

Lapsesaamise motiivid ja takistused: Eesti Pere- ja Sündimusuuringu tulemused

SA Pere Sihtkapitali tellimusel

Tallinna Ülikooli Ühiskonnateaduste Instituut
Eesti Demograafia Keskus

Tallinn 2020

Sisukord

Joonised	2
Tabelid	4
Sissejuhatus	5
Andmed	6
Meetod	13
Tulemused	14
Lapsesaamise motiivid	14
Üldvaade	14
Lastest tuleneva kasu motiivid	19
Paarisuhtest tulenevad motiivid	23
Laste arvu ja soo motiivid	26
Kestlikkuse tagamise motiivid	30
Lapsesaamise takistused	35
Üldvaade	35
Paarisuhtest tulenevad takistused	43
Tervis	46
Lapsi piisavalt	50
Majanduslik kitsikus	53
Soovitused võimalikule uuele küsitlusele	55
Kokkuvõte	57
Lisa 1. Olemasolevate ja lisaks soovitud laste arv vastaja soo, uuringuringi ja tausttunnuste järgi	63
Lisa 2. Meeste ja naiste jaotus lapsesaamise motiivide ja takistuste kohta vastajateks	66
Lisa 3. Üksikute tegurite kohta antud vastuste jaotus täpsema perekonnaseisu tunnuse järgi	67
Lapsesaamise motiivid	67
Lapsesaamise takistused	70
Lisa 4. Üksikute tegurite kohta antud vastuste jaotus eristades mehi ja naisi uuringuringi ning tausttunnuste osas	72
Lapsesaamise motiivid	72
Lapsesaamise takistused	81

Joonised

1	Motiivide vastuste üldine jaotus	15
2	Motiivi 'lapsed annavad kindlustunde vanaduspäevadeks' vastuste jaotus tunnuseti	20
3	Motiivi 'lapsed aitavad tööga perekonda' vastuste jaotus tunnuseti	21
4	Motiivi 'elukaaslane soovib last' vastuste jaotus tunnuseti	23
5	Motiivi 'lapsed aitavad tugevdada abikaasasuhteid' vastuste jaotus tunnuseti	25
6	Motiivi 'lastele on vaja õdesid-vendi' vastuste jaotus tunnuseti	27
7	Motiivi 'soovin ka teisest soost last' vastuste jaotus tunnuseti	28
8	Motiivi 'soovin endale järglasi' vastuste jaotus tunnuseti	31
9	Motiivi 'laste kaudu tunnen elu mõtestatuna' vastuste jaotus tunnuseti . . .	32
10	Motiivi 'lapsed tagavad rahva kestmajäämise' vastuste jaotus tunnuseti . . .	33
11	Takistuste vastuste üldine jaotus	37
12	Takistuse 'puudub elukaaslane, keda näeksin lapse emana/isana' vastuste jaotus tunnuseti	44
13	Takistuse 'elukaaslane ei soovi' vastuste jaotus tunnuseti	45
14	Takistuse 'halb tervislik seisund' vastuste jaotus tunnuseti	47
15	Takistuse 'olen liiga vana' vastuste jaotus tunnuseti	49
16	Takistuse 'mul on soovitud arv lapsi juba olemas' vastuste jaotus tunnuseti .	51
17	Takistuse 'lapse saamine pole majanduslikult jõukohane' vastuste jaotus tunnuseti	54
18	Olemasolev ja lisaks soovitud laste arv vastaja soo, uuringuringi ja olemasoleva laste arvu järgi	63
19	Olemasolev ja lisaks soovitud laste arv vastaja soo, uuringuringi ja perekonnaseisu järgi	63
20	Olemasolev ja lisaks soovitud laste arv vastaja soo, uuringuringi ja vanuse järgi	64
21	Olemasolev ja lisaks soovitud laste arv vastaja soo, uuringuringi ja rahvuse järgi	64
22	Olemasolev ja lisaks soovitud laste arv vastaja soo, uuringuringi ja elukoha järgi	64
23	Olemasolev ja lisaks soovitud laste arv vastaja soo, uuringuringi ja hariduse järgi	65
24	Olemasolev ja lisaks soovitud laste arv vastaja soo, uuringuringi ja aineiline kindlustatuse järgi	65
25	Motiivi 'lapsed annavad kindlustunde vanaduspäevadeks' vastuste jaotus täpsema perekonnaseisu järgi	67
26	Motiivi 'lapsed aitavad tööga perekonda' vastuste jaotus täpsema perekonnaseisu järgi	67
27	Motiivi 'lastele on vaja õdesid-vendi' vastuste jaotus täpsema perekonnaseisu järgi	67
28	Motiivi 'soovin ka teisest soost last' vastuste jaotus täpsema perekonnaseisu järgi	68
29	Motiivi 'elukaaslane soovib last' vastuste jaotus täpsema perekonnaseisu järgi	68
30	Motiivi 'lapsed aitavad tugevdada abikaasasuhteid' vastuste jaotus täpsema perekonnaseisu järgi	68
31	Motiivi 'laste kaudu tunnen elu mõtestatuna' vastuste jaotus täpsema perekonnaseisu järgi	69
32	Motiivi 'soovin endale järglasi' vastuste jaotus täpsema perekonnaseisu järgi	69

33	Motiivi 'lapsed tagavad rahva kestmajäämise' vastuste jaotus täpsema perekonnaseisu järgi	69
34	Takistuse 'puudub elukaaslane, keda näeksin lapse isana/emana' vastuste jaotus täpsema perekonnaseisu järgi	70
35	Takistuse 'elukaaslane ei soovi' vastuste jaotus täpsema perekonnaseisu järgi	70
36	Takistuse 'halb tervislik seisund' vastuste jaotus täpsema perekonnaseisu järgi	70
37	Takistuse 'olen liiga vana' vastuste jaotus täpsema perekonnaseisu järgi . . .	71
38	Takistuse 'mul on soovitud arv lapsi juba olemas' vastuste jaotus täpsema perekonnaseisu järgi	71
39	Takistuse 'lapse saamine pole majanduslikult jõukohane' vastuste jaotus täpsema perekonnaseisu järgi	71
40	Motiivi 'lapsed annavad kindlustunde vanaduspäevadeks' vastuste jaotus eristades mehi ja naisi	72
41	Motiivi 'lapsed aitavad tööga perekonda' vastuste jaotus eristades mehi ja naisi	73
42	Motiivi 'lastele on vaja õdesid-vendi' vastuste jaotus eristades mehi ja naisi .	74
43	Motiivi 'soovin ka teisest soost last' vastuste jaotus eristades mehi ja naisi .	75
44	Motiivi 'elukaaslane soovib last' vastuste jaotus eristades mehi ja naisi . . .	76
45	Motiivi 'lapsed aitavad tugevdada abielusuhteid' vastuste jaotus eristades mehi ja naisi	77
46	Motiivi 'laste kaudu tunnen elu mõtestatuna' vastuste jaotus eristades mehi ja naisi	78
47	Motiivi 'soovin endale järglasi' vastuste jaotus eristades mehi ja naisi	79
48	Motiivi 'lapsed tagavad rahva kestmajäämise' vastuste jaotus eristades mehi ja naisi	80
49	Takistuse 'puudub elukaaslane, keda näeksin lapse isana/emana' vastuste jaotus eristades mehi ja naisi	81
50	Takistuse 'elukaaslane ei soovi' vastuste jaotus eristades mehi ja naisi	82
51	Takistuse 'halb tervislik seisund' vastuste jaotus eristades mehi ja naisi . . .	83
52	Takistuse 'olen liiga vana' vastuste jaotus eristades mehi ja naisi	84
53	Takistuse 'mul on soovitud arv lapsi juba olemas' vastuste jaotus eristades mehi ja naisi	85
54	Takistuse 'lapse saamine pole majanduslikult jõukohane' vastuste jaotus eristades mehi ja naisi	86

Tabelid

1	Analüüsikogumi suurus ja vastajate keskmised laste arvud.	8
2	Tunnuste jaotus.	10
3	Motiividele ja takistustele vastanud inimeste jaotus	11
4	Lastest tuleneva kasu motiivid, ordinaalse regressiooni tulemused	22
5	Partnerlussuhtest tulenevad motiivid, ordinaalse regressiooni tulemused . . .	26
6	Laste omadustest tulenevad motiivid, ordinaalse regressiooni tulemused . . .	29
7	Kestlikkuse tagamise eesmärgist tulenevad motiivid, ordinaalse regressiooni tulemused	35
8	Paarisuhtest tulenevad takistused, ordinaalse regressiooni tulemused	46
9	Tervisest tulenevad takistused, ordinaalse regressiooni tulemused	50
10	Piisava laste arvu omamine ja majanduslik seis, ordinaalse regressiooni tulemused	52
11	Motiividele ja takistustele vastanud meeste ja naiste jaotus	66

Sissejuhatus

Käesolev raport esitab eestimaalaste sündimuskäitumist mõjutavate tegurite analüüsi tulemused. Lapsesaamist soodustavaid tegureid on siin nimetatud *motiivideks* ning lapsesaamist mittesoodustavaid tegureid *takistusteks*. Raport on koostatud SA Pere Sihtkapitali tellimusel Tallinna Ülikooli Ühiskonnateaduste Instituudi Eesti Demograafia Keskuse poolt.

Raportis otsitakse vastuseid neljale Tellija poolt püstitatud küsimusele:

- Milline on erinevate sündimust mõjutavate tegurite (materiaalsed ressursid, paarisuhte kvaliteet, tervis, raskused töö- ja pereelu ühitamisel jms) roll laste saamisel/mittesaamisel?
- Kuidas varieerub nimetatud tegurite roll elukaarepõhiselt (võrreldes omavahel lastetuid, ühe-, kahe- ning kolme- ja enamalapselisi)?
- Millised erinevused esinevad tegurite rollis erinevate rahvastikurühmade kaupa (sugu, vanus, haridus, rahvus, piirkondlikkus)?
- Kuidas on tegurite roll ajan muutunud (kõrvutades taasiseseisvunud Eesti esimest kümnendit olukorraga nullindatel ning stabiilsemates oludes pärast Euroopa Liidu liikmeks saamist)?

Raport koosneb neljast osast. Esimeses osas tutvustatakse Eesti Pere- ja Sündimusuuringut, mille andmestikul analüüs põhineb. Teises osas antakse ülevaade analüüsil kasutatud meetod-ikast. Kolmandas osas esitatakse analüüsi tulemused lapsesaamise motiivide ja seda takistatavate tegurite osas. Lisaks antakse soovitusi võimaliku uue küsitluse küsimustiku osas. Raporti viimases osas tehakse tulemustest kokkuvõte.

Andmed

Eesti Pere- ja Sündimusuuringu (EPSU) näol on tegemist põhjaliku pereelu ja sündimuskäitumist käsitleva küsitlusuuringuga, mis moodustab Eesti rahvusliku osa kahest üleeuroopalisest võrdlusuuringute programmist.

Esimese, 1990. aastatel läbi viidud rahvusvahelise uuringuprogrammi *Fertility and Family Survey* (FFS) koordinaatoriks oli ÜRO Euroopa Majanduskomisjoni rahvastikuosakond.¹ Programmi algatamine otsustati 1987. aastal Budapestis toimunud Euroopa valitsusvahelisel rahvastikukonverentsil. Aastatel 1988–1999 korraldati programmi raames 23 riigis uuringud, milles koguti tagasivaatelist teavet küsitletud naiste ja meeste elukäikude (peremoodustus- ja lagunemine, laste sünd, elukohavahetused, haridus ja töötee) kohta alates lapsepõlvkoadust. Just elulooline lähenemine eristab FFS programmi lihtsakoelistest küsitlusperioodi hetkeseisundit fikseerivatest uuringutest, võimaldades erinevate elukarjäärade vahelisi seoseid.

Aastal 2000 alanud jätkuprogrammi *Generations and Gender Programme* (GGP) keskseks koordineerijaks oli esmalt ÜRO Euroopa Majanduskomisjoni rahvastikuosakond ja hiljem Hollandi Interdistsiplinaarne Demograafia Instituut.² Tagasivaatelise elulooteabe kogumisele lisandus GGP programmis paneeluuringu, mis nägi ette samade vastajate küsitlemist kokku kolmel korral, kolmeaastaste vaheaegadega paneelilainete vahel. Paneeli kasutamine avardas tegurite hulka, mille mõju pereprotsessidele ja sündimusele on võimalik andmestiku abil analüüsida. Samas vähendas paneeluuringu kõrge maksumus programmis osalenud riikide arvu, mitmed riigid piirdusid vaid tagasivaateliste andmete kogumisega ühes paneelilaines. Rahvusvahelises GGP andmebaasis on esimese laine andmed 20 riigi kohta ja kahe laine andmed 10 riigi kohta. FFS ja GGP programmide näol on tegemist nüüdis-Euroopa kõige mastaapsemate demograafiaalaste uuringuprogrammidega, millel põhineb suur osa olemasolevatest teadmistest tänapäevase pere- ja sündimusarengu kohta Euroopa riikides.³

EPSU FFS programmiga seotud esimese ringi (edaspidi EPSU1) naiste küsitlus toimus 1994. aastal ja meeste küsitlus 1997. aastal. Teise, GGP programmiga seotud ringi andmekogumine toimus 2004.–2005. aastal. EPSU peamine tugevus on sündmuslooline meetodika, andmete võrreldavus paljude riikidega ja hea andmekvaliteet tänu professionaalsete küsitlejate rakendamisele.⁴ See on taganud küsitlusuuringute võrdluses võrdlemisi kõrge vastamismäära, mis oli EPSU1 naiste puhul 85%, meeste puhul 81,2%. EPSU2 vastamismäär oli 70,2%. EPSU valimid hõlmasid täisealisi naisi ja mehi. Rahvusvahelise FFS programmi soovitude kohaselt pidi esimese ringi valim hõlmama uuringu toimumise ajal reproduktiivse vanusrühmi (18–49). Et tegemist oli Eestis esmakordse omataolise uuringuga, siis otsustas seda ettevalmistav teadusnõukogu kaasata valimisse ka vanemad põlvkonnad, kelle elukäikude kohta sündmus-

¹UN Economic Commission for Europe, Fertility and Family Surveys, <http://www.unece.org/population/paupubwelcome/fertility-and-family-surveys.html>.

²Netherlands Interdisciplinary Demographic Institute, Generations and Gender Programme. <https://www.ggp-i.org/about/>.

³FFS programmi andmestikule tugines üle saja võrdlevanalüüsi projekti ja sadu teaduspublikatsioone, https://www.unece.org/fileadmin/DAM/pau/_docs/ffs/FFS_2000_Prog_PublCntr.pdf. GGP andmeid on kasutatud praeguseks ligi 1300 teadustöös. <https://www.ggp-i.org/form/publications/>.

⁴Festy, P. and Prioux, F. (2002). An Evaluation of the FFS Project. New York and Geneva: United Nations.

looline teave puudus. Nii hõlmas EPSU1 valim ajavahemikul 1924–1973 sündinud naisi ja mehi, kelle elukäigud andsid ainulaadse ja üksikasjaliku isikupõhise sissevaate Eesti rahvastiku- ja ühiskonnaarengusse alates 20. sajandi teisest veerandist. EPSU2 kogus sarnaselt esimese ringiga teavet alates sünnipõlvkonnast 1924, nooremas osas oli valimisse lisatud kümme uut aastakäiku. Seega hõlmas valim uuringu teises ringis ajavahemikul 1924–1983 sündinud naisi ja mehi, kelle elukäike jälgiti alates lapsepõlvkodust kuni andmete kogumisperioodini 2004.–2005. aastal. Arvestades, et rahvastikuteaduses on sündimust käsitletud tavapäraselt naisperspektiivist, oli EPSU mõlemas ringis naiste osa valimis suurendatud ja meeste osa vastavalt vähendatud. EPSU1 raames koguti andmed 5021 naise ja 2511 mehe kohta, EPSU2 raames 5034 naise ja 2821 mehe kohta. Kahe küsitlusringi peale on EPSU vastanuid kokku 15387.

EPSU1 ja EPSU2 peamised arvtulemused ja uuringu metoodikat puudutav teave on ilmunud standardtabelite kogumikes ja metoodikaülevaadetes, mida on kokku viis köidet.⁵ EPSU esimese ringi peamised tulemused võttis kokku 2002. aastal valminud monograafia, milles on analüüsitud ajavahemikus 1924–1973 sündinud rahvastikupõlvkondade elukäike, sh lapsepõlvkodust lahkumist, kooselude ja abielude moodustumist ning lagunemist, laste sündi, pereplaanimist, haridus- ja tööteed jm küsimusi.⁶ EPSU mõlema ringi andmed on olnud aluseks kümnetele Eesti autorite avaldatud teadusartiklitele, millest saab ülevaate FFS ja GGP programmide elektroonilistest bibliograafiatest.⁷ EPSU andmeid on kasutanud riikidevahelistes võrdlevanalüüsid ka paljud välisautorid.

Vaatamata EPSU ainesel põhinevate teadustööde hulgale on kogutud materjali mitmed tahud veel põhjalikumalt läbi analüüsimata. Selliste hulka kuuluvad ka lapsesaamise motiive ja takistusi käsitlevad küsimused. EPSU aluseks olid eelpool nimetatud rahvusvaheliste uuringuprogrammide tuumküsimustikud.⁸ Rahvusvahelisi küsimustikke täiendati Eesti olusid ja vajadusi arvestades, mistõttu EPSU on mitme teema puhul rahvusvahelist uuringust põhjalikum. Suhteliselt palju lisandusi on tehtud ka sündimushoiakutele keskenduvast ankeedi osas, kus paiknesid ka lapsesaamise motiive ja takistusi puudutavad küsimused.

Kuna EPSU raames koguti lapsesaamise motiivide ja takistuste kohta teavet lapsesaamiseas (ja võimega)⁹ vastajatelt, siis on käesoleva raporti analüüsikogum peamises lapsesaamiseas – 20–44-aastased – naised ja mehed. Tabelis 1 on ära toodud analüüsikogumite suurus

⁵Katus, K., Puur, A., Sakkeus, L., Silver, B. (1995). *Eesti Pere- ja Sündimusuuringu: metodoloogiaülevaade*. Tallinn: EKDK; Katus, K., Puur, A., Sakkeus (1995). *Eesti Pere- ja Sündimusuuringu: standardtabelid*. Tallinn: EKDK; Katus, K., Pungas, E., Puur, A., Sakkeus, L. (1999). *Eesti Pere- ja Sündimusuuringu: meesküsitluse metodoloogiaülevaade*. Tallinn: EKDK; Katus, K., Puur, A., Põldma, A. (2008). *Eesti Pere- ja Sündimusuuringu. Teine ring: standardtabelid*. Tallinn: EKDK; Puur, A., Põldma, A., Sakkeus, L. (2009). *Eesti Pere- ja Sündimusuuringu. Teine ring, Standardtabelid: välispäritolu rahvastik*. Tallinn: EKDK. Standardtabelite kogumikud on Rahvusraamatukogu poolt digiteeritud ja interneti kaudu kättesaadavad.

⁶Katus, K., Puur, A., Põldma, A. (2002). *Eesti põlvkondlik rahvastikuareng*. Tallinn: EKDK.

⁷https://www.unece.org/fileadmin/DAM/pau/_docs/ffs/FFS_2000_Prog_PublCntr.pdf; <https://www.ggp-i.org/form/publications/>.

⁸UNECE (1992). *Fertility and Family Surveys in Countries of the ECE Region. Questionnaire and Codebook*. New York: United Nations. *GGP data documentation*. <https://www.ggp-i.org/data/methodology/#toc2>.

⁹Kui naisel olid menstruatsioonid lõppenud enne 45-aastaseks saamist, siis ta samuti sündimushoiakute osas ei vastanud.

ning vastajate keskmine olemasolev laste arv ja lisaks soovitud laste arv¹⁰ ning seda EPSU küsitlusringi ja küsitletute soo lõikes. Täpsemat infot olemasoleva ja lisaks soovitud laste arvu rühmaerisuste osas pakub lisa 1. Seejuures on siin ja edaspidi rasedate puhul arvestatud loode olemasolevaks lapseks. Kahe uuringuringi peale kokku on analüüsikogumi suurus 6978 vastajat. Eesti küsitlusuuringute praktikas on tegemist suure valimiga, mis loob head eeldused ka väiksemate rühmaerinevuste ja ajalise muutuse eristamiseks.

Tabel 1: Analüüsikogumi suurus ja vastajate keskmised laste arvud.

Uuring	n	Laste arv		
		Olemas	Lisaks	Kokku
EPSU1	3572	1,53	0,82	2,35
EPSU2	3404	1,24	1,04	2,28
Kokku	6978	1,39	0,95	2,34

Küsimus lapsesaamise motiivide kohta esitati viljakas eas vastajatele, kes varasematele sündimuskavatsuste küsimustele vastates polnud (veel ühe) lapse saamise võimalust enda puhul kindlalt välistanud. Lapsesaamise motiivide küsimuse sõnastus oli järgmine: *Lapsi soovime me mitmesugustel põhjustel. Palun öelge, kui oluline on Teie jaoks iga kaardil olev põhjus laste omamisel?* Erinevad lapsesaamise motiivid olid kantud vastuskaardile ja iga motiivi pidi vastaja hindama kolmeosalisel skaalal (“oluline”, “mõnevõrra oluline”, “ei ole oluline”). Vastajale esitatud motiivide komplekt koosnes kolmeteistkümnest elemendist, erinedes veidi olenevalt uuringuringist ja vastaja soost:

- 1) Lapsed annavad kindlustunde vanaduspäevadeks.
- 2) Lastele on vaja õdesid-vendi.
- 3) Soovin ka teisest soost last.
- 4) Elukaaslane soovib last.
- 5) Lapsed aitavad tugevdada abikaasasuhteid.
- 6) Laste kaudu tunnen elu mõtestatuna.
- 7) Lapsed tagavad rahva kestmajäämine.
- 8) Lapsed aitavad perekonda tööga.
- 9) Soovin, et vanemad ja sugulased rahul oleksid.
- 10) Soovin endale järglasi.
- 11) Ei kujuta täisväärtuslikku elu ette lasteta.¹¹
- 12) Sõbrannade/sõprade/tuttavate eeskuju.
- 13) Soovin endale järeltulijat poega.¹²

Küsimus lapsesaamise takistuste kohta esitati neile fertiilses eas vastajatele, kes olid (jätkuva) lapse saamise võimaluse enda puhul kindlalt välistanud. Lapsesaamise takistuste küsimuse sõnastus oli järgmine: *On mitmeid põhjusi, miks (rohkem) lapsi ei soovita. Palun öelge, kui*

¹⁰Soovitud laste arvu osas on vastus 1–2 arvestatud 1,5-na, 2–3 2,5-na jne.

¹¹Ei küsitud EPSU1 raames meestelt.

¹²Ei küsitud naistelt.

oluline on Teie jaoks iga kaardil olev põhjus, et Te ei soovi (rohkem) lapsi saada? Sarnaselt motiivide küsimusega olid erinevad lapsesaamise takistused vastuskaardile, iga takistuse olulisust pidi vastaja hindama kolmeosalisel skaalal (“oluline”, “mõnevõrra oluline”, “ei ole oluline”). Välja pakutud takistused olid järgmised:

- 1) Mul on soovitud arv lapsi juba olemas.¹³
- 2) Puudub elukaaslane, keda näeksin laste isana/emana.
- 3) Elukaaslane ei soovi.
- 4) Halb läbisaamine elukaaslasega.
- 5) Halb tervislik seisund.
- 6) Olen liiga vana.¹⁴
- 7) Lapse saamine pole majanduslikult jõukohane.
- 8) Lapse sünd oleks takistuseks õpingutele/enesetäiendusele.
- 9) Laps segaks pühendumast tööle nii palju kui tahaksin.
- 10) Laps jätaks liiga vähe aega iseendale.¹⁵
- 11) (Järgmine) laps ei jätaks piisavalt aega teistele lastele.¹⁶
- 12) Ebameeldivad kogemused (elukaaslase) eelmise raseduse/sünnitusega.
- 13) Sõbrannade/sõprade/tuttavate eeskuju.
- 14) Halvad elamistingimused.¹⁷
- 15) Peres on elukaaslase laps(ed).¹⁸
- 16) Erimeelsused kasvatusküsimustes.¹⁹

Mõningast varieeruvust küsimustike vahel tuleb analüüsil arvestada, kuid selle mõju tulemustele ei ole ilmselt oluline. Kuna analüüs eesmärgistab ajaliste muutuste ja rahvastikurühmade vaheliste erinevuste selgitamist, siis on jäetud kõrvale need motiivid ja takistused, mida ei küsitud mõlemas uuringuringis nii meestel kui naistel. Kõrvalejätmine puudutab kaht lapsesaamise motiivi ja viit takistust. Kõrvale jäetud viis takistust on väga väheste vastajate poolt oluliseks hinnatud.²⁰ Kaks välja jäetud motiivi kordavad aga sisu poolest analüüsi lülitatud motiive (täisväärtusliku elu motiiv on sarnane elu mõtestatusega ning tahan järeltulijat/poega on sarnane sooviga endale järglasi saada). Seega sisulist kadu eelmainitud takistuste ja motiivide kõrvalejätmisest ei sünni.

Oluline on tuua välja küsimuste püstituse erinevus. Motiivide kohta esitati üldisem küsimus, miks konkreetne vastaja lapsi omab. Samas kui takistusi puudutav küsimus küsis täpselt, miks vastaja antud ajahetkel (rohkem) lapsi ei taha. Raske on hinnata formuleeringu erinevuse mõju, kuid see on miski, mida tuleb tulemuste tõlgendamisel meeles pidada. Kuna nii mõnegi

¹³EPSU1 puhul oli väide sõnastatud teisiti: “Peres on juba piisavalt lapsi.”

¹⁴EPSU1 puhul oli väide meestel sõnastatud teisiti: “Olen/elukaaslane on liiga vana.”

¹⁵Ei küsitud EPSU1 raames meestelt.

¹⁶Sama.

¹⁷Ei küsitud EPSU2 raames.

¹⁸Ei küsitud naistel.

¹⁹Sama.

²⁰“Laps jätaks liiga vähe aega iseendale” on oluliseks peetud 5% ja mitteoluliseks 82% vastajate poolt. “(Järgmine) laps ei jätaks piisavalt aega teistele lastele” puhul on vastavad osakaalud 7% ja 80%, “Halvad elamistingimused” puhul 1% ja 96%, “Peres on elukaaslase lapsed” puhul 3% ja 95%, “Erimeelsused kasvatusküsimustes” puhul 2% ja 88%.

motiivi puhul on näha, et osa vastajatest on vastanud üldiselt lapsesaamise (omamise), mitte küsitlemise hetkel võimaliku eelseisva lapsesaamise kohta.

Lapsesaamise motiivide ja takistuste kohta antud vastuseid analüüsitakse raportis EPSU uuringuringi ja kaheksa põhilise sotsiaaldemograafilise tausttunnuse lõikes. Vastajate jaotust tausttunnuste järgi on võimalik näha tabelist 2. Seda nii kogu kogumi ulatuses, kui ka uuringuringi eristades. *Uuringuringi* kaasamise eesmärgiks on vaadelda heaolu kasvuga seonduvaid muutusi sündimushoiakutes. Keskse tähtsusega tunnuseks on loomulikult ka vastaja *sugu*. Pere Sihtkapitali tellimuses on sotsiaaldemograafiliste tunnuste hulgas eraldi välja toodud *laste arv* (või elukaar), kuna tulenevalt laste arvust on inimese jätkuvat sündimust mõjutavad tegurid mõistagi erinevad. Siinses analüüsis on eristatud lastetuid, ühe-, kahe- ning kolme ja enama lapselisi inimesi. Rasedused, nagu mainitud, on arvesse võetud ühe olemasoleva lapsena. Pereloomu juures on oluline muidugi ka *perekonnaseis*. Käesolevas analüüsis on kasutatud perekonnaseisu neljast jaotust: (vaba)abielus olevad inimesed, lahkuläinud (sh ka lahutatud), lesed ning vallalised.²¹

Vanus kujundab samamoodi tugevalt lapsesaamisega seonduvaid hoiakuid. Eristatud on viite 5-aastast vanuserühma vahemikus 20–44 eluaastat. Kuna eestlaste ja mitte-eestlaste sündimuskäitumine erineb, siis on ühe tunnusena kaasatud ka *rahvus*. Samamoodi on oluline *elukohatüüp*, mille puhul on eristatud linnas ja maal elavaid inimesi. Sotsiaalmajanduslikest tunnustest on kaasatud *haridus*, eristades põhi-, kesk- ja kõrgharidust. Teistest tausttunnustest erinev on *aineline kindlustatus*, mis ei põhine ühel ankeediküsimusel, vaid on indeks, mis on konstrueeritud mitme tunnuse (sissetulek, varad, eluase, subjektiivne toimetulekuhinnang) alusel. Kuna EPSU teises ringis oli sotsiaalmajanduslikku olukorda puudutavaid küsimusi rohkem, kui EPSU esimeses ringis, siis on ainelise olukorra koondtunnus ka erinevalt konstrueeritud. Seega tuleb ajalise muutuse tõlgendamisel olla veidi ettevaatlikum. Nagu tabelist 2 näha, on üsna erinev ka ainelise olukorra jaotus uuringuringi järgi.

Tabel 2: Tunnuste jaotus.

Tunnus	Kokku		EPSU1		EPSU2	
	n	%	n	%	n	%
Uuring						
EPSU1	3572	51,2	3572	100,0	0	0,0
EPSU2	3406	48,8	0	0,0	3406	100,0
Sugu						
Mees	2518	36,1	1200	33,6	1318	38,7
Naine	4460	63,9	2372	66,4	2088	61,3
Laste arv						
0	1755	25,2	666	18,6	1089	32,0
1	2051	29,4	1100	30,8	951	27,9
2	2272	32,6	1289	36,1	983	28,9
3+	900	12,9	517	14,5	383	11,2
Pereseis						

²¹Lisas 2 on toodud analoogselt tulemuste osale ka iga teguri kohta kirjeldavad jaotused täpsema perekonnaseisu järgi, mis eristab abielus- ja vabaabielusolijaid ning lahutatud ja (registreerimata kooselust) lahkuläinud inimesi.

(Vaba)abielus	4996	71,6	2695	75,4	2301	67,6
Vallaline	1125	16,1	466	13,0	659	19,3
Lahkuläinud	780	11,2	368	10,3	412	12,1
Lesk	77	1,1	43	1,2	34	1,0
Vanus						
20–24	1073	15,4	517	14,5	556	16,3
25–29	1482	21,2	758	21,2	724	21,3
30–34	1555	22,3	794	22,2	761	22,3
35–39	1440	20,6	768	21,5	672	19,7
40–44	1428	20,5	735	20,6	693	20,3
Rahvus						
Eestlane	4564	65,4	2211	61,9	2353	69,1
Mitte-eestlane	2414	34,6	1361	38,1	1053	30,9
Elukoht						
Linn	5073	72,7	2630	73,6	2443	71,7
Maa	1905	27,3	942	26,4	963	28,3
Haridus						
Kõrgharidus	1171	16,8	403	11,3	424	12,4
Keskharidus	4980	71,4	2563	71,8	2417	71,0
Põhiharidus	827	11,9	606	17,0	565	16,6
Aineline						
Kindlustatud	1386	19,9	795	22,3	591	17,4
Toimetulev	3760	53,9	1493	41,8	2267	66,6
Vaene	1832	26,3	1284	35,9	548	16,1

Tabelis 3 on ära toodud uuringuringi ja iga sotsiaaldemograafilise rühma järgi inimeste jaotus lapsesaamise motiivide ja takistuste kohta vastajateks. Teisisõnu annab see infot, kui suur osa mingi rühma esindajatest ei olnud enda jaoks (jätkuvat) lapsesaamist veel täielikult välistanud ja kui suur osa seda just teinud oli. Nagu näha, siis on rühmaerisused olemas nii uuringuringi kui tausttunnuste alusel. Kõige selgemalt tuleb see välja vastaja vanuse osas. Nii vastas 20–24-aastastest motiivide kohta 96,4% ja takistuste kohta 3,6%, samas kui 40–44-aastastest on osakaalud vastavalt 17,2% ja 82,8%. Lisas 3 on olemas detailsem jaotus, mis eristab uuringuringi ja iga tausttunnuse osas mehi ja naisi.

Tabel 3: Motiividele ja takistustele vastanud inimeste jaotus

Tunnus	Motiivid		Takistused	
	n	%	n	%
Uuring				
EPSU1	1966	55,0	1606	45,0
EPSU2	2266	66,6	1138	33,4
Sugu				
Mees	1705	67,8	811	32,2
Naine	2527	56,7	1933	43,3
Laste arv				
0	1591	90,7	163	9,3
1	1405	68,5	645	31,5
2	936	41,2	1336	58,8
3+	300	33,3	600	66,7

Pereseis				
(Vaba)abielus	2827	56,6	2169	43,4
Vallaline	977	86,9	147	13,1
Lahkuläinud	405	52,0	374	48,0
Lesk	23	29,9	54	70,1
Vanus				
20–24	1034	96,4	39	3,6
25–29	1275	86,1	206	13,9
30–34	1074	69,1	481	30,9
35–39	604	41,9	836	58,1
40–44	245	17,2	1182	82,8
Rahvus				
Eestlane	3022	66,2	1541	33,8
Mitte-eestlane	1210	50,1	1203	49,9
Elukoht				
Linn	3093	61,0	1978	39,0
Maa	1139	59,8	766	40,2
Haridus				
Kõrgharidus	747	63,9	422	36,1
Keskharidus	3009	60,4	1971	39,6
Põhiharidus	476	57,6	351	42,4
Aineline				
Kindlustatud	932	67,3	453	32,7
Toimetulev	2388	63,5	1371	36,5
Vaene	912	49,8	920	50,2

Meetod

Raportis on kombineeritult kasutatud nii kirjeldavat analüüsi kui mudelarvutust. EPSU andmeid lapsesaamise motiivide ja takistuste kohta (nii tervikuna kui rahvastikurühmiti) on ülevaatlikkuse huvides esitatud tasapinnaliste lintdiagrammide abil, mis esitavad vastusevariantide („oluline“, „mõnevõrra oluline“, „mitteoluline“) ja vastamatajättnute osatähtsuse horisontaalse diagrammilindi lõikudena. Käesoleva raporti põhiosa käsitleb vastaja sugu kui samatasemelist võrreldes uuringuringi ja teiste tausttunnustega. Lisas 4 on toodud motiivide ja takistuste hinnangute jaotused, mis on asetanud soo võrreldes teistega tähtsamale kohale. Teisisõnu on iga teguri kohta toodud uuringuringi ja tausttunnuste alused jaotused eraldi meestele ja naistele.

Selgitamaks, kas kirjeldava analüüsi kaudu esile tulevad erinevused rahvastikurühmade (näiteks meeste ja naiste vahel) ühe motiivi/takistuse olulisuse hinnangu osas on statistiliselt olulised, on kasutatud *ordinaalset regressiooni*. Ordinaalse regressiooni valiku tingis motiivide/takistuste tähtsuse hindamine sisulise järjestusega kolmevariandilisel skaalal („ei ole oluline“ on vähem tähtis kui „mõnevõrra oluline“, mis on omakorda vähem tähtis kui „oluline“). Mudeli teiseks oluliseks eeliseks on võime võtta kolme vastusvariandi proportsioonide varieerumine kokku ühte mudeli parameetrisse. Regressioonimudel kontrollib seejuures tausttunnuste (seletavate tunnuste) mõju seletatava tunnuse (konkreetse motiivi/takistuse osas antud vastuste) variatiivsusele ja aitab selgitada iga seletava tunnuse iseseisvat mõju. Kui mõju on statistiliselt oluline, siis järelikult konkreetne tausttunnus (näiteks sugu) seletab osa analüüsitava motiivi/takistuse kohta antud vastustest. Erinevalt kirjeldavast analüüsist annavad mudelid võimaluse puhastada kõnealused seosed teiste tegurite segavast mõjust. Näiteks võib eestlaste ja mitte-eestlaste vastuste erisust osaliselt seletada see, et viimased elavad pea eranditult linnades. Või näiteks hinnangute erinevused olemasolevate laste arvu järgi võivad osaliselt olla põhjustatud hoopis inimese vanusest.

Ordinaalse regressiooni mudelite parameetrid on esitatud *kordajatena*. Kordaja kirjeldab ühe rühma esindajate (näiteks naiste) seost suhtes tausttunnuse võrdlusrühmaga (näiteks soo puhul mehed). Kordaja alla 0 olevad väärtused näitavad *võrreldes* võrdlusrühmaga *väiksemat* tõenäosust pidada konkreetset motiivi/takistust enda jaoks olulisemaks. Üle 1 olevad väärtused näitavad *võrreldes* võrdlusrühmaga *suuremat* tõenäosust pidada konkreetset motiivi/takistust enda jaoks olulisemaks. Seda kas erinevus on statistiliselt oluline näitab tabelites *p-väärtus*. Kui *p*-väärtus on *alla* 0,05 on tegemist 95% tõenäosusega statistiliselt olulise erinevusega ning seetõttu on võimalik seda sisuliselt tõlgendada.

Iga mudeli tulemusi kajastava tabeli viimasel real näitab *mudeli seletusvõime*, kui suure osa küsitletute poolt konkreetse teguri osas antud vastuste variatiivsusest on võimalik mudelis olevate tausttunnuste abil seletada. Mudeli seletusvõime saab omada väärtusi 0-st (0% ehk midagi pole variatiivsusest seletatud) 1-ni (100% ehk kogu variatiivsus on seletatud). Kui mudeli seletusvõime on madal, siis näitab see, et suuri hinnangute erisusi uuringuringi ja kaheksa põhilise sotsiaaldemograafilise tunnuse alusel konkreetse motiivi/takistuse suhtes ei ole ning inimeste vastuste erinevused on seletavad ülekaalukalt mingite muude teguritega.

Tulemused

Analüüsi tulemused on esitatud kahes osas – esmalt lapsesaamise motiivide ning siis lapsesaamise takistuste kohta. Mõlema osa juhatab sisse joonis, kus on ülevaatlikult näha kõigi analüüsikogumisse kuuluvate küsitletute vastuste jaotumine. Üksikuid motiive ja takistusi on rühmitatud sarnasuse alusel ning antud neile teoreetiline selgitus. Pärast sissejuhatavat ülevaadet on käsitletud iga lapsesaamise motiivi ja takistust põhjalikumalt. Esitatud on vastuste jaotus uuringuringi ja sotsiaaldemograafiliste taustatunnuste lõikes, selgitamaks ajalist muutust ja rahvastikurühmade vahelisi erinevusi motiivile või takistusele antud hinnangutes. Samal eesmärgil on lisatud ka regressioonimudelite tulemused.

Lapsesaamise motiivid

Üldvaade

Joonisel 1 on ära toodud kõigi analüüsikogumisse kuuluvate küsitletute vastuste jaotus üheteistkümnelt lapsesaamise motiivi kohta. Tulemustest on selgesti näha erinevatele motiividele antud hinnangute suur varieeruvus.

Esimesed kaks motiivi – kindlustunde pakkumine vanaduspäevadeks ja perekonna tööga aitamine – *puudutavad lastest saadud ainelist kasu*²², kuigi kasu saamise aeg vanema jaoks on kummagi motiivi puhul mõistagi erinev. Teoreetilisest vaatepunktist seostatakse materiaalseid lapsesaamise motiive traditsioonilise ühiskonnaga, kus perekonnal oli suur majanduslik ja sotsiaalhoolekandeline roll. Erinevalt nüüdisajast polnud perekond majanduslik tarbimisüksus, vaid täitis ka tootmisüksuse rolli. Lapsi rakendati juba noorest east alates perekondlikus majandusüksuses või palgatööjõuna väljaspool seda ning vanemad veetsid oma vanaduspäevad enamasti laste leiva peal. Turumajanduse ja heaoluriigi areng ning kohustuslik (ja vabatahtlik) kooliharidus hakkas neid perekonna funktsioone tasapisi nõrgendama, mistõttu lapsesaamise motiivide seas said domineerima emotsionaalsed tegurid.²³

Teaduskirjandus tõstab esile kogu ühiskonda hõlmavate pensionisüsteemide tekke ja pensionide suuruse kui olulise lapsesaamise majanduslikke motiive mõjutava teguri.²⁴ Seda on kinnitanud ka erinevas arenguetapis olevates ühiskondades korraldatud küsitlusuuringud. Inimeste osakaal, kes peavad vanaduses laste kaudu saadavat kindlustunnet oluliseks lapsesaamise motiiviks, varieerub 90%lt vähearenenud ühiskondades 10%ni arenenud ühiskondades.²⁵ Joonisel 1 on näha, et EPSU vastajad asuvad nende kahe äärmuse vahel, sest pooled vastanutest pidasid küsitlemise hetkel vanaduspõlves saadavat kindlustunnet oluliseks lapsesaamise teguriks.

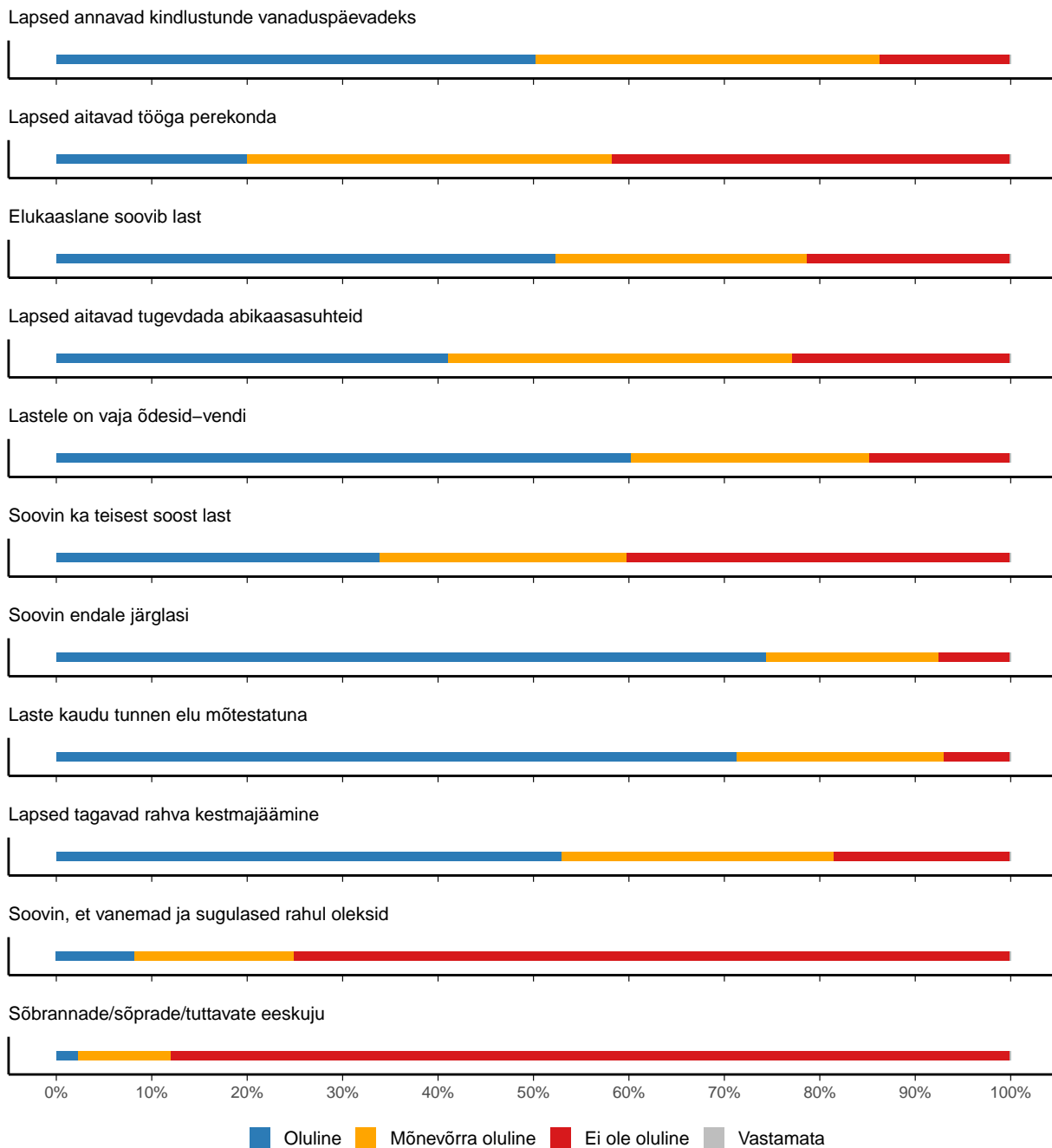
²²Vanaduspäevades antava kindlustunde puhul on võimalik tõlgendada seda ka kui emotsionaalset kindlustunnet (üksinduse vähendamist).

²³Cain, M. (1983). Fertility as an adjustment to risk. *Population and Development Review*, (9): 688–702; Leibenstein, H. (1975). The economic theory of fertility decline. *The Quarterly Journal of Economics*, 89 (1): 1–31.

²⁴Barnett, R. C., Bhattacharya, J. & Puhakka, M. (2018). Private versus public old-age security. *Journal of Population Economics*, 31(3), 703–746; Billari, F. C. & Galasso, V. (2014). Fertility decisions and pension reforms: evidence from natural experiments in Italy. *IdEP Economic Papers*, 3.

²⁵Kağitçibaşı, Ç. (1982). Old-age security value of children: Cross-national socioeconomic evidence. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 13(1): 29–42.

Oluliseks või mõnevõrra oluliseks motiiviks pidas laste poolt eakatele vanematele pakutavat turvatunnet koguni üle 85% vastajatest. Seda tulemust võib seletada Eesti pensionite väiksus ja madal asendusmäär, mida raskendasid üleminekuaja katsumused, kuid siiski on sellele motiivile omistatud tähtsus teoreetiliste selgituste taustal pigem üllatav.²⁶

Joonis 1: Motiivide vastuste üldine jaotus

²⁶Leppik, L. (2006). *Transformation of the Estonian Pension System: Policy Choices and Policy Outcomes*, Tallinn: Tallinna Ülikool.

Laste poolt perekonnale pakutava (tasuta) töö puhul on vastuste jaotus selgelt erinev – kõigest viiendik küsitletutest on selle märkinud oluliseks, samas kui 40% on selle märkinud mitteoluliseks lapsesaamise motiiviks. Tulemus pole üllatav, sest nüüdisajastunud ühiskonnale tunnuslikult võib Eestis laste tööst kasu saada väike hulk peredest, eelkõige talupered. Pika haridustee ja hilise tööelu tõttu on pere-eelarvesse panustamine laste elu esimesel paaril aastakümnel tagasihoidlik, kui mitte olematu.

Kaks järgnevat lapsesaamise motiivi – elukaaslase soov last saada ja püüd tugevdada abikaasasuhteid – ühiseks lähtekohaks on *paarisuhe ja selle kvaliteet*. Loomult on need motiivid muidugi mõnevõrra erinevad, kuna esimene puudutab partnerist tulenevat initsiatiivi ja teine on inimese enese soov läbi lapsesaamise paarisuhet tugevdada. Uuringud tänapäevastes Lääne ühiskondades on näidanud, et mõlemal partneril on iseseisev ja oluline roll paari ühise lapsesaamise otsuse tegemisel.²⁷ Partneri aktiivne soov saada (veel) lapsi võib olla määravaks kaalukeeleks, kui teise poole suhtumine on neutraalsuse poole kalduv. Kui aga üks partneritest mingil põhjusel (enam) lapsi saada ei soovi, siis on järgneva lapse saamise tõenäosus märgatavalt väiksem.²⁸ Tahe tugevdada abielusuhteid võib motiveerida inimesi partneri lapsesaamise sooviga kaasa tulema. Kuid see võib olla ka iseseisev motivatsioon, tõstmaks kooselu kvaliteeti.²⁹ Seda on eriti täheldatud paaride puhul, mille ühel või mõlemal osalisel on varasemast suhtest olemas laps(ed). Uue suhte kinnistamise eesmärgil saadakse lapsi sellistes uusperedes võrreldes koospüsinud paaridega suurema tõenäosusega.³⁰

Joonis 1 näitab, et üle poole vastanutest on hinnanud elukaaslase soovi enda jaoks oluliseks lapsesaamise põhjuseks, samas kui täielikult mitteoluliseks on seda pidanud viiendik. Elukaaslase soovi oluliseks või mõnevõrra oluliseks pidas seega ligi 80% vastanutest. See kinnitab kooskõlalise paarisuhte suurt tähtsust laste sünni eeldusena. Lapsesaamisega abielusuhte tugevdamist on hinnatud 40% vastajate poolt oluliseks, kuid mitteoluliseks pidajate osatähtsus jääb samuti veidi üle 20%. Seega ei ole tegemist kaugeltki tähtsusetu teguriga, mis näitab, et lapsi nähakse paljude eestimaalaste poolt kooselusuhet parendavana. Kuigi ilmselt on seda motiivi enda jaoks oluliseks märkinute seas ka inimesi, kes ei soovi probleemset suhet paremaks muuta, vaid lähtuvad lihtsalt seisukohtast, et kooselu juurde kuuluvad loomulikuna ka laps(ed).³¹

Järgnevad kaks motiivi on seotud *laste arvu ja sookoostisega*. Esimene motiiv on vanemate soov, et nende lastel oleksid nii õed kui vennad. Hoolimata väikesest keskmisest laste arvust kasvab ka tänapäeva peredes valdav enamus lapsi üles vähemalt ühe õe või vennaga.³² Lapsepõlves kogetu kujundab normatiivseid sättemusi kogu järgneva eluks ja seda ka

²⁷Testa, M. R. (2010). She wants, he wants: Couple's childbearing desires in Austria. *Vienna Institute of Demography Working Papers*, 3.

²⁸Thomson, E. & Hoem, J. M. (1998). Couple childbearing plans and births in Sweden. *Demography*, 35(3), 315–322.

²⁹Friedman, D & Hechter, M. (1994). A theory of the value of children. *Demography*, 31(3), 375–401.

³⁰Griffith, J. D., Koo, H. P. & Suchindran, C. M. (1985). Childbearing and family in remarriage. *Demography*, 22(1), 73–88.

³¹Teisalt võib küsimuse sõnastus, mis mainib konkreetset *abikaasasuhteid* takistada vabaabielus inimesi seda oluliseks märkimast. Andmed seda ei kinnita. Abielusolnutest märkisid motiivi oluliseks 47%, vabaabielus olnutest 42%.

³²EPSU2 andmetel oli ka 1960.–1970. aastatel sündinud eestimaalastel keskmiselt pisut üle 1,5 õe-venna.

seoses sündimusega.³³ Kuid põlvkondlik ülekanne ei puuduta üksnes kasvukeskkonna ja sotsialiseerumise mõju, vaid sündimus (tugevam või nõrgem perekonnale orienteeritus) on teatud osas ka geneetiliselt päritav, kusjuures pärilikkuse roll kasvab sotsiaalmajandusliku arengu ja individualiseerumisega.³⁴ Seega võib eeldada, et enamus kahe või enama lapselises peres kasvanud täiskasvanutest soovib seda kogemust – õe- ja/või vennasuhete olemasolu – ka oma lastele edasi anda. Sellist põlvkondlikku sündimuskäitumise ülekannet kinnitavad ka empiirilised uuringud.³⁵

Teine lastega seonduv motiiv on vanema soov omada mõlemast soost lapsi. Traditsioonilistes ühiskondades on täheldatud poegade eelistamist, mida on seletatud nende suurema füüsilise jõuga ning sellest johtuva võimega panustada perekonna majapidamisse ja kanda hoolt eakate vanemate eest.³⁶ Seoses perekonna majandusliku ja sotsiaalhoolekandeline rolli vähenemisega on varasem poiste-eelistus asendunud sümmeetrilise sooeelistusega ehk sooviga omada mõlemast soost lapsi. Ainult poegade või ainult tütarde olemasolu suurendab teadaolevalt järgmise lapse sünni tõenäosust, eriti kolmanda lapse sünni puhul.³⁷

Joonis 1 näitab, et soov lastele tagada õdede-vendade olemasolu on üheteistkümne motiivi seas oluliselt kolmas, sest 60% vastanutest peab seda enese jaoks oluliseks lapsesaamise motiiviks. Mittetähtsaks on seda pidanud aga alla viiendiku vastanutest. Soov omada mõlemast soost lapsi on aga märksa vähesemad inimesed – kolmandik – märkinud enese jaoks oluliseks motiiviks ja 40% jaoks on see täiesti mitteoluline.

Järgnevad kolm motiivi on seotud *kestlikkuse ja enese mõtestamisega osana millestki suuremast ja püsivamast*. Evolutsioonilisest vaatevinklist on soov saada järglasi, et oma geene edasi kanda primaarne ülesanne kõigi elusorganismide jaoks.³⁸ Psühholoogilisest vaatepunktist on inimesed liigina ainulaadsed, kuna vaid inimesed saavad aru surma paratamatusest. Lapsesaamine aitab kaudselt enda surma (ja selle kartust) ületada oma järglaste kaudu edasi kestes.³⁹ Seetõttu võidakse lapsesaamist tunnetada millegi igapäevasest sügavamana. Laste olemasolu ja õnnelikkuse seost uurivas kirjanduses on siiski pakkunud vastuolulisi tulemusi. Lapsesaamisest johtuv positiivne mõju õnnetundele on enamasti pigem väike ja lühiajaline (vahetult lapse sünni eel ja järel). Ning ennekõike on taoline mõju piiratud esimese ja teise lapse sünniga.⁴⁰ Seega on lapsesaamise ja -kasvatamise jaoks oluline teatud ohverduste

³³Lutz, W., Skirbekk, V. & Testa, M. R. (2006). The low-fertility trap hypothesis: Forces that may lead to further postponement and fewer births in Europe. *Vienna Yearbook of Population Research*, 4, 167–192.

³⁴Murphy, M. (1999). Is the relationship between fertility of parents and children really weak?. *Social Biology*, 46(1-2), 122–145.

³⁵Morosow, K. & Kolk, M. (2019). How does birth order and number of siblings affect fertility? A within-family comparison using Swedish register data. *European Journal of Population*, avaldatud ilmapõrgus.

³⁶Hank, K. (2007). Parental gender preferences and reproductive behaviour: A review of the recent literature. *Journal of Biosocial Science*, 39(5), 759–767.

³⁷Mills, M. & Begall, K. (2010). Preferences for the sex-composition of children in Europe: A multilevel examination of its effect on progression to a third child. *Population Studies*, 64(1), 77–95.

³⁸Dawkins, R. (2014). *Isekas geen*. Tallinn: Varrak.

³⁹Dechesne, M. jt. (2003). Literal and symbolic immortality: The effect of evidence of literal immortality on self-esteem striving in response to mortality salience. *Journal of Personality and Social Psychology*, 84(4), 722–737; Fritsche, I. jt. (2007). Mortality salience and the desire for offspring, *Journal of Experimental Social Psychology*, 43(5), 753–762.

⁴⁰Margolis, R. & Myrskylä, M. (2011). A global perspective on happiness and fertility, *Population and*

toomine lühiajalise õnnetunde osas.

Soovile saada lapsi tagamaks rahva kestmajäämine on samuti võimalik anda evolutsiooni- ja psühholoogiline seletus, kuna inimene võlgneb oma eksistentsi ühiskonnaliikmena ja enesemääratluse märksa suurematele kooslustele kui perekond või sugukond, mistõttu on loomulik panustada ka selliste laiemate rühmade püsimisse.⁴¹ Tõenduseks laiemate kooslustega toimuva olulisusest võib pidada empiirilistes uuringutes leitud suurte ühiskonda tabanud vapustuste (sõjad, konfliktid, looduskatastroofid) sündimust tõstvat mõju ka neil, keda neist vapustustest tulenev suremuse kasv isiklikult ei puudutanudki.⁴² Küsitlusuuringute tulemused näitavad, et globaliseerumine on toonud kaasa rahvusriiklike ja etniliste identiteetide teatud nõrgenemise Euroopas, kuid siiski on need identiteedid enamike inimeste jaoks (sh Eestis) keskse tähtsusega.⁴³ Eestis võib soov panustada kollektiivsesse kestlikkusse olla isegi tähtsam, pidades silmas Eesti lähiminevikus kogetud võõrvõimu ja suurt sisserännet ning sellest tajutud ohte rahvuse kestmisele.

Joonis 1 näitab, et soov saada järglasi ning läbi laste oma elu mõtestatada on kõige olulisemaks peetud lapsesaamise motiivid – mõlema puhul on selle oluliseks märkijaid üle 70% (koos mõnevõrra oluliseks märkijatega üle 90%), samas kui nimetatud motiive pidas mitteoluliseks alla 10% vastanutest. Kollektiivse kestlikkuse saavutamine on individuaalsest vaatest vähem oluline, kuid siiski on üle poole vastajatest pidanud ka seda enese jaoks oluliseks. Enda jaoks ebaoluliseks pidas seda motiivi alla 20% küsitletutest.

Viimased kaks joonisel 1 kujutatud motiivi puudutavad *vastaja jaoks oluliste inimeste mõjutusi*. Soov saavutada vanemate ja sugulaste rahulolu näitab kaudselt potentsiaalsele lapsevanemale osaks saava ootuse või sotsiaalse surve olemasolu. See ootus või surve on tegur, mille tähtsus ühiskonna moderniseerumise ja individualismi juurdumisega kahaneb, sest perekondlikud ja sugukondlikud sidemed nõrgenevad.⁴⁴ Sõpradel/sõbrannadel/tuttavatel ei ole muidugi olnud kunagi otsest sõnaõigust lapsesaamise osas. Kuid lähedaste eakaaslaste eeskuju ja kogemuse mõju peetakse inimeste käitumise oluliseks kaudseks mõjutajaks ning seda ka lapsesaamisotsuste puhul.⁴⁵

Nagu jooniselt 1 ilmneb, ei ole kumbki mainitud motiiv eestimaalaste arvates nende lapsesaamise otsust mõjutav. Seda oluliseks hinnanute osakaal jääb mõlema motiivi puhul alla 10% ning tegureid mitteoluliseks pidajate osakaal on rõhuvas enamuses. Kahe motiivi

Development Review, 37(1), 29–56; (2014). Happiness: Before and After the Kids, *Demography*, 51(5), 1843–1866.

⁴¹Wilson, E. O. (2012). *The Social Conquest of Earth*. New York: Liveright; Greenberg, J. jt (1997). Terror management theory of self-esteem and cultural worldviews: Empirical assessments and conceptual refinements. *Advances in experimental social psychology*, 29, 61–141.

⁴²Nobles, J., Frankenberg, E. & Thomas, D. (2015). The effects of mortality on fertility: Population dynamics after a natural disaster. *Demography*, 51(1), 15–38.

⁴³Ciaglia, S., Fuest, C. & Heinemann, F. (2018). What a feeling: How to promote ‘European identity’. *Econpol Report*, 9; Ariely, G. (2019). The nexus between globalization and ethnic identity: A view from below. *Ethnicities*, 19(5), 763–783.

⁴⁴Triandis, H. C. & Suh, E. M. (2002). Cultural influences on personality. *Annual Review of Psychology*, 53(1), 133–160.

⁴⁵Montgomery, M. R. & Casterline, J. B. (1996). Social learning, social influence, and new models of fertility. *Population and Development Review*, 22(Supplement), 151–175.

omavahelises võrdluses jääb soov vanemate ja sugulaste ootusele vastata üsna kindlalt peale. Võimalik, et need tulemused ei peegelda siiski (vähemalt mitte täiel määral) tegelikkust, sest vastajad võivad alahinnata ümbritsevate inimeste mõju oma käitumisele. See alahindamine võib olla nii alateadlik (mõju ei teadvustada) kui ka teadlik (soovitakse rõhutada isikliku otsuse esmatähtsust). Arvestades nende vähest olulisust võrreldes ülejäänutega on viimati käsitletud kaks motiivi edaspidisest analüüsist kõrvale jäetud.

Lastest tuleneva kasu motiivid

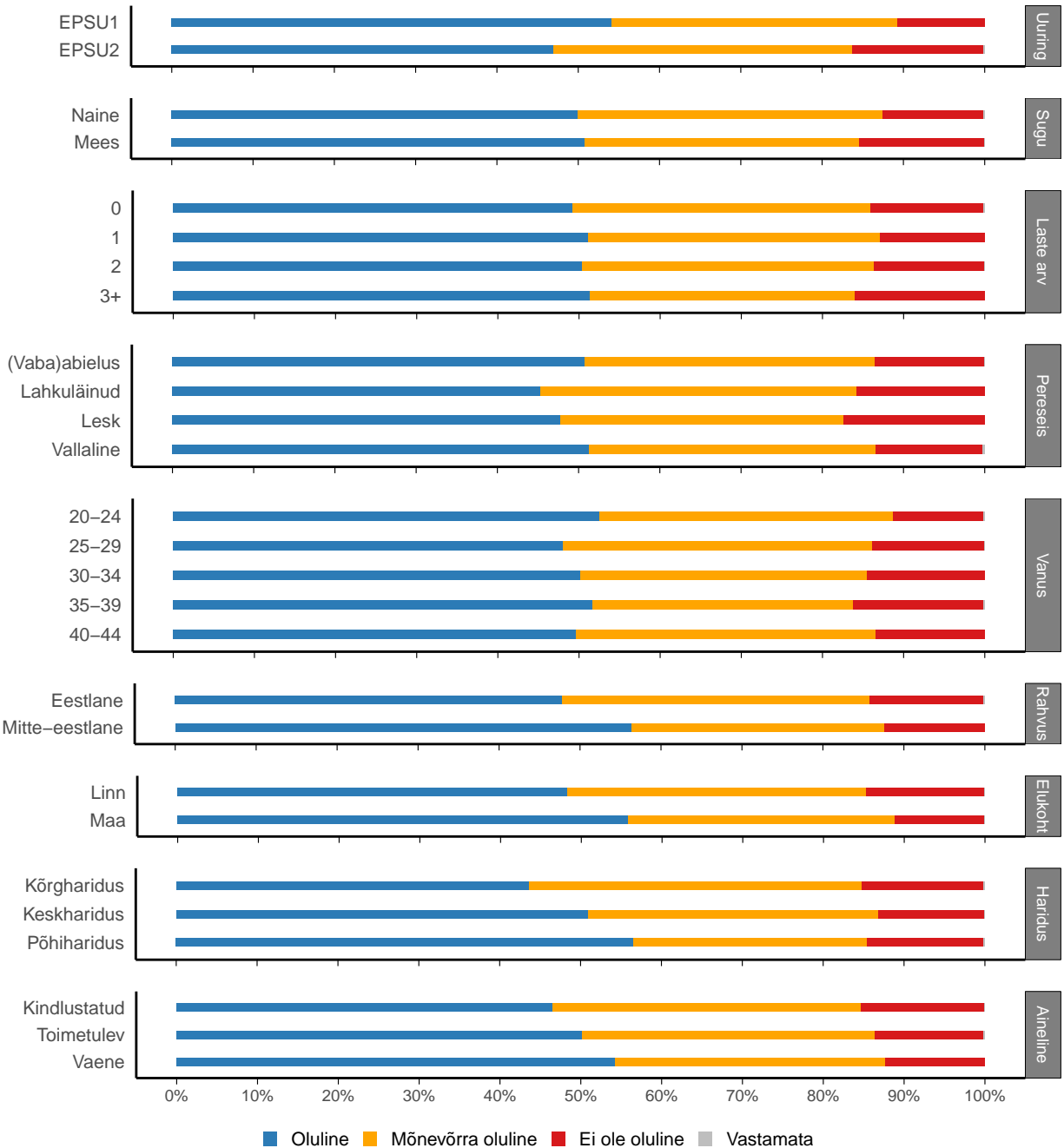
Laste poolt antud kindlustunnet vanaduspäevadeks pidas oluliseks lapsesaamise motiiviks pool vastajatest. Joonisel 2 on esitatud selle teguri osas antud vastuste jaotused rahvastikurühmiti. Uuringuringide võrdlusest ilmneb, et 2004.–2005. aastal vastanud on pidanud seda motiivi veidi vähem tähtsaks kui 1990. aastatel vastanud ning selle erinevuse statistilist olulisust kinnitab ka regressioonimudel (tabel 4 vasakpoolne paneel). Lisaarvutused näitavad, et just naiste puhul on toimunud suurem muutus (EPSU1 puhul 55% ja EPSU2 puhul 45%), meestel on aga erinevus väike (vastavalt 52% ja 49%). Samas vanuse puhul ei ole näha, et 2004.–2005. aastal oleksid alla 30-aastased vastajad hinnanud laste poolt pakutavat kindlustunnet lapsesaamise motiivina vähem oluliseks. See näitab, et uuringuringide erinevuse taga on tõenäoselt hinnangute ajaline muutus kui nooremate ja vanemate põlvkondade suhtumises toimunud pööre.

Tähelepanuväärne on seose puudumine laste arvu ja vanaduspõlve kindlustunde motiivi tähtsaks pidamise vahel. Mudelarvutuse tulemus näitab, et erinevus lastetute, ühte, kahte või kolme ja enamat last omavate küsitletute vahel on statistiliselt ebaoluline. Seega tundub, et inimesed peavad küll teatud määral lapsi oma vanaduspõlve kindlustundes panustajaks, kuid nad ei arva, et rohkem lapsi tähendab tingimata suuremat kindlustunnet. Vanemad võivad laste arvu suurendamise asemel investeerida rohkem näiteks laste haridusse või nendega heasse läbisaamise (väiksem laste arv võimaldab suuremat kontakti), millest eeldavad suuremat tuge enda vanaduspõlveks kui pelgalt laste arvust. Ka perekonnaseis on väikese või olematu tähtsusega selle motiivi oluliseks pidamisel.

Teistest tausttunnustest on märkimisväärsed ja statistiliselt olulised erinevused seotud elukohtatüübiga (maal elavad inimesed hindavad kindlustunde motiivi võrreldes linnas elavatest inimestest olulisemaks), rahvusega (mitte-eestlased hindavad seda olulisemaks) ja haridustasemega (vähemharitud hindavad olulisemaks), kuid regressioonimudelis on erinevused suhteliselt väikesed. Aineline kindlustatuse indeksi puhul statistiliselt olulisusi erinevusi ei ole. Haridustaseme ja ainelse kindlustatuse osas on need tulemused üllatavad, kuna teooriale tuginedes saaks eeldada, et kõrgemalt haritud ja jõukamad inimesed teenivad paremat pensioni ja omavad rohkem sääste. Koosvõetuna seletavad mudelisse lülitatud taustatunnused vanaduspõlve kindlustunde puhul 3% vastuste variatiivusest. Teisisõnu on vanaduspäevade kindlustamise motiiv Eestis üldlevinud, tegemist pole mingite kindlate rahvastikurühmade eriküsimusega.

Laste tööga perekonna aitamine pidas oluliseks lapsesaamise motiiviks viiendik vastajatest. Joonis 3 näitab rühmaerisusi selle motiivi olulisuse hindamisel. Uuringuringide võrdlusest on näha, et laste tööd tähtsaks pidanud vastajaid oli 2004.–2005. aastal kümne prot-

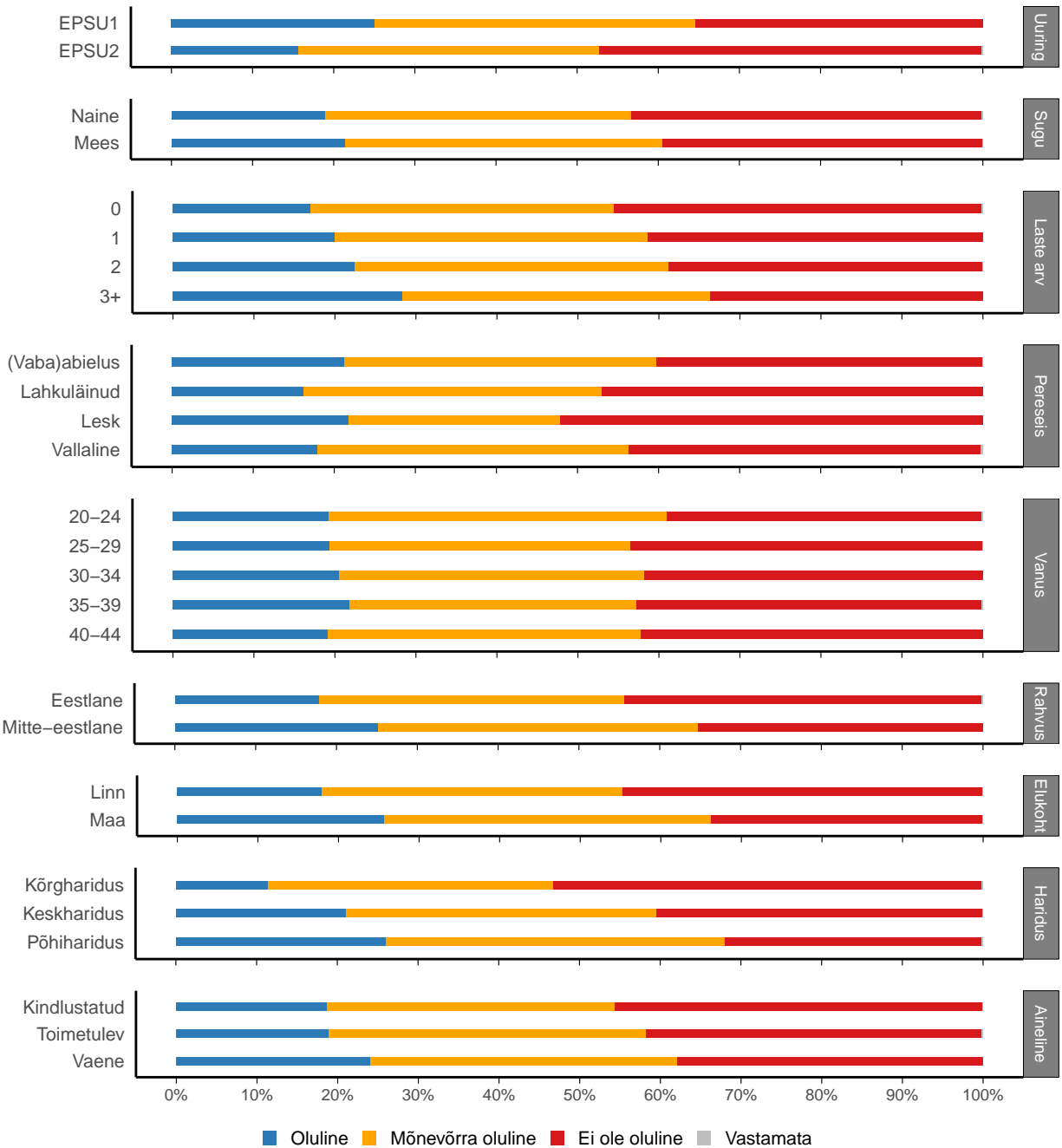
sendipunkti jagu vähem kui 1990. aastatel, mida võib seletada sotsiaalmajandusliku jõukuse kasvuga ja haridustee pikenemisega. Ajalise muutuse olemasolu kinnitab ka regressioonimudel (tabel 4 paremal). Samas ei ole EPSU2 puhul märgata, et nooremad vastajad seda vähemoluliseks peaksid. Seetõttu võib oletada, et sellele motiivile antud hinnangud pole ka praegu märkimisväärselt teistsugused.

Joonis 2: Motiivi 'lapsed annavad kindlustunde vanaduspäevadeks' vastuste jaotus tunnuseti

Erinevus lastetute ja kolme- või enamalapseliste hinnangutes on mõõdukad kümme prot-

sendipunkti, erinevuse olulisust kinnitab regressioonimudel. Laste poolt tehtav tasuta töö on olulisemaks lapsesaamise motiiviks paljulapselistes peredes, kus see võib tähendada esma- ja nooremate õdede-vendade eest hoolitsemist, mitte põllu- ega palgatööd ning eeldatavalt ei ole sellist laadi kodutöö tähtsus ühiskondlike muutustega vähenenud. Perekonnaseisu alusel on vahed taaskord väikesed.

Joonis 3: Motiivi 'lapsed aitavad tööga perekonda' vastuste jaotus tunnuseti

Teistest sotsiaaldemograafilistest tunnustest on silmapaistvad ja regressioonimudelis sarnaselt

kindlustunde motiiviga statistiliselt olulised elukohatüübi, rahvuse ja haridustaseme mõju. Viimase puhul on kontrast põhihariduse ja kõrgharidusega küsitletute vahel kõige selgem, mis võib peegeldada ilmselt nii erinevaid sotsiaalmajanduslikke võimalusi kui ka väärtusi.⁴⁶ Samas aineline olukorra puhul, mis peaks just majanduslikku olukorda mõõtma, jääb erinevus mudelis statistilise olulisuseta.⁴⁷ See annab põhjust arvata, et selle erinevuse kujunemisel mängivad normid ja väärtused majanduslikest võimalustest kaalukamat osa. Kuna laste töö puhul on rühmaerinevused võrreldes vanaduspäevade kindlustunde motiiviga suuremad, siis on ka mudeli seletusvõime kõrgem (8% variatsioonist).

Tabel 4: Lastest tuleneva kasu motiivid, ordinaalse regressiooni tulemused

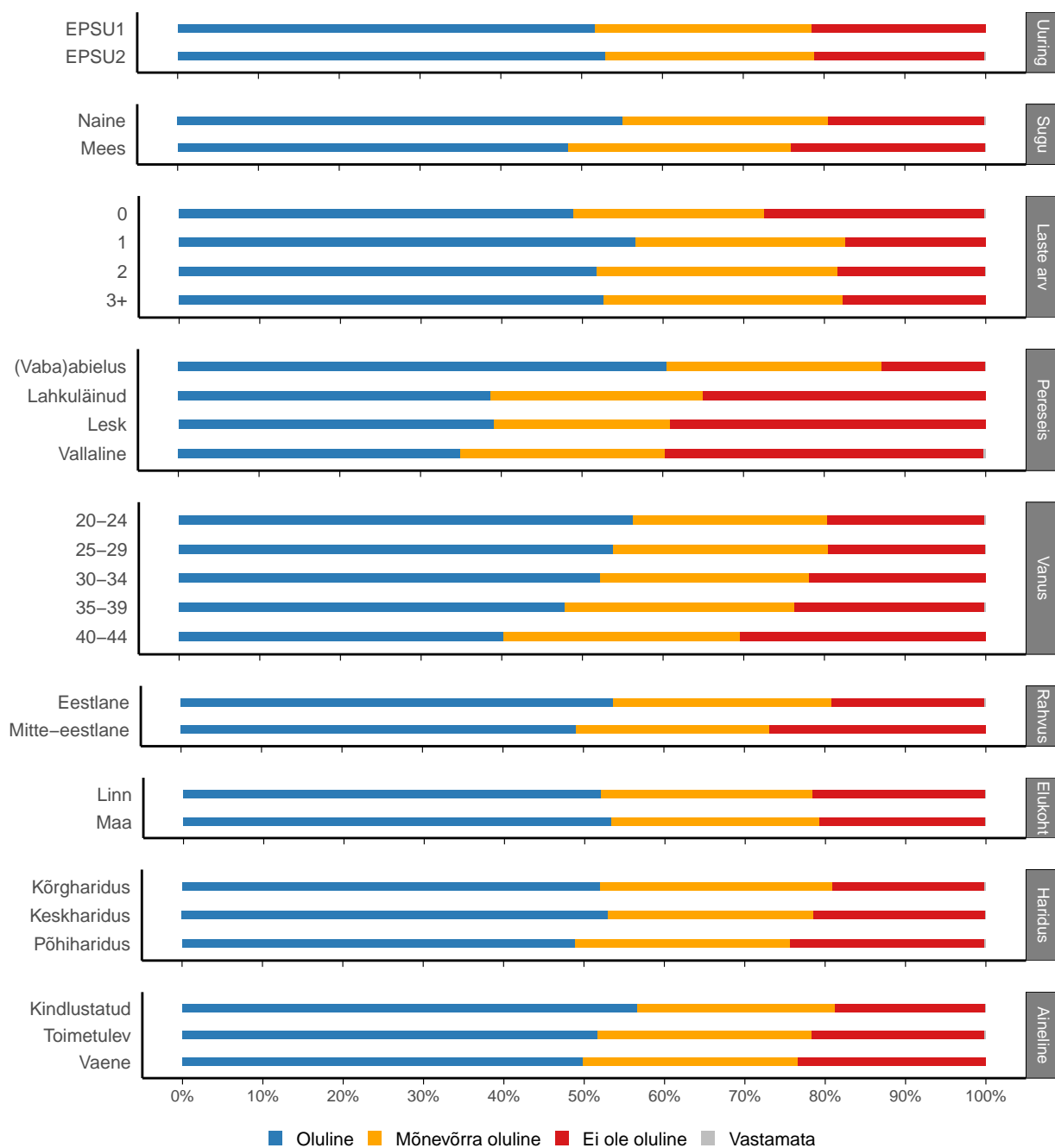
Tunnus	Kindlus vanaduses		Laste töö	
	Kordaja	p	Kordaja	p
Uuring (vrd. EPSU1)				
EPSU2	-0,325	0,000	-0,520	0,000
Sugu (vrd. Mees)				
Naine	0,055	0,389	-0,161	0,010
Laste arv (vrd. 0)				
1	0,030	0,729	0,115	0,184
2	-0,009	0,928	0,279	0,006
3+	-0,095	0,508	0,464	0,001
Pereseis (vrd. (Vaba)abielus)				
Lahkuläinud	0,041	0,658	-0,022	0,812
Lesk	-0,215	0,038	-0,247	0,017
Vallaline	-0,302	0,455	-0,417	0,317
Vanus (vrd. 20–24)				
25–29	-0,145	0,082	-0,135	0,097
30–34	-0,068	0,459	-0,093	0,301
35–39	-0,006	0,959	-0,105	0,335
40–44	0,000	0,998	-0,185	0,202
Rahvus (vrd. Eestlane)				
Mitte-eestlane	0,373	0,000	0,573	0,000
Elukoht (vrd. Linn)				
Maa	0,408	0,000	0,527	0,000
Haridus (vrd. Kõrgharidus)				
Keskharidus	0,173	0,030	0,474	0,000
Põhiharidus	0,308	0,011	0,743	0,000
Aineline (vrd. Kindlustatud)				
Toimetulev	0,116	0,128	0,059	0,438
Vaene	0,153	0,102	0,040	0,667
Mudeli seletusvõime	0,030	0,000	0,078	0,000

⁴⁶Gradient on tugevam naistel. Alates kõrgemast haridustasemest oluliseks pidajaid 11%, 20% ja 29%, samas kui meestel vastavalt 13%, 23% ja 24%,

⁴⁷Siin võib põhjus olla ka tunnuse konstrueerimiste erisustes kahe uuringuringi vahel, kuna EPSU1 puhul gradienti sisuliselt ei ole. Alates aineliselt kindlustatumast kategooriast oluliseks pidajaid 25%, 24%, 27%), samas kui EPSU2 puhul on osatähtsused vastavalt 11%, 16%, 19%.

Paarisuhtest tulenevad motiivid

Elukaaslase soov last saada oli poolte vastajate jaoks oluline lapsesaamise motiiv. Joonisel 4 on näha vastuste jaotus taustunnuste järgi. Näeme, et uuringuringiti ei ole vastamises muutusi toimunud. Nii joonis kui mudelitulemused (tabel 5 vasakul) näitavad aga, et naised on rohkem kui mehed partneri soovi oluliseks lapsesaamise motiiviks märkinud.

Joonis 4: Motiivi 'elukaaslane soovib last' vastuste jaotus tunnuseti

Joonisel 4 esitatud vastuste jaotuse kohaselt on lastetud võrreldes lapsi omavate küsitlutelega partneri soovi enda jaoks vähem oluliseks pidanud. Seevastu mudelitulemuste kohaselt elukaaslase soovile omistatud tähtsus laste arvu suurenedes hoopis väheneb. Vastuolu põhjuseks on tõsiasi, et lastetute seas leidub kordades rohkem neid, kes paarisuhtes pole ja võivad seetõttu elukaaslase või abikaasa soovi vaid hüpoteetiliselt oluliseks pidada.⁴⁸ Mudelarvutus võtab perekonnaseisu mõju arvesse, misjärel pöördub seos laste arvuga vastupidiseks. Nüüd osutub abikaasa/elukaaslase soov olulisemaks just lastetute hulgas, peegeldades ilmselt ka paarisuhte olemasolu lapsesaamise eeltingimusena.

Kõige reljeefsem on seos elukaaslase soovi ja vastaja perekonnaseisu vahel. Küsitluse hetkel abielus või kooselus olevad vastajad hindasid elukaaslase soovi kahekümne protsendipunkti võrra tähtsamaks kui teised rühmad. Perekonnaseisu tunnus seletabki ära enamuse vastuste variatiivsusest (mudeli üldine seletusvõime 13%, ilma perekonnaseisuta vaid 4%).

Märkimisväärselt tugev on ka vanusmuster, mille kohaselt muutub elukaaslase soov vanuse tõusuga järjest vähem olulisemaks. Põhjus ei saa olla selles, et vanematel inimestel on keskmiselt rohkem lapsi, kuna selge vanusgradient on nähtav ka mudelitulemustes, kus laste arvu mõju on kontrollitud. Põhjus ei seisne ilmselt ka vanemate vastajate enesekesksuses, vaid pigem selles, et vanuse tõusuga ka pikeneb kooselustaaž ning kujunevad ühised seisukohad, muu hulgas ka lapsesaamise vallas.

Teiste tunnuste puhul on erinevused väikesed. Mitte-eestlased peavad elukaaslase soovi lapsesaamise motiivina vähem tähtsaks kui eestlased – rahvusrühmade vaheline erinevus on statistiliselt oluline ja jääb alles ka pärast muude tegurite mõju arvestamist. Ka madala haridustaseme ja kehvema ainelise toimetulekuga käib kaasas elukaaslase soovi vähem oluliseks pidamine, kuid need erinevused jäävad mudelarvutuses statistilisest olulisuspiirist allapoole.

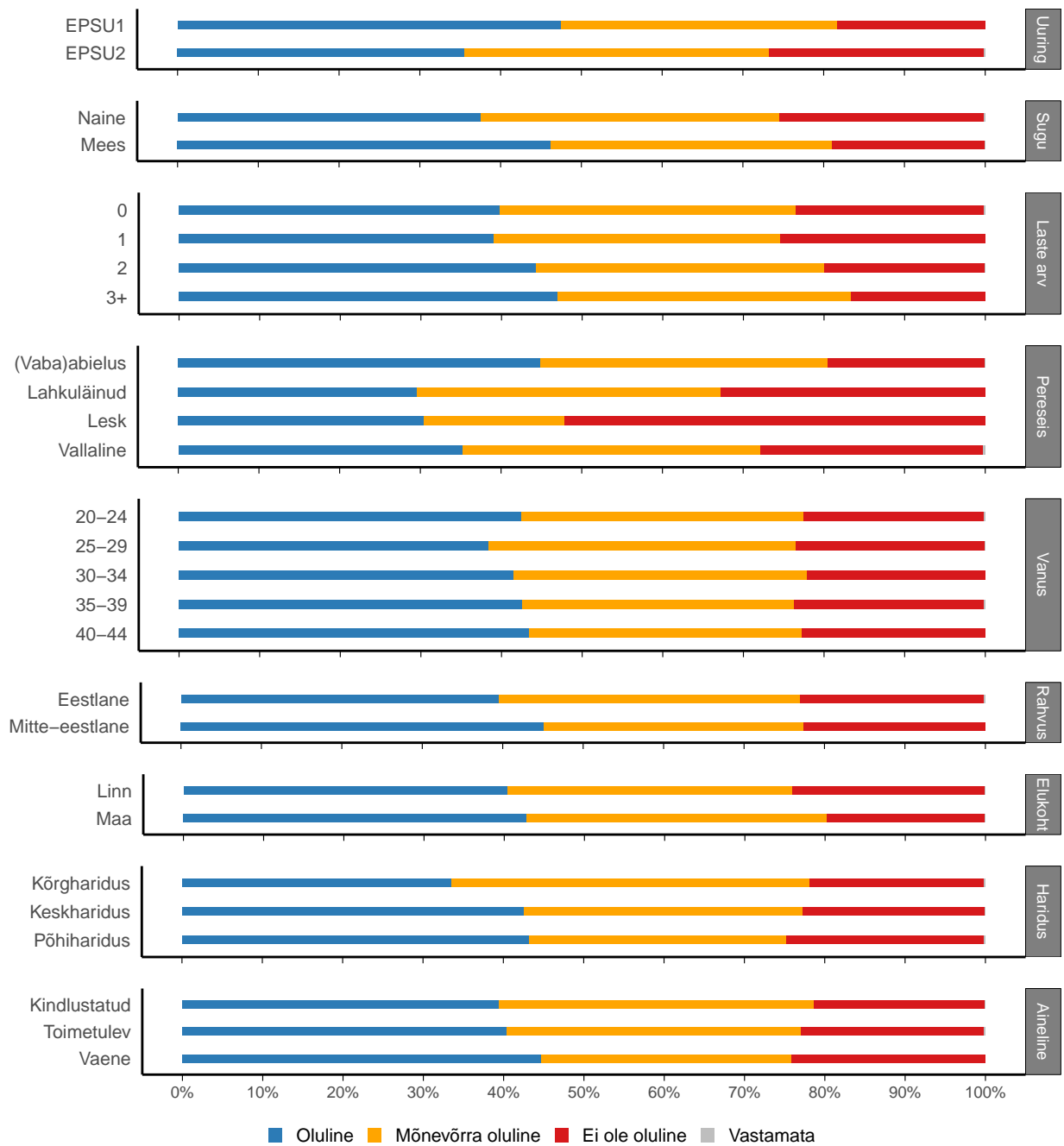
Soov lapsesaamisega abikaasasuhteid parandada on oluline keskmiselt 40%-le vastanutest, nagu näitas üldvaade. Võrreldes 1990. aastatega oli 2004.–2005. aastaks selgesti vähenenud nende vastajate osa, kes pidasid lapse saamise motiiviks abikaasasuhte tugevdamist (joonis 5 ja tabel 5 paremal). Erinevalt abikaasa/elukaaslase soovi puhul täheldatust on mehed hinnanud suhte tugevdamise motiivi olulisemaks kui naised. Saadud tulemus võib olla märgiks, et uusperedes on suhte ühiste laste kaudu kinnistamine meestele mõnevõrra olulisem kui naistele.

Jooniselt 5 nähtub, et abikaasasuhte tugevdamine muutub laste arvu kasvades olulisemaks. Täheldatud mustri aluseks võib olla tõsiasi, et teistest ja eriti kolmandatest lastest sünnib korduskooseludest märgatavalt suurem osa kui esiklastest. Kuid mudelarvutuses, pärast teiste tunnuste mõju kontrollimist, pöördub ka seos laste arvu ja suhte tugevdamise motiivi tähtsustamise vahel teistpidiseks. Tulemuste lahknevuse põhjus on ilmselt sama kui elukaaslase/abikaasa soovi puhul.

Abikaasasuhte tugevdamise motiivi seos perekonnaseisuga on ootuspärane: seda motiivi on pidanud enda jaoks märgatavalt tähtsamaks abielus või vabaabielus olevad vastajad. Mudelarvutuses, mis arvestab ka teiste tunnuste mõju, osutus kõige suuremaks kontrast

⁴⁸Lastetutest on vallalisi 56%, samas kui ühe-, kahe- ning kolme või enama lapselistest on vallalisi vastavalt 6%, 1% ja 0,3%.

(vaba)abielus olijate ja vallaliste vahel.

Joonis 5: Motiivi 'lapsed aitavad tugevdada abikaasasuhteid' vastuste jaotus tunnuseti

Erinevalt elukaaslase soovide motiivist on abikaasasuhete tugevdamise seos vanusega praktiliselt olematu. Mitte-eestlased on pidanud abikaasasuhete motiivi eestlastega võrreldes olulisemaks. Sama käib ka põhiharidusega vastajate kohta võrdluses kes- ja kõrgharitudega ning maaelanike suhtes kõrvutatuna linnaelanikega. Hariduse ja elukoha puhul jääb motiivide erinevus kohati statistilisest usalduspiirist veidi allapoole. Uuringuring ja sotsiaaldemograafil-

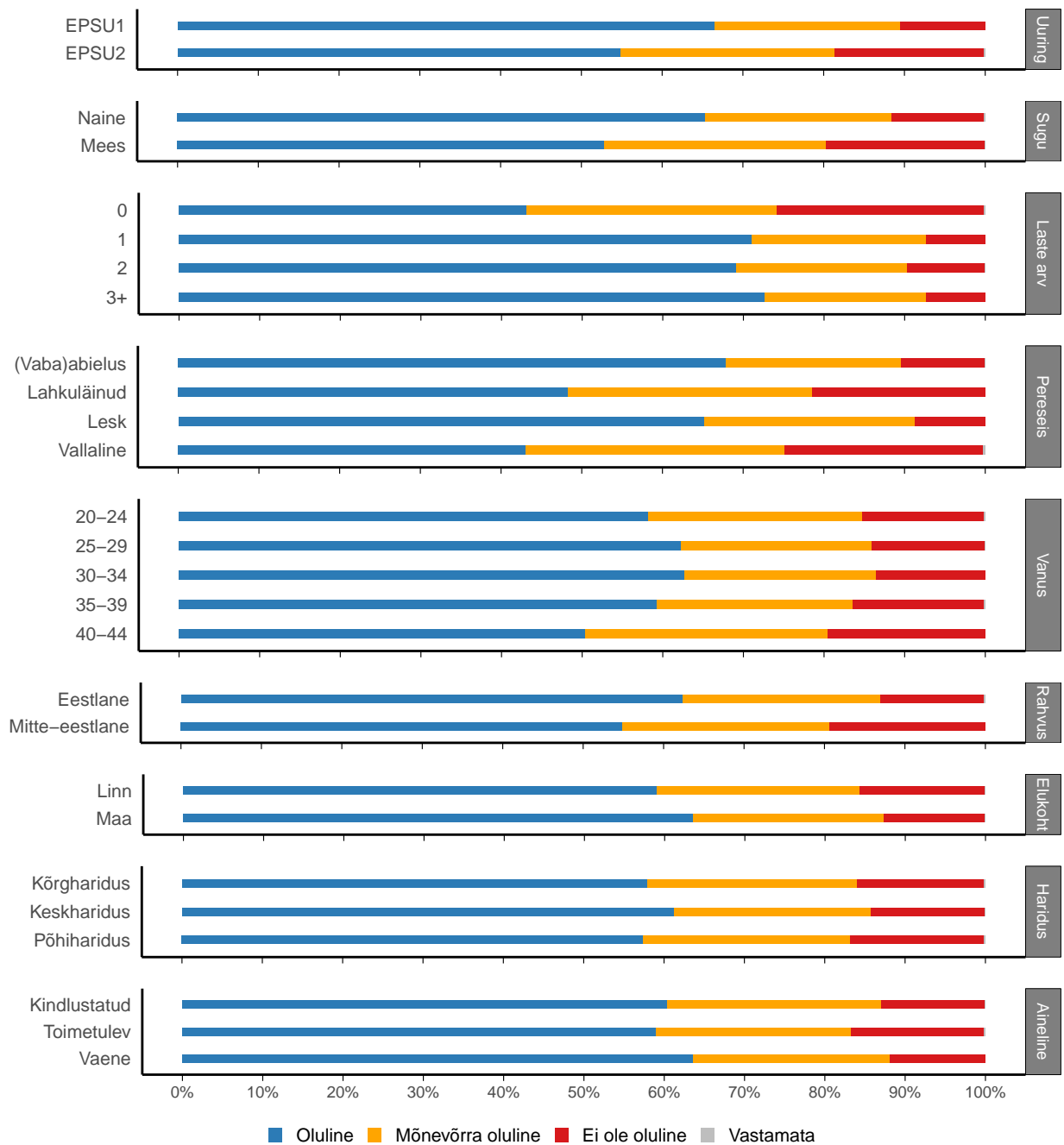
ised tunnused seletavad abikaasasuhete motiivi varieerumisest poole väiksema osa (6%) kui abikaasa/elukaaslase soovi variatsioonist.

Tabel 5: Partnerlussuhetest tulenevad motiivid, ordinaalse regressiooni tulemused

Tunnus	Elukaaslane soovib		Abikaasasidemed	
	Kordaja	p	Kordaja	p
Uuring (vrd. EPSU1)				
EPSU2	0,113	0,075	-0,527	0,000
Sugu (vrd. Mees)				
Naine	0,173	0,007	-0,402	0,000
Laste arv (vrd. 0)				
1	-0,306	0,001	-0,373	0,000
2	-0,504	0,000	-0,149	0,140
3+	-0,464	0,002	-0,074	0,600
Pereseis (vrd. (Vaba)abielus)				
Lahkuläinud	-1,686	0,000	-0,631	0,000
Lesk	-1,045	0,000	-0,717	0,000
Vallaline	-1,074	0,008	-1,111	0,009
Vanus (vrd. 20–24)				
25–29	-0,315	0,000	-0,200	0,014
30–34	-0,485	0,000	-0,112	0,214
35–39	-0,602	0,000	-0,102	0,350
40–44	-0,946	0,000	-0,126	0,388
Rahvus (vrd. Eestlane)				
Mitte-eestlane	-0,263	0,000	0,214	0,002
Elukoht (vrd. Linn)				
Maa	0,008	0,910	0,136	0,054
Haridus (vrd. Kõrgharidus)				
Keskhariidus	-0,030	0,717	0,172	0,026
Põhiharidus	-0,122	0,315	0,111	0,344
Aineline (vrd. Kindlustatud)				
Toimetulev	-0,121	0,128	0,082	0,275
Vaene	-0,165	0,086	0,048	0,603
Mudeli seletusvõime	0,126	0,000	0,064	0,000

Laste arvu ja soo motiivid

Soov, et lastel oleks nii õdesid kui vendi oli oluline 60% vastajate jaoks. Joonis 6 esitab selle motiivi tähtsuse uuringuringi ja sotsiaaldemograafiliste tausttunnuste järgi. Võrreldes EPSU kahte uuringuringi on vähenenud nende küsitelute osakaal, kes pidasid vaatluse all olevat faktorit lapse saamise oluliseks motiiviks (joonis 6 ja tabel 6 vasakul). Naiste ja meeste vastuseid võrreldes on näha, et esimeste jaoks on soov, et lastel oleks nii õdesid kui vendi olulisem. Sugupoolte vastuste märkimisväärne erinevus jääb püsima ka regressioonimudelid, pärast teiste tunnuste mõju arvesse võtmist.

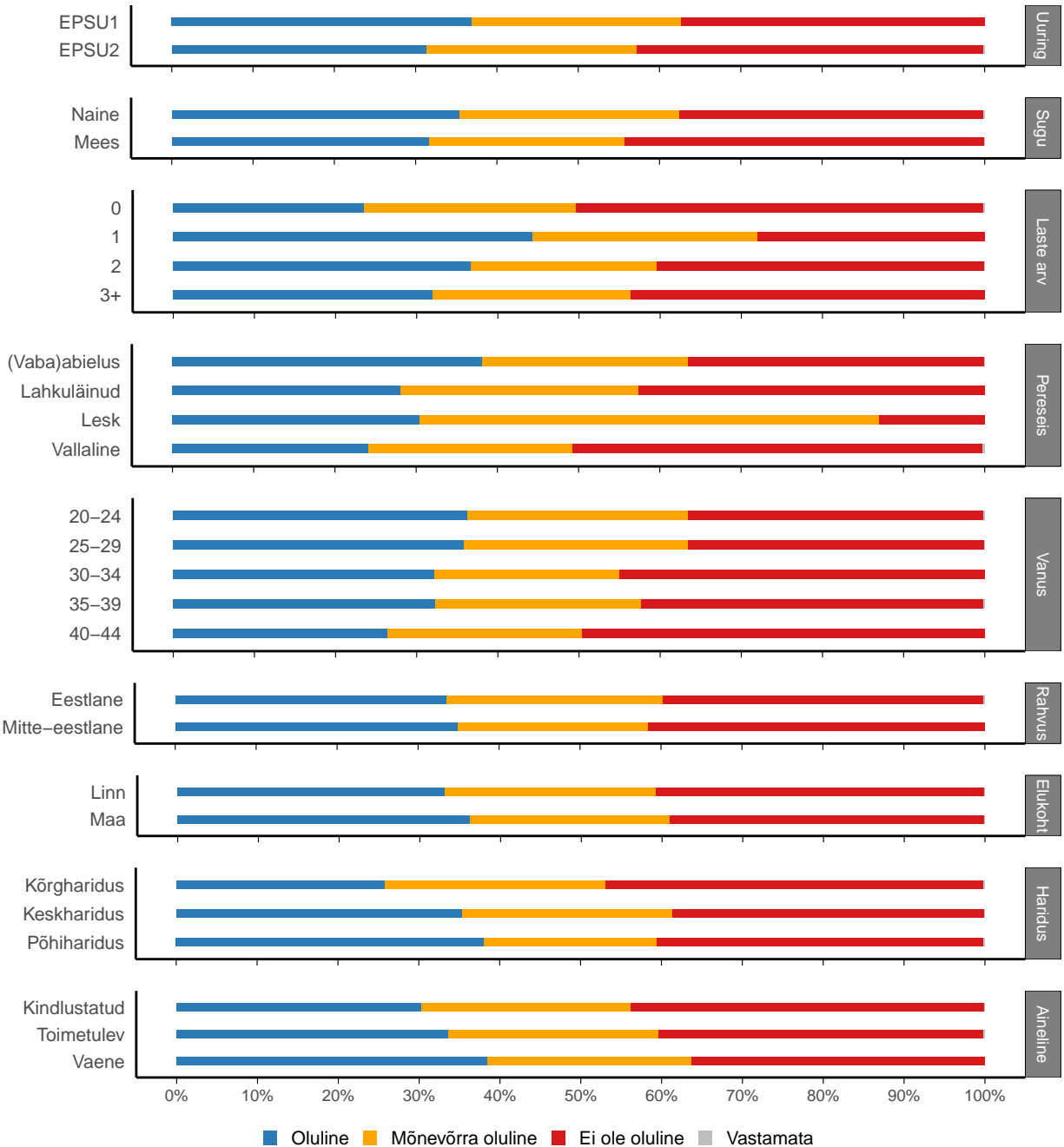

Joonis 6: Motiivi 'lastele on vaja õdesid-vendi' vastuste jaotus tunnuseti

Kõige suuremad on erinevused laste arvu osas, kus eristuvad ühelt poolt lastetud ja teisalt vähemalt üht last omavad vastajad. Esimese lapse saamisel soov, et lastel oleks nii õdesid kui vendi, arusaadavalt kuigi tugevasti kaasa ei räägi.⁴⁹ Kõnealune motiiv tõuseb esile elukaare

⁴⁹Siinkohal ongi probleemne motiivide kohta esitatud küsimus, mida sai tõlgendada nii järgmise lapse saamise kontekstis, kui üldiselt laste olemisel. Nii ei ole ka lastetute seas seda tegurit oluliseks pidanute osakaal ju väike, kes ka ilmselt mõtlesid laiemalt kui üksnes järgmise sünni motiivi.

järgmisel etapil, kui esimene laps on perre juba sündinud. Perekonnaseisu ja vanuse lõikes on ilmne, et abielus või vabaabielus olevate ja nooremaealiste vastajate jaoks on tegemist olulisema sündimuskäitumist mõjutava hoiakuga. Seda kinnitavad selgelt ka mudelarvutuse tulemused, mille puhul on arvestatud teiste tegurite mõju.

Joonis 7: Motiivi 'soovin ka teisest soost last' vastuste jaotus tunnuseti

Teiste sotsiaaldemograafiliste tunnuste puhul on erinevused väiksemad või puuduvad sootuks. Küllalt selgesti ilmneb siiski käsitlusaluse motiivi väiksem tähtsus mitte-eestlastel. Selle

peamiseks põhjuseks on eestlastega võrreldes sagedasem piirdumine vaid ühe lapsega.⁵⁰ Erinevused elukohatüübi, haridustaseme ja ainelise olukorra järgi on regressioonimudelid mitteolulised. Uuringuring ja sotsiaaldemograafilised tunnused kirjeldavad kokku 15% kõnealuse motiivi variatsioonist.

Soov saada teisest soost laps oli oluline kolmandikule vastajatest. Joonis 7 näitab selle motiivi olulisust uuringuringi ja sotsiaaldemograafiliste tausttunnuste järgi. EPSU kahe uuringuringi võrdluses võib täheldada selle motiivi tähtsuse vähenemist, kuid muutuse statistiline olulisus on piiripealne, sest see puudutab üksnes naisi aga mitet mehi (tabel 6 paremal). Naised on pidanud teisest soost lapse saamist olulisemaks kui mehed, kuid teiste tunnuste mõju arvestamisel on sugupoolte erinevus regressioonimudeli järgi siiski statistilise olulisuseta.

Nagu eelneva motiivigi puhul on märkimisväärseimad erinevused seotud laste arvu ja perekonnaseisuga. Soovi teisest soost last saada on hinnanud enda jaoks teistest olulisemaks juba ühte laste omavad ja paarisuhtes elavad inimesed. Vähem oluline on see lastetutele ja paarisuhtes mitteolevatele inimestele – eriti kui tegemist on lapsesaamise lõppu jõudnutega. Laste arvu suurenedes kõnealuse motiivi tähtsus mõnevõrra väheneb, ilmselt seetõttu, et kolme ja enama lapsega küsitletutel on suurema tõenäosusega mõlemast soost lapsed juba olemas.

Ülejäänud tausttunnustest tulevad esile veel haridustase ning aineolukord. Nende tunnuste puhul on mõlemast soost laste olemasolule veidi väiksemat tähtsust omistanud kõrgema haridusega ja aineliselt paremal järjel olevad vastajad. Ka mitte-eestlaste puhul on kõnealune motiiv eestlastega võrreldes vähem oluline, kuid mitte-eestlaste sagedasema ühe lapsega piirdumise tõttu jääb rahvuserinevus regressioonimudelid statistilise olulisuse piirist allapoole.

Tabel 6: Laste omadustest tulenevad motiivid, ordinaalse regressiooni tulemused

Tunnus	Õed-vennad		Teisest soost	
	Kordaja	p	Kordaja	p
Uuring (vrd. EPSU1)				
EPSU2	-0,377	0,000	-0,115	0,060
Sugu (vrd. Mees)				
Naine	0,345	0,000	0,073	0,242
Laste arv (vrd. 0)				
1	1,133	0,000	0,876	0,000
2	1,059	0,000	0,534	0,000
3+	1,254	0,000	0,372	0,008
Pereseis (vrd. (Vaba)abielus)				
Lahkuläinud	-0,370	0,000	-0,295	0,001
Lesk	-0,563	0,000	-0,242	0,017
Vallaline	-0,151	0,731	0,106	0,766
Vanus (vrd. 20–24)				
25–29	-0,108	0,230	-0,155	0,056
30–34	-0,340	0,001	-0,536	0,000
35–39	-0,570	0,000	-0,454	0,000

⁵⁰Eesti 2011. aasta rahvaloenduse ajaks oli 1967. aastal sündinud naiste hulgas 1-lapselisi eesti naisi 22% ning mitte-eesti naisi 42%.

40–44	-0,862	0,000	-0,706	0,000
Rahvus (vrd. Eestlane)				
Mitte-eestlane	-0,380	0,000	-0,072	0,299
Elukoht (vrd. Linn)				
Maa	0,010	0,899	0,062	0,382
Haridus (vrd. Kõrgharidus)				
Keskharidus	0,159	0,064	0,310	0,000
Põhiharidus	0,048	0,707	0,308	0,009
Aineline (vrd. Kindlustatud)				
Toimetulev	-0,009	0,915	0,132	0,079
Vaene	-0,076	0,454	0,182	0,047
Mudeli seletusvõime	0,149	0,000	0,078	0,000

Kestlikkuse tagamise motiivid

Soov saada endale järglasi oli oluline lapsesaamise motiiv pea kolmveerandile vastajatest. Joonis 8 ja tabel 7 vasakpoolne paneel näitavad selle motiivi hindamise ajalist muutust ja sotsiaaldemograafilisi rühmaerisusi. EPSU uuringuringide võrdluses on soov saada endale järglasi muutunud vastajate jaoks vähem oluliseks. Ajaline muutus on küll suhteliselt väike, kuid jääb siiski statistiliselt oluliseks ka teiste tunnuste mõju arvestamisel. Mehed on pidanud kõnealust lapsesaamise motiivi veidi tähtsamaks kui naised, aga sooerinevus ei ole mudelarvutuses statistiliselt oluline.

Lastetute vastajate puhul on järglaste saamise soovi oluliseks pidamine oodatult tugevam ning see tunnus on võrdlemisi suure ja statistiliselt oluliste kordajatega ka regressioonimudelis. Samas ei ole näha lineaarset suhet last arvu ja antud teguri hindamise vahel, vaid ühe, kahe ning kolme ja enama lapseliste tulemused nii joonisel kui mudelis on pea identsed. Perekonnaseisu osas on järglaste saamise motiiv teistest rühmadest olulisemaks hinnanud paarisuhtes olevad ja vallalised inimesed.

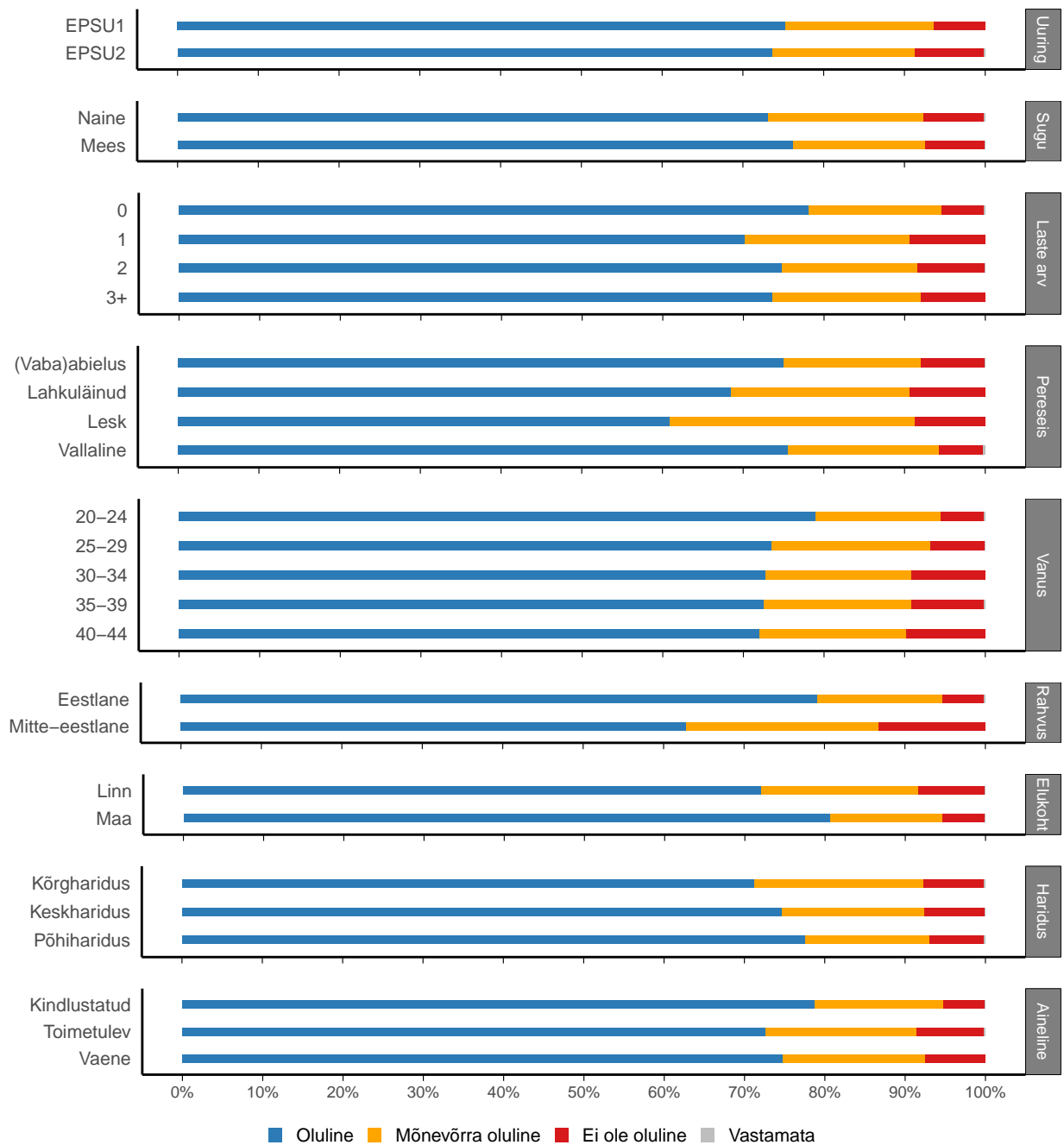
Teistest tausttunnustest on näha, et 20–24-aastased peavad järglaste saamist olulisemaks lapsesaamise motiiviks kui hilisemas vanuses olevad vastajad. Kõige reljeefsem (üle 15 protsendipunkti) on aga erinevus eestlaste ja mitte-eestlaste vahel, see kontrast on kõige suurem ka regressioonimudelis.⁵¹ Arvestades mitte-eestlaste mõnevõrra väiksemat lastetusmäära on selline tulemus üllatav.⁵² Pigem võinuks eeldada, et väiksema lastetuse puhul on soov saada vähemalt üks järglane mitte-eestlastel tugevam.

Väiksem on erinevus linna- ja maaelanike vahel, kuid vähem sagedane motiivi oluliseks pidamine linlaste puhul on siiski oodatav, kuna maal on säilinud veidi traditsioonilisem väärtusmaailm.⁵³ Teatud erinevused on joonisel 8 näha ka haridustaseme ja ainelise olukorra osas, kuid regressioonimudeli tulemustest ilmneb, et need vahed muutuvad pärast teiste tunnuste mõju arvestamist statistiliselt ebaoluliseks.

⁵¹Naiste puhul on kontrast suurem: mitte-eestlastest naistest on seda oluliseks pidanud 59%, samas kui eestlastest nastest 79%. Meeste puhul on osakaalud vastavalt 69% ja 79%.

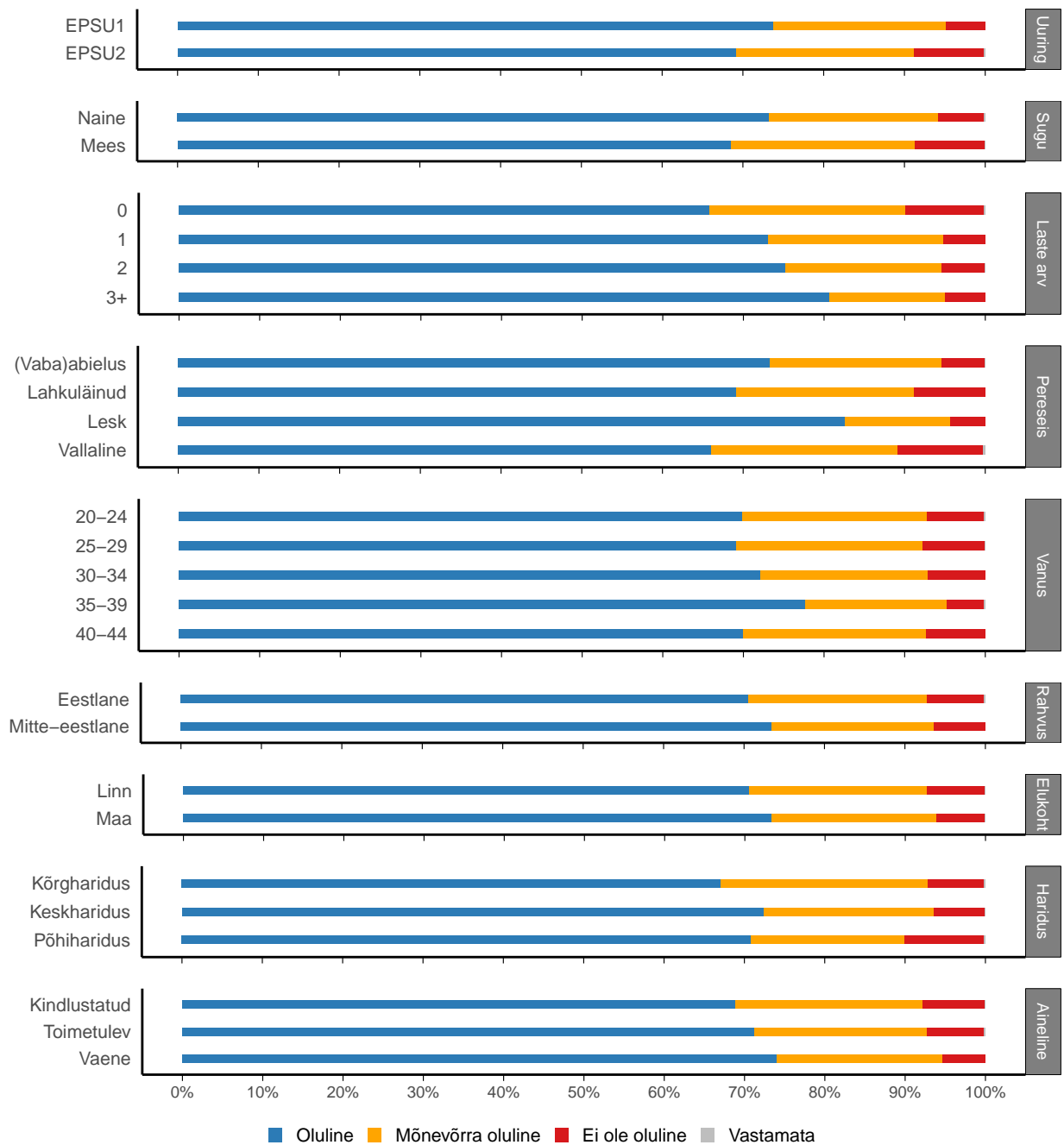
⁵²Eesti 2011. aasta rahvaloenduse ajaks oli 1967. aastal sündinud naiste hulgas lastetuid eesti naisi 10% ning mitte-eesti naisi 8%.

⁵³Siingi on naiste puhul kontrast suurem. Maal elavatest naistest pidas seda oluliseks 81%, samas kui linnas elavatest sookaaslastest 70%. Meeste puhul olid osakaalud vastavalt 80% ja 75%.

Joonis 8: Motiivi 'soovin endale järglasi' vastuste jaotus tunnuseti

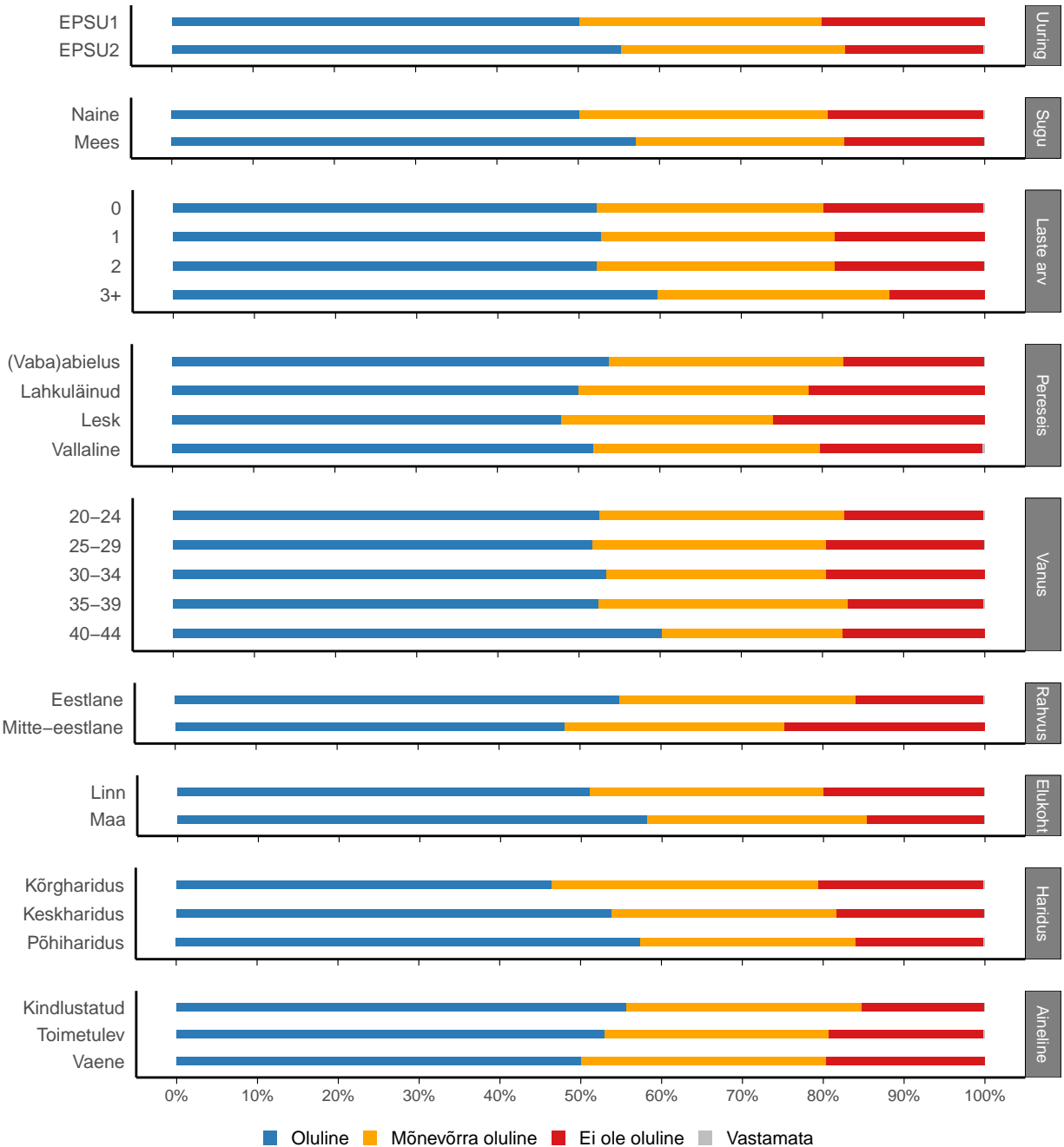
Ligi kolmveerand vastajatest pidas enda jaoks oluliseks lapsesaamise motiiviks *laste kaudu elu mõtestamist*. Ajalist muutust ja rühmaerisusi selle motiivi osas kajastab joonis 9. Näeme, et sarnaselt endale järglaste saamisega on ka selle motiivi tähtsus kahe uuringuringi võrdluses veidi vähenenud ning väikse vahe olemasolu kinnitab ka mudeli tulemused (tabel 7 keskel). Sellist muutust on võimalik tõlgendada aja jooksul toimunud väikese nihkena suurema individualismi poole.

Joonis 9: Motiivi 'laste kaudu tunnen elu mõtestatuna' vastuste jaotus tunnuseti

Kõige selgemad on rühmaerisused laste arvu puhul. Erinevalt eelmisest motiivist on siin olemas selge reegel, et mida rohkem on lapsi, seda olulisemaks laste kaudu elu mõtestamist ka peetakse. Mudeli tulemuste kohaselt seletab laste arv kõige paremini selle motiivi osas antud vastuseid. Perekonnaseisu puhul on vahed väiksemad ja kuigi joonisel eristuvad reljeefselt kõige väikesem grupp – lesed, siis mudeli tulemuste põhjal statistiliselt olulisi erinevusi perekonnaseisu alusel ei ole. Ülejäänud tausttunnuste puhul on erinevused rühmade vahel väikesed. Mitte-eestlased on elu laste kaudu mõtestamist eestlastest veidi sagedamini oluliseks

hinnanud ning see on ka teiste tunnuste mõju kontrollides jäänud mudelis statistiliselt oluliseks. Seevastu kõrgharitute jaoks on kõnealune motiiv teiste haridusrühmadega võrreldes veidi vähem oluline ja sama kehtib ka linnaelanike puhul, kuid mudeli kohaselt siiski statistiliselt olulisi rühmaerisusi nende kahe tunnuse puhul ei ole.

Joonis 10: Motiivi 'lapsed tagavad rahva kestmajäämise' vastuste jaotus tunnuseti

Kollektiivse kestlikkuse tagamine, soov *tagada laste kaudu rahva kestmajäämine* oli oluline pooltele EPSU vastajatest. Joonis 10 ja tabel 7 parempoolne paneel kajastavad ajalist

muutust ja rühmaerisusi selle motiivi hindamisel. Erinevalt soovist endale järglasi saada ja elu mõtestamisest laste kaudu pole rahva kestlikkuse motiivi olulisus EPSU kahe uuringuringi võrdluses vähenenud. Vastupidi, teises ringis pidasid vastajad seda motiivi isegi sagedamini oluliseks kui esimeses.⁵⁴ Ka mudelarvutuse käigus teiste tunnuste mõju kontrollides jääb see tunnus statistiliselt oluliseks. Samamoodi joonisel 10 olev vanusmuster, kus motiivi kõige tähtsamaks peavad 40–44-aastased ei anna tegelikult indikatsiooni tulevikuks, sest seda tulemust veab 1990. aastatel vastanud – 2004.–2005. aastal vastanute puhul on nii 56% nii 20–24- kui 40–44-aastastest pidanud rahva kestmajäämise kindlustamist enese jaoks oluliseks lapsesaamise motiiviks.

Laste arvu, perekonnaseisu ja vanuse lõikes on erinevused rahva kestlikkuse tähtsustamises väikesed, mudelarvutuses jäävad need allapoole statistilise olulise piiri. See on ka loomulik, sest kõnealuse motiivi puhul räägib tausttunnustes kajastuv vastajate isiklik elusituatsioon vähem kaasa. Rahvuse puhul näitavad nii joonis kui regressioonitabel, et mitte-eestlased peavad rahva kestmajäämise motiivi vähem oluliseks kui eestlased. Kuid huvitav on märkida, et see erinevus ilmneb üksnes 1990. aastatel küsitletute osas (vastavalt 40% ja 55%), samas kui 2004.–2005. aastal vastanute puhul rahvusrühmade vahelist erinevust enam ei ole (vastavalt 56% ja 55%). Maaelanikud on rahva püsijäämise motiivi pidanud olulisemaks kui linlased, kuid teiste tunnuste mõju arvestamisel jääb elukohaga seotud erinevus statistilisest olulisuspiirist allapoole.

Hariduse ja ainelise olukorra osas on nii joonisel kujutatud jaotuste kui mudelitulemuste järgi vastandlik gradient (hariduse osas kõrgemalt haritud hindavad rahva kestmajäämist vähem, ainelise olukorra osas jõukamad hindavad rohkem), kuid ka siin on vahed väikesed. Hariduse osas on erisused põhjustatud 1990. aastatel vastajatest. Täpsemini on toona kõrgharidusega inimestest rahva kestmajäämist oluliseks lapsesaamismotiiviks pidanud 39% vastajatest, samas kui keskhariduse ja põhiharidusega inimeste puhul on osakaalud vastavalt 52% ja 60%. Seevastu 2004.–2005. aastal vastanute hulgas on jaotus haridustaseme järgi vastavalt 53%, 56% ja 56%.⁵⁵

Viimane rida tabelis 7 näitab, kui suur osa kolme kestlikkust puudutava lapsesaamismotiivi variatsioonist on seotud uuringuringi ja sotsiaaldemograafiliste tunnustega. Tulemustest nähtub, et see osa on väike: endale järglaste saamise motiivi puhul 6%, elu mõtestamise ja rahva kestmajäämise motiivil aga vaid 3%. Sellest saab järeldada, et vastajate hinnangute erinevus neile motiividele tuleneb ülekaalukalt teistest mõjuteguritest, mida siin analüüsitud tunnused ei püüa kinni.

⁵⁴Vahe uuringuringiti tuleb naissoost vastajatest, meestel on vastuste jaotus uuringuringi järgi pea identne.

⁵⁵Suuremad vahed on just naiste puhul. EPSU1 naiste puhul on oluliseks pidajate määrad hariduseti alustades kõrgemast 33%, 48% ja 58% ning meestel vastavalt 51%, 59% ja 61%. EPSU2 puhul on osatähtsused vastavalt 50%, 56% ja 54% ning 59%, 55%, 57%.

Tabel 7: Kestlikkuse tagamise eesmärgist tulenevad motiivid, ordinaalse regressiooni tulemused

Tunnus	Saada järglasi		Elu mõtestatus		Rahva kestmine	
	Kordaja	p	Kordaja	p	Kordaja	p
Uuring (vrd. EPSU1)						
EPSU2	-0,174	0,021	-0,196	0,006	0,191	0,002
Sugu (vrd. Mees)						
Naine	-0,108	0,161	0,216	0,003	-0,210	0,001
Laste arv (vrd. 0)						
1	-0,528	0,000	0,217	0,026	0,089	0,305
2	-0,431	0,001	0,308	0,009	0,014	0,890
3+	-0,660	0,000	0,561	0,002	0,271	0,063
Pereseis (vrd. (Vaba)abielus)						
Lahkuläinud	-0,324	0,005	-0,139	0,169	-0,076	0,408
Lesk	-0,302	0,012	-0,174	0,143	-0,143	0,170
Vallaline	-0,406	0,332	0,253	0,649	-0,187	0,641
Vanus (vrd. 20–24)						
25–29	-0,291	0,005	-0,080	0,399	-0,096	0,250
30–34	-0,309	0,006	-0,020	0,851	-0,065	0,480
35–39	-0,274	0,042	0,289	0,029	-0,065	0,555
40–44	-0,360	0,043	-0,085	0,614	0,129	0,402
Rahvus (vrd. Eestlane)						
Mitte-eestlane	-0,791	0,000	0,178	0,030	-0,282	0,000
Elukoht (vrd. Linn)						
Maa	0,251	0,007	0,122	0,146	0,140	0,056
Haridus (vrd. Kõrgharidus)						
Keskhariidus	0,179	0,059	0,258	0,004	0,271	0,001
Põhihariidus	0,249	0,089	0,185	0,174	0,353	0,003
Aimeline (vrd. Kindlustatud)						
Toimetulev	-0,146	0,132	0,093	0,287	-0,137	0,078
Vaene	-0,045	0,700	0,107	0,320	-0,195	0,037
Mudeli seletusvõime	0,062	0,000	0,029	0,000	0,025	0,000

Lapsesaamise takistused

Üldvaade

Joonisel 11 on ära toodud vastuste jaotus üheteistkümnepäevase lapsesaamise takistuse osas kogu uuritava kogumi pinnalt. Nagu ka motiivide osas, siis on näha tegurite oluliseks pidamisel suuri erisusi. Võrreldes joonisega 1 on näha ka, et takistusi on peetud võrreldes motiividega vähem oluliseks ehk punane värv mitteolulisuse tähistajana domineerib. Täpsemalt pidasid inimesed oluliseks lapsesaamise motiiviks keskmiselt 5,29 tegurit, samas kui takistuste keskmine on kõigest 2,76 tegurit.⁵⁶

Joonisel 11 olevad kolm esimest takistust on seotud *paarisuhte ja selle kvaliteediga*. Sobiva

⁵⁶Arvutatud üksnes nende tegurite pealt, mille osas vastasid kõik vastajad olenemata uuringu ringist ja soost.

elukaaslase puudumist märkis oluliseks lapsesaamise takistuseks viiendik vastajatest ning ebaoluliseks pidas seda üle 70% vastajatest. Selle teguri juures on võimalik selle kahetimõistmine – elukaaslane puudub või elukaaslane on küll olemas, kuid on sobimatu – ning see raskendab tulemuste tõlgendamist, kuigi ilmselt domineerib esimene võimalus.

Seoses viimaste aastakümnete ühiskondlike muutustega rikastes riikides on abielu ja selle püsivus vähenenud,⁵⁷ kuigi osaliselt on abielu rolli hakanud täitma mõistagi registreerimata kooselu. Vabaabielupaarid on abielupaaridest siiski palju väiksema lapsesaamistõenäosusega.⁵⁸ Samuti on vabaabielupaaride lahkuminek tõenäolisem kui abielupaaride oma ning nii on see kogu Euroopas, olenemata konkreetse riigi kooselude ja abielude osakaalude jaotusest.⁵⁹ Siiski on koosellumus tänapäeval oluline, kuna ka abielupaaride jaoks on saanud normiks enne abielu sõlmimist koos elada.⁶⁰ Kuigi koosellu astumise ees seisnevad takistused on seoses vabaabielude normiks muutumisega Lääne ühiskondades tunduvalt vähenenud, siis on täheldatud nendes ühiskondades püsivalt üksikute (40. eluaastaks mitte ühegi kooseluga) inimeste osatähtsuse kasvu.⁶¹

EPSU2 andmed annavad infot Eesti inimeste paarisuhtelugude kohta. Nii oli näiteks 1944–1948 sündinutest 66%-l naistest ja 59%-l meestest esmaükseluvormiks (otse)abielu, samas kui viitabielu (algselt vaba-, siis ametlik abielu) oli esmaükseluvormiks 28%-l naistest ja 32%-l meestest. 1959–1963 sündinute puhul olid need osatähtsused aga (otse)abielu puhul 44% ja 40% ning viitabielu puhul 44% ja 46%. 40. eluaastaks mitte üheskis kooselus olnud inimeste osatähtsus tõusnud samades põlvkondades naistel 3,3%-lt 6,4%-ni ning meestel 3,0%-lt 5,0%-ni.

Teoreetilises plaanis on “perekonna nõrgenemist” seotud mitmete sõjajärgsete ühiskondlike muutustega. Ajalooliselt toimus suur osa abielusid pärast mittetahtlikku rasestumist ja sellega kaasnenud sotsiaalset survet abielluda. Moodsate rasestumisvastaste vahendite levik on võimaldanud seksuaalelu, sündimuse ja abielu (ning isegi kooselu) lahti harutamist.⁶² Sellega seotult on välja toodud laiemaid post-materialistlikke väärtuste omaksvõttu ja kasvavat individualiseerumist, mis rõhutab üksikisiku kogemust ja autonoomiat ning vähendab seost traditsiooniliste institutsioonidega (nagu perekond). Post-materialistlike väärtuste seos uute peremudelite omaksvõtuga on empiiriline fakt.⁶³ Majandusteadlased viitavad peresuhete muutusel naiste kasvavale haridusele ja tööhõivele, mis alates 1960. aastatest vähendasid nende sõltuvust perest (mehest). Pereelu ise aga hakkas üha enamatele naistele tähendama

⁵⁷Eurostati andmebaas abiellumuse ja lahutumuse üldkordaja osas.

⁵⁸Sobotka, T. & Toulemon, L. (2008). Changing family and partnership behaviour: Common trends and persistent diversity across Europe. *Demographic Research*, 57(6), 85–138.

⁵⁹Liefbroer, A. C. & Dourleijn, E. (2006). Unmarried cohabitation and union stability: Testing the role of diffusion using data from 16 European countries. *Demography*, 43(2), 203–221.

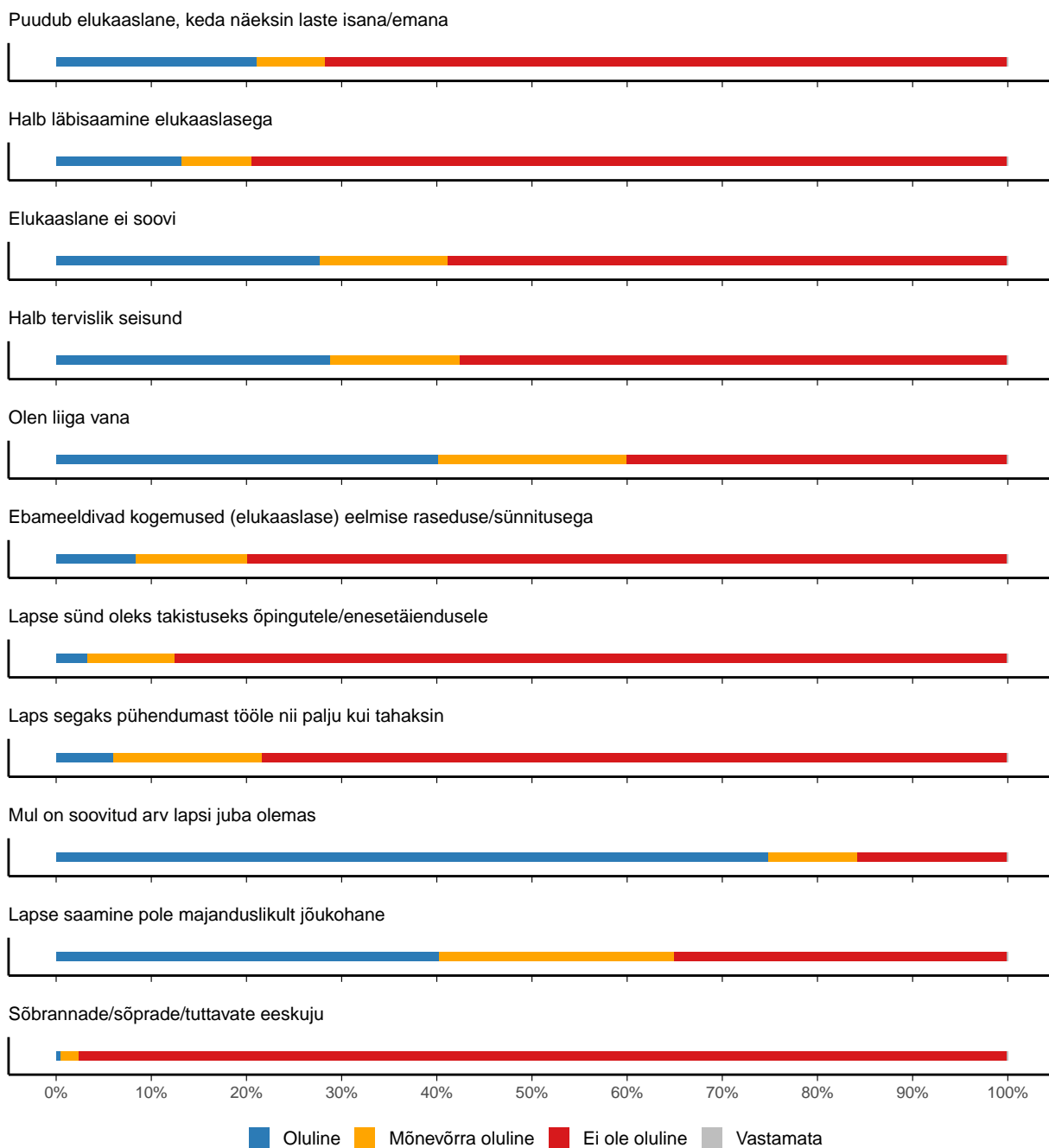
⁶⁰Prioux, F. (2006). Cohabitation, marriage and separation: Contrasts in Europe, *Population and Societies*, 422, 1–4.

⁶¹Kreyenfeld, M. & Konietzka, D. (Toim.). (2017). *Childlessness in Europe: Contexts, Causes, and Consequences*. Cham: Springer.

⁶²Van de Kaa, D. (1994). The second demographic transition revisited: Theories and expectations, *Population and Family in the Low Countries 1993*. Lisse: Zwets and Zeitlinger, 91–126.

⁶³Lesthaeghe, R. (2010). The unfolding story of the second demographic transition. *Population and Development Review*, 36(2), 211–251.

loobumiskulu (alternatiivkulu) võrreldes tööle pühendumisega.⁶⁴ Nende naiste jaoks ei olnud keskne probleem mitte partneri leidmine, vaid sobiva partneri leidmine, kes nende ambitsioone toetaks.

Joonis 11: Takistuste vastuste üldine jaotus

Halb läbisaamine elukaaslasega on oluliseks lapsesaamise takistuseks hinnatud vaid veidi üle kümnendiku ning täiesti mitteoluliseks 80% vastajate poolt. Samas näitab Eurobaromeetri

⁶⁴Becker, G. (1981). *A Treatise on the Family*. Cambridge: Harvard University Press.

uuring, et üle 70% nii mees- kui naissoost eurooplastest peavad toetava partneri olemasolu oluliseks lapsesaamise eelduseks.⁶⁵ Antud takistuse vähest oluliseks pidamist saab seletada madalate õiguslike ja majanduslike takistustega lahtuse ja lahkumineku ees, mistõttu on paarisuhte purunemised levinud ja halbadesse suhetesse jäänud inimeste osakaal väike.⁶⁶ Kuna EPSU vastajate valdava enamuse jaoks on tegemist täiesti mitteolulise põhjusega, siis seda tegurit ka edaspidi ei puudutata.⁶⁷

Empiirilised uuringud näitavad, et paarisuhte kvaliteedi madalaks hindamine on seotud väiksema järgneva sünni tõenäosusega.⁶⁸ Samas ei ole aga paarisuhte kvaliteedi hinnangu ja sündimuse seos lineaarne, ehk üha parem suhte kvaliteet ei tähenda üha suuremat sündimust. Seda seost komplitseerivad mitmed asjaolud. Näiteks on olulised partnerite laste arvu eelistused – mõned õnnelikud paarid on rahul olemasoleva arvu lastega või isegi lastetusega. Samas on olemas ka inimesed, kes küll ehk isegi tahaksid rohkem laosi, kuid kardavad lapsesaamisega kaasnenud komplikatsioonide tõttu suhte senist head kvaliteeti ohtu seada.⁶⁹

Partnerlusega seotud lapsesaamise takistustes on kõige olulisem elukaaslase vastuseis, mis on oluliseks märkinud pea 30% vastanutest. Koos mõnevõrra oluliseks pidajatega ulatub osatähtsus üle 40%. Partnerite vaheliste lapsesaamise otsustusprotsesside osas on käibel mitmeid vaatenurki.⁷⁰ Tänapäeva Euroopa riikides nähakse seda protsessi siiski enamjaolt egalitaarsena, kuid oluline on lisaks üldisele arvamusele ka arvamuse tähtsus (soovi tugevus). Olulised võivad olla ka üldine ühiskondlik kontekst (seadusandlus, väärtused, majanduslik olukord), kui ka näiteks majapidamistöõde ja lapsekasvatamise koormuse jaotus partnerite vahel. See võib otsustusjõudu ühele või teisele poole mõjutada. Seejuures ka tulenevalt olemasolevate laste arvust, kuna täheldatud on, et kahe ja enama lapseliste paaride puhul on ühe partneri (ennekõike arusaadavatel põhjustel naise) vetoõigus suurema tähtsusega, kui esimese või teise lapse saamise otsuse juures.⁷¹ Selle põhjus peitub väärtushoiakutes, mis näevad ühe või kahe lapse olemasolu kui normaalsust paarisuhtes, kuid enamate laste saamist nähakse kui valikut ja boonust.

Järgmised kolm takistust on seotud *tervisega*. Esimene neist puudutab konkreetselt inimese tervislikku seisundit ning on hinnatud oluliseks lapsesaamist takistavaks teguriks pea 30%

⁶⁵Testa, M.-R. (2006). *Childbearing preferences and family issues in Europe*, 24, 88.

⁶⁶Thornton, A., Young-DeMarco, L. (2001). Four decades of trends in attitudes toward family issues in the United States: The 1960s through the 1990s. *Journal of Marriage and Family* 63(4), 1009–1037.

⁶⁷Soo osas on näha siiski, et naiste jaoks on see tegur olnud tähtsam. 15% naistest ja 9% meestest on selle märkinud oluliseks ning lisaks 7% ringis naised ja mehed mõnevõrra oluliseks. Lisaks on vahe ka rahvuse alusel. Eestlastest 16% ja mitte-eestlastest 10% on seda pidanud oluliseks ja 7% ringis mõlemil mõnevõrra oluliseks. Seda võib seletada nii naiste kui mitte-eestlaste kehvema iseseisva majandusliku positsiooniga, mis takistab ebameeldivat suhet lõpetada.

⁶⁸Lainiala, L. (2011). The impact of relationship quality on childbearing in Finland. *Finnish Yearbook of Population Research*, 46, 31–47; Rihken, A. J. & Thomson, E. (2011). Partners' relationship quality and childbearing. *Social Science Research*, 40(2). 485–497.

⁶⁹Carmichael, G. A. & Whittaker, A. (2007). Choice and circumstance: Qualitative insights into contemporary childlessness in Australia. *European Journal of Population*. 23(2), 111–143.

⁷⁰Jansen, M. & Liefbroer, A. C. (2006). Couples' attitudes, childbirth, and the division of labor. *Journal of Family Issues*, 27(11), 1487–1511.

⁷¹Testa, M.-R., Cavalli, L. & Rosina, A. (2012). The decision of whether to have a child: Does couple disagreement matter?. *Vienna Institute of Demography Working Papers*, 7.

ning mõnevõrra oluliseks veidi enam kui 10% vastajate poolt. On selge, et igapäevase tegevuspiiranguga inimesed soovivad lapsesaamisest (ja kasvatamisest) hoiduda. Eelpool viidatud Eurobaromeetri uuringus jagas koos toetava partneri olemasoluga kõige tähtsama lapsesaamise eelduse esikohta just nimelt tervislik seisund. Täpsemini pidas ema tervis väga oluliseks 75% vastajatest ja isa tervist 68% vastajatest.⁷²

Seoses lapsesaamisega ei ole oluline muidugi üldine füüsiline (või vaimne) tervis, vaid ka kitsalt seksuaaltervis (viljakus) ning seda ka meestel.⁷³ Kahjuks viljakust kui lapsesaamise takistust EPSU käigus konkreetselt ei küsitud. Kuigi, nagu mainitud, ei vastanud sellele küsimusele naised, kelle menstruatsioonid olid lõppenud. Seega on ebaselge, kas viljakuse probleeme kogunud inimesed märkisid ära tervisliku seisundi või viljakusega tihedalt seotud liigse vanuse, mille loeme teiseks terviseiga seotud takistuseks. Liigse vanuse on oluliseks lapsesaamise takistuseks märkinud 40% vastanutest, mis on tähtsuse järjekorras 2.-3. kohta jagav. Lisaks on seda tegurit mõnevõrra oluliseks pidanud 20% vastajatest.

Kuna viimastel aastakümnetel on lapsesaamine lükkunud üha hilisemasse ikka,⁷⁴ siis on arusaadavalt vanusega kaasaskäivad viljakuseprobleemid muutunud olulisemaks teemaks, mida moodsad ravimeetodid on ainult veidi suutnud maandada. Vanusega ei seostu mitte aga üksnes raskused viljastumisel, vaid ka suurem tõenäosus raseduse katkemiseks, sünnitusel asetleidvateks komplikatsioonideks ja lapse terviseprobleemiseks.⁷⁵ Samas on uuringud näidanud, et teatud osa naisi ja eriti mehi ülehindab vanust, millega kaasnevad tõsised raskused lapse eostamisel.⁷⁶

Kolmas terviseiga seonduv takistus puudutab ebameeldivat kogemust seoses eelneva raseduse/sünnitusega. Oluline on märkida, et sõnastuse ebaselgus lubab selle takistusega seondada mitte üksnes füsioloogilisi aga ka muid kogemusi (kaasa arvatud lapse terviseiga seonduvaid). Lapsesaamise vahetult kogetud tegelikkus on miski, mis võib inimese plaane (soove, ideaali) muuta.⁷⁷ Rohkemaid lapsi (samas ka lastetust) on seotud ka vanemate reproduktiivse järgse halvema elulemusega, mille üheks põhjuseks naiste puhul on rasedusest ja sünnitusest tingitud organismi koormamine.⁷⁸ Negatiivset kogemust on peetud üheks põhjuseks, miks Lääne ühiskondades läbi viidud küsitlusuuringud on pea kõikide riikide kohta näidanud, et keskmine

⁷²Testa, M.-R. (2006). *Childbearing preferences and family issues in Europe*, 24, 88.

⁷³Harris, I. H. (2011). Fertility and the aging male. *Reviews in Urology*, 13(4), 184–190.

⁷⁴Eestis oli aastal 1991 sünnitaja keskmine vanus 25 aastat ja aastal 2017 juba üle 30 aasta. Human Fertility Database.

⁷⁵Balash, J. & Gratacos, E. (2011). Delayed childbearing: Effects on fertility and the outcome of pregnancy. *Fetal Diagnosis and Therapy*, 29(4), 263–273; Jacobsson, B., Ladfors, L, & Milson, I. (2004). Advanced maternal age and adverse perinatal outcome. *Obstetrics and Gynecology*, 104(4), 727–733.

⁷⁶Vassard, D. jt. (2016). A population-based survey on family intentions and fertility awareness in women and men in the United Kingdom and Denmark. *Uppsala Journal of Medical Sciences*, 121(4), 244–251; Peterson, B. D. (2012). Fertility awareness and parenting attitudes among American male and female undergraduate university students. *Human Reproduction*, 27(5), 1375–1382.

⁷⁷Margolis, R. & Myrskylä, M. (2015). Parental well-being surrounding first birth as a determinant of further parity progression. *Demography*, 52(4), 1147–1166; Newman, L. (2008). How parenthood experiences influence desire for more children in Australia: A qualitative study. *Journal of Population Research*, 25(1), 1–21.

⁷⁸Barclay, K. jt. (2016). Reproductive history and post-reproductive mortality: A sibling comparison analysis using Swedish register data. *Social Science and Medicine*, 155, 82–92; Christensen, K. jt. (1998). A tooth per child?. *Lancet*, 352, 204.

inimeste soovitud (ideaalne) laste arv ületab keskmist tegelikult saadavat laste arvu (ning ka rahvastikutaasteks vajaliku miinimumi).⁷⁹ Joonis 11, et EPSU vastajatest alla kümnendiku hindas seda oluliseks lapsesaamist takistavaks teguriks, koos mõnevõrra oluliseks pidajatega ulatus osatähtsus üle 20%. Edasiselt seda tegurit analüüsitud ei ole.⁸⁰

Järgmised kaks tegurit joonisel 11 on seotud *alternatiivsete eneseteostuseviisidega*, mida lapsesaamine raskendab. Esimene neist puudutab soovi end hariduslikult täiendada. Lapsesaamise hilisemasse ikka lükkamisel on muidugi keskne roll keskmise haridustee pikenedes ning seda eriti naistel.⁸¹ Samas tuleb meelde, et takistuste kohta küsiti nendelt inimestelt, kes enda jaoks tulevikus täielikult lapsesaamise välistavad. Need vastajad, kes olid küsitlemise hetkel haridusteed jätkamas, ent pärast lõpetamist tahavad lapsi saada, sellele küsimusele ei vastanud. Seetõttu pole ka imestada, miks on tegurit oluliseks pidanud inimeste osakaal alla 5%. Ka koos mõnevõrra oluliseks pihajatega on osatähtsus napilt üle 10%. Sellest johtuvalt õpingute/enesetäiendamise tegurit järgnevalt ei puudutata.⁸²

Teine alternatiivse eneseteostusega seotud tegur on soov pühendada tööle. Tegemist on klassikalise näitega loobumiskulust, kuna lapsesaamine tähendab võrreldes alternatiiviga millestki loobumist. Kuna ühiskondlikud normid ja seadusandlus soosivad meeste puhul traditsiooniliselt nii töөлkäimist kui pereelu, siis on just üha haritumate ja ambitsioonikamate naiste raskustega töö- ja pereelu ühendamisel viidatud kui Lääne riikide sündimuse languse peapõhjusele⁸³. Ka empiirilised uuringud on näidanud, et Teise maailmasõja järgselt fertiilses eas olnud põlvkondade puhul on meeste puhul olnud hariduse (ja sissetuleku) seos positiivne, samas kui naiste puhul on see seos negatiivne.⁸⁴ Naiste puhul on negatiivne seos tulenenud

⁷⁹Testa, M.-R. (2013). *Family Sizes in Europe: Evidence from the 2011 Eurobarometer Survey Contents*, 10–24.

⁸⁰Vajalik on aga anda infot küsimuse soorisuste kohta. Naiste hulgas on tegurit oluliseks pidanud 10% ja mõnevõrra oluliseks 13% vastanutest. Meeste osas on vastavad osatähtsused 4% ja 8%. Samas on olemas ka väga tugev sõltuvus uuringuringist. Naiste puhul on ebameeldivat kogemust oluliseks pidajate osatähtsus vähenenud 13%-lt 6%-ni, mõnevõrra oluliseks pidajate osakaal vastavalt 15%-lt 10%-ni. Sarnane muutus on toimunud ka meeste vastustes. Arvestades Eesti Vabariigi tingimustes toimunud edasiminekuid sünnitusabi peresõbralikkuses, imikusuremuses ja -komplatsioonides on see tulemus loomulik.

⁸¹Neels, K. jt. (2017). Rising educational participation and the trend to later childbearing. *Population and Development Review*, 43(4), 667–693.

⁸²Väike vahe on olemas uuringuringiti, sest kuigi oluliseks pidanute osakaal on sama mõlemas ringis, siis on mõnevõrraoluliseks pidajaid olnud EPSU2-l seitse protsendipunkti rohkem. Samas soo osas vahesid ei ole. Seda tegurit on olulisemaks peetud ka eestlaste ja kõrgharitute seas, kuid vahed on väikesed. Samuti on nooremad vastajad märkinud selle enese jaoks olulisemaks kui vanemad vastajad. Kuid tuleb meelde, et takistuste kohta vastasid vaid inimesed, kes (jätkuva) lapsesaamise enda jaoks täielikult välistasid ja alla 30-aastaste seas oli selliseid inimesi väga vähe (5% mehi ja 12% naisi).

⁸³Goldschneider, F. jt. (2015). The gender revolution: A framework for understanding changing family and demographic behavior. *Population and Development Review*, 41(2), 207–239; Brewster, K. L. & Rindfluss, R. R. (2000). Fertility and women's employment in industrialized nations. *Annual Review of Sociology*, 26(1), 271–296.

⁸⁴Mõnedes Põhjamaades on viimastes fertiilses ea lõppu jõudnud põlvkondades naiste haridustaseme järgi keskmine laste arv võrdsustunud. Jalovaara, M. jt. 2018. Education, gender, and cohort fertility in the Nordic countries. *European Journal of Population*, 35(3), 563–586; Kolk, M. (2019). The relationship between lifecourse accumulated income and childbearing of Swedish men and women born 1940-1970. *Stockholm Research Reports in Demography*, 19.

haritumate ja tööle pühendumate naiste suuremast lastetusest⁸⁵ – vähemalt ühe lapsega naiste puhul on seos samuti enamasti positiivne.

Küsitlusuuringud Euroopas ei ole näidanud, et haritumad (ja eeldatavalt karjäärile pühendunud) naised (ega ka mehed) sooviksid saada vähem lapsi võrreldes vähem haritud kaaslastega.⁸⁶ Seega on töö- ja pereelu ühildamine küll katsumus, kuid siiski on rõhuv enamuse inimestest valmis seda tegema. Samas on aga teaduslik kirjandus on näidanud, et perepoliitikas ühildamise takistuste maandamisele keskendunud ja ka kõrgema naiste tööhõivega riigid (Põhjala, Prantsusmaa, Belgia) on suutnud võrreldes sarnase sotsiaalmajandusliku arenguga riikidega lastetust madalamal ja keskmist laste arvu kõrgemal tasemel hoida.⁸⁷

Võttes arvesse töö takistusele pühendatud teaduskirjanduse hulka, on tähelepanuväärne, et EPSU vastajatest on seda oluliseks (jätkuvat) lapsesaamist takistavaks teguriks märkinud alla 10% vastajatest ning koos mõnevõrra oluliseks pidajatega ulatub osatähtsus üksnes viiendikuni. Siinjuures tuleb meele pidada, et viimase aja kõige tähtsam töö ja pereelu ühildamist võimaldav meede, vanemahüvitis, kehtestati alles 2004. aastal ehk ka EPSU2 käigus vastanud inimesed ei olnud seda kasutada saanud enamasti. Võib arvata, et tulenevalt küsitlemise viisist (intervjuuerija oli kohal), siis on teatud osa inimesi ehk ka sotsiaalse surve tulemusel (tööle pühendumine kui isekas põhjus) luisanud. Kuna aga oluliseks pidajaid on olnud nii vähe, siis ei ole seda tegurit edaspidi analüüsitud.⁸⁸

Kõige olulisemaks põhjuseks, miks lapsi (enam) ei saada on vastajate poolt peetud juba soovitud arvu laste olemasolu. Joonisel 11 on näha, et tegemist on konkurentsituult kõige olulisema teguriga, kuna 75% vastajatest oli selle märkinud oluliseks ja lisaks kümme protsenti mõnevõrra oluliseks. Arvestades tänapäevaste pereplaneerimismeetodite võimalusi ja taskukohasust, siis ei ole see mõistagi üllatav.⁸⁹ Siiski, nagu eelnevalt märgitud, ei tähenda soovitud laste arv sama arvu realiseerumist. Kui enamasti jääb inimeste tegelik laste arv fertiilse ea lõpus soovitud alla, siis küsitlusuuringud näitavad, et Euroopa riikides on umbes kümnendik naisi, kes on saanud rohkem lapsi kui algselt soovitud.⁹⁰ Seda võib põhjustada nii jooksvalt tehtud olukorra ümberhindamised kui ka etteplaneerimata rasestumised. Samuti on ka tänastes Lääne ühiskondades olemas vähemus, kes on enamasti usulistest tõekspidamistest

⁸⁵Kreyenfeld, M. & Konietzka, D. (Toim.). (2017). *Childlessness in Europe: Contexts, Causes, and Consequences*. Cham: Springer.

⁸⁶Testa, M.-R. (2013). *Family Sizes in Europe: Evidence from the 2011 Eurobarometer Survey Contents*, 10–24.

⁸⁷Frejka, T. jt. (2018). The two-part gender revolution: Women's second shift and changing cohort fertility. *Comparative Population Studies*, 43, 99–130; Klüsener, S. jt. (2013). Family policies and the eastern European fertility divide: Insights from a natural experiment in Belgium. *Population and Development Review*, 39(4), 587–610.

⁸⁸Soo ja uuringu osas selle teguri hindamisel vahed puuduvad. Küll on aga olemas vahed laste arvu (lastetud vähem oluliseks pidanud) ja perekonnaseisu (lahkuläinud ja lesed vähem oluliseks pidanud) järgi. Sarnaselt õpingute/enesetäiendamise teguriga on vahed olemas ka vanuse, rahvuse ja haridustaseme osas.

⁸⁹EPSU andmed puudutavad ka rasestumisvastavahendite kasutamist. Veel Eesti Vabariigi ajal sündinud naistest pea kolmandik ei olnud üldse vahendeid kasutanud, 1944–1948 sündinutest oli osatähtsus 15%, 1979–1983 sündinutest 3%. Samades põlvkondades on langenud loomulike meetodite kasutanute osakaal: 1944–1948 sündinutest oli rütmimeetodit kasutanud 58% ja katkestatud suguühet 37% naistest, samas kui 1979–1983 sündinute puhul oli osatähtsus vastavalt 20% ja 24%. Moodsate vahendite kasutajate arv oli aga kasvanud kondoomi puhul 39%-lt 84%-ni ja antibeebipilli puhul 9%-lt 66%-ni.

⁹⁰Testa, M.-R. (2006). *Childbearing preferences and family issues in Europe*, 74.

johtuvalt oma sündimuskäitumises fatalistlik ning jätab laste arvu määramise kõrgemate jõudude otsustada.

Majanduslikku kitsikust on pidanud oluliseks lapsesaamise takistuseks 40% ja mõnevõrra oluliseks üle 20% vastanutest, mis tähendab, et alla 40% jaoks on see täiesti ebaoluline. Perekonna majanduslikku olukorda nähakse eurooplaste poolt ühe tähtsaima lapsesaamise eeldusena (59% väga oluline). Nende eurooplaste osakaal, kes on märkinud majanduslikke probleeme kui põhjust, miks soovitud laste arvuni pole jõutud, on 10% ringis. Ent olenevalt riigi sotsiaalmajanduslikust seisust ja perepoliitikate profiilist erinevad osakaalud riigiti kordades.⁹¹

Lapsetoetuste ja/või laste arvust sõltuvate maksusoodustuste kaudu üritavad riigid lastekasvatamisega seonduvaid kulusid ühiskonnas ühtlasemalt jagada. Empiirilised uuringud on näidanud, et lastetoetuste mõju sündimusele on olemas, kuid see on väike ning sündimustaset mõjutavad ka teised poliitikad ja kohalik kontekst laiemalt.⁹² Tuleb rõhutada, et enamikes riikides kehtivad lastetoetused on madalad suhtena keskmisesse sissetulekusse ega kata kaugeltki lastega seonduvaid kulusid. OECD andmebaasi järgi jääb ühelapseliste perede toetuse osakaal 2018. aastal 0–5% ja kahelapseliste perede osakaal 0–13% vahele keskmisest sissetulekust. Kolmelapselise pere puhul on variatsiooni rohkem, kuid enamikes rikastes riikides jäi kolme lapse kasvatamisest saadavate toetuste osakaal ikka alla 15% keskmisest sissetulekust.⁹³ Samas on aga esimese lapsega seonduvaks kuluks keskmisele pere-eelarvele (võrdluses lastetu paariga) hinnatud 20–30% vahel olevaks ning järgnevatel laste sünniga kulude osakaal mõistagi tõuseb.⁹⁴

Eelpool mainitud lastega seonduvat negatiivset mõju vanemate heaolule (õnnetundele) saabki suuresti seletada materiaalsete raskustega, mida lapsesaamine vanemate õlule asetab.⁹⁵ Seetõttu ongi madalate lastetoetuste mõju majandusliku jõukohasuse tõstmisel piiratud ning tegur ise paljude perede jaoks akuutne.

Viimane lapsesaamise takistus joonisel 11 on *sõprade/sõbrannade/tuttavate eeskuju*. Nagu eelnevalt sama sõnastusega lapsesaamise motiivi juures mainitud, siis on ka sündimuskäitumise puhul väidetud, et lähedaste eeskuju näol on tegemist olulise käitumist kujundava jõuga.⁹⁶ Siiski paistab, et eestimaalased on seda tegurit oluliseks ei pea ning seda nii lapsesaamise motiivi kui takistusena. Seetõttu rühmaerisusi selle teguri oluliseks pidamisel ei vaadata.

⁹¹Testa, M.-R. (2006). *Childbearing preferences and family issues in Europe*, 88, 126–134; Gauthier, A. & Philipov, D. (2008). Can policies enhance fertility in Europe? *Vienna Yearbook of Population Research*, 6, 1–16.

⁹²Luci-Greulich, A. & Thévenon, O. (2011). The impact of family policies on fertility trends in developed countries. *European Journal of Population*, 29(4), 387–416.

⁹³OECD peretoetuste andmebaas 2018. Keskmise sissetulek arvutatud paarile, kus üks töötab täis- ja teine poole kohaga.

⁹⁴Letablier, M.-T. jt. (2009). *The Costs of Raising Children and the Effectiveness of policies to support parenthood in European countries: a Literature Review*.

⁹⁵Blanchflower, D. G. & Clark, A. E. (2019). Children, unhappiness and family finances: Evidence from one million Europeans. *NBER Working Papers*, 25597.

⁹⁶Bernardi, L. & Klärner, A. (2014). Social networks and fertility. *Demographic Research*, 16, 641–670.

Paarisuhtest tulenevad takistused

Lapsesaamiseks sobiva elukaaslase puudumist pidas oluliseks lapsesaamise takistuseks viiendik vastajatest. Joonisel 12 on näha selle teguri hindamist uuringuringiti ja rahvastikurühmiti. Uuringuringi puhul on näha, et 2004.–2005. aastal vastanud on pidanud seda olulisemaks ning seda erisust kinnitab ka ordinaalse regressiooni tulemused (tabel 8 vasakul), mis teiste tunnuste mõju kontrollib. Soo puhul on jooniselt näha, et suurem osakaal naisi on pidanud sobiva elukaaslase puudumist oluliseks võrdluses meestega, kuid regressioonimudel is on statistiline olulisus siiski jäänud napilt saavutamata.

Märksa suuremad on vahed laste arvu järgi. Kui lastetutest 40% peab sobiva elukaaslase puudumist oluliseks põhjuseks, siis kahe- ning kolme ja enama lapseliste puhul kõigest 18%.⁹⁷ Regressioonimudel is on aga laste arv statistilise olulisuseta, kuna mudel kontrollib perekonnaseisu mõju, mis laste arvu mõjutab. Kui lastetutest inimestest on pooled vallalised, siis ühelapseliste puhul on aga teguri oluliseks märkinute puhul tegemist enamasti lahkuläinud või lehestunud inimestega. Perekonnaseisu puhul eristub joonisel selgelt (vaba)abielus olijad (10% oluliseks pidanuid) teistest rühmadest (70% ringis oluliseks pidanuid). Mudeliski on perekonnaseis konkurentsilt kõige suuremate kordajatega. Mudeli seletusvõime on, nagu näha tabeli viimaselt realt on 42%. Ilma perekonnaseisu mudelisse lisamiseta on see aga kõigest 12%.

Teiste tausttunnuste osas on joonisel nähtavad vahed vahel väiksemad või olematud ning isegi need väikesed vahed on regressioonimudel is teiste tunnuste mõju kontrollides statistilise olulisuseta. Ainsaks statistilise olulisega tunnuseks on rahvus, mille puhul on näha, et eestlaste seas on sobiva partneri puudumine suuremale osakaalule oluline takistus.

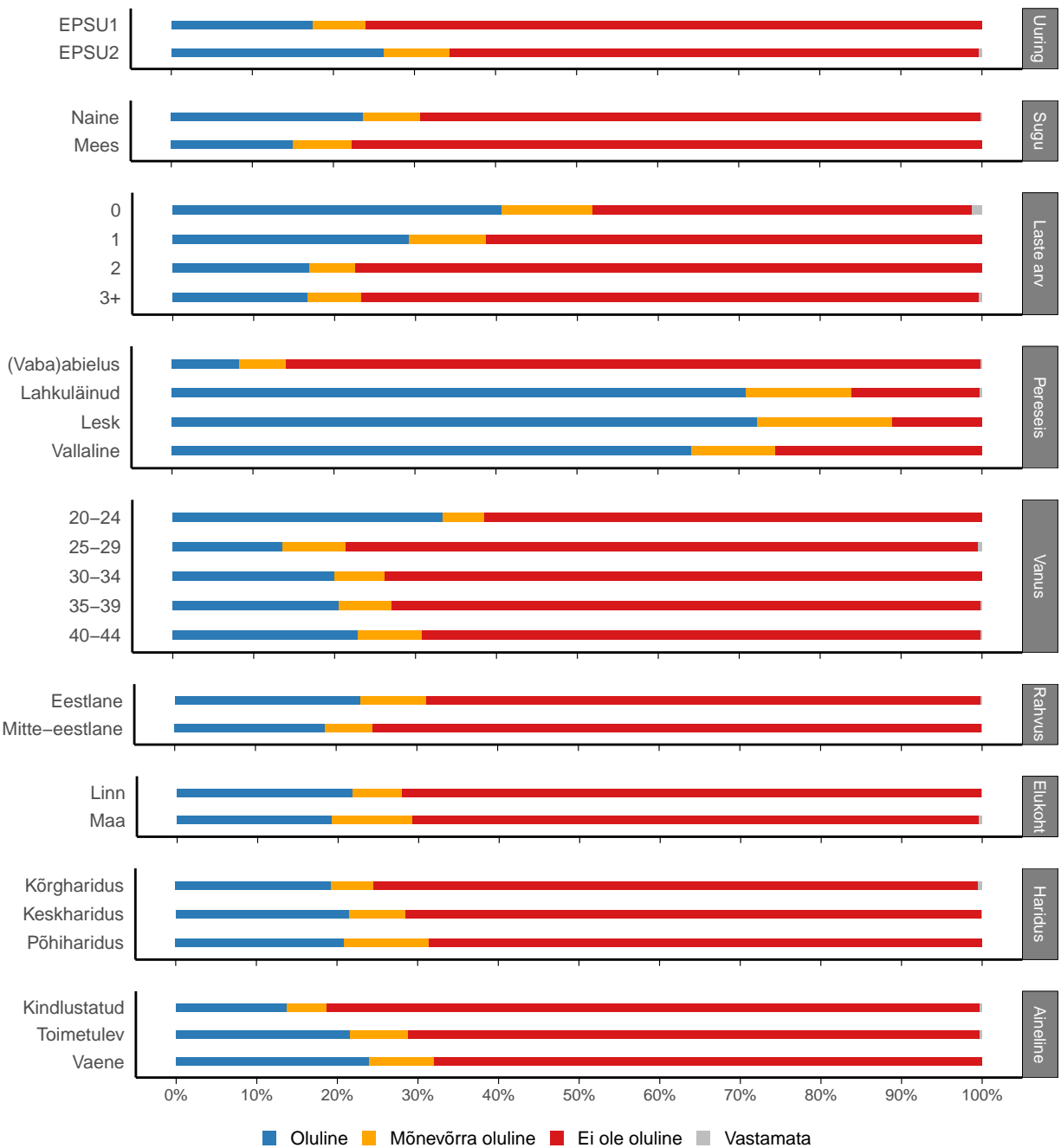
Elukaaslase vastuseisu märkisid oluliseks lapsesaamise takistuseks pea 30% vastanutest. Joonisel 13 on ära toodud vastuste jaotus tausttunnuseti. Esimesena on näha, et mõlemas EPSU ringis jaotusid vastused samamoodi. Selle teguri puhul on aga näha kõige suurem vahe soo järgi – kaks korda enam mehi kui naisi on elukaaslase vastuseisu hinnanud enese jaoks oluliseks takistuseks. Seega seisab rohkemate laste saamine Eesti peredes enam naiste kui meeste veto taga. Ootuspärane on olemasolevate laste arvu järgi tekkiv gradient (mida enam lapsi, seda olulisemaks elukaaslase vastuseisu peetud).

Põnev on ka soo ja laste arvu seos. Juba 0 lapse olemasolul on mehed hinnanud elukaaslase vastuseisu olulisemaks kui naised (21% ja 5%) ning mitmekordne vahe jääb püsima ka suurema laste arvu puhul (1 laps 46% ja 15%, 2 last 42% ja 23% ning 3+ last 61% ja 24%). Võrdluste juures peab meeles pidama, et vastaja laste arv ja vastaja praeguse elukaaslase laste arv võivad olla erinevad ning lahkumineku puhul jäävad lapsed enamasti emade juurde. Siiski ei ole võimalik kargperedega taolist vahet täielikult seletada. Olgu lisatud, et olemasoleva ning soovitud laste arvu summa ei erine EPSU vastajate puhul sooti⁹⁸ ning ka teised küsitlusuuringud ei ole näidanud, et mehed ja naised soovitud või ideaalset laste arvu

⁹⁷Laste arvu muustris on ka teatud soorisused. Lastetutest pidas tegurit oluliseks 44% meestest ja 37% naistest, kuid teistes rühmades oli naiste hulgas oluliseks pidajate osatähtsus suurem (vastavalt 17% ja 34% ühelapselistest, 10% ja 19% kahelapselistest ning 9% ja 19% kolme ja enama lapselistest).

⁹⁸EPSU1 meestel 2,35, naistel 2,35; EPSU2 meestel 2,22, naistel 2,32.

erinevalt hindaksid.⁹⁹

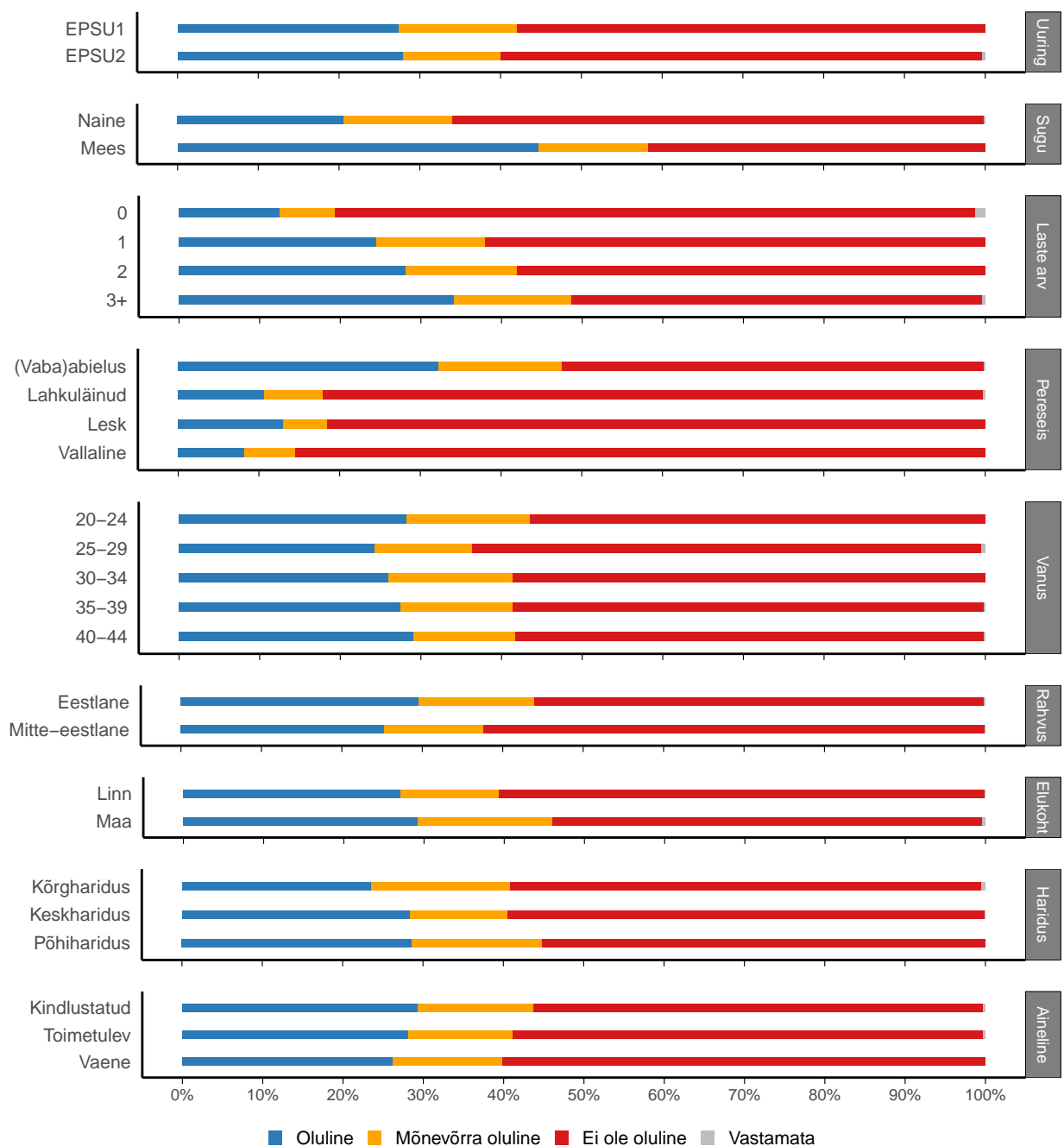

Joonis 12: Takistuse 'puudub elukaaslane, keda näeksin lapse emana/isana' vastuste jaotus tunnuseti

Teiste tausttunnuste osas on arusaadavalt vastamise hetkel paarisuhtes olnud inimesed kordades rohkem elukaaslase vastuseisu oluliseks märkinud, kui paarisuhtes mitteolevad

⁹⁹Testa, M.-R. (2013). *Family Sizes in Europe: Evidence from the 2011 Eurobarometer Survey Contents*, 33–38.

inimesed.¹⁰⁰ Lisaks on näha, et ka eestlased on pidanud tegurit veidi olulisemaks kui mitte-eestlased. Kõigi nende vahede olemasolu kinnitab ka regressioonimudel (tabel 8 paremal).

Joonis 13: Takistuse 'elukaaslane ei soovi' vastuste jaotus tunnuseti

¹⁰⁰Kuna siiski ka teatud osa vallalistest, lahkuläinutest ja leskedest on elukaaslase vastuseisu märkinud oluliseks või mõnevõrra oluliseks takistuseks, siis ilmselt nemad ei mõelnud üksnes küsitluse ajahetkel pärssinud faktoritele, vaid mõtlesid osalsielt ka tagasivaatavalt.

Tabel 8: Paarisuhtest tulenevad takistused, ordinaalse regressiooni tulemused

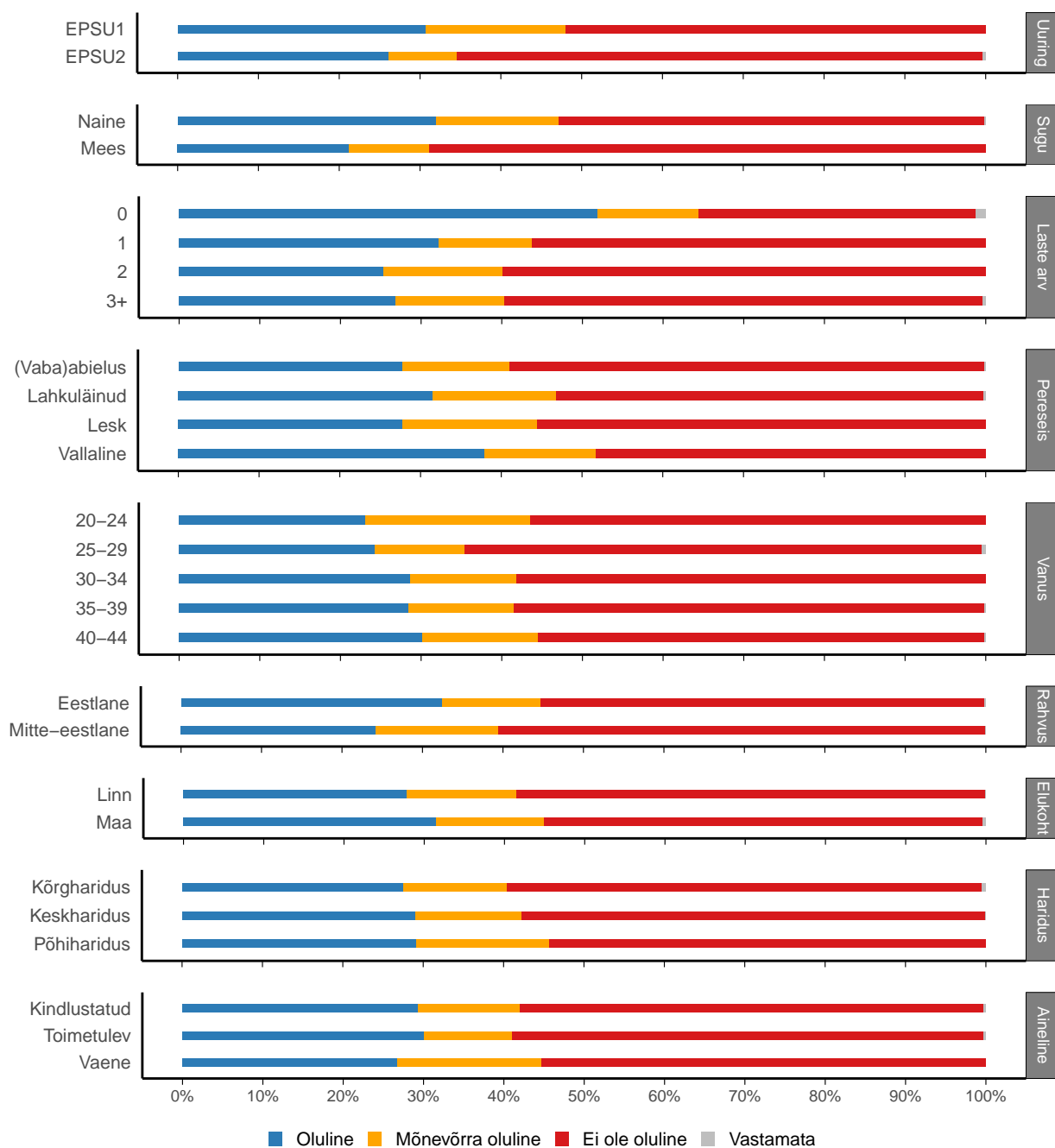
Tunnus	Puudub elukaaslane		Elukaaslane ei soovi	
	Kordaja	p	Kordaja	p
Uuring (vrd. EPSU1)				
EPSU2	0,282	0,009	-0,001	0,994
Sugu (vrd. Mees)				
Naine	0,195	0,102	-1,063	0,000
Laste arv (vrd. 0)				
1	0,374	0,131	0,796	0,001
2	0,004	0,988	0,746	0,002
3+	0,118	0,662	0,968	0,000
Pereseis (vrd. (Vaba)abielus)				
Lahkuläinud	2,926	0,000	-1,357	0,000
Lesk	3,309	0,000	-1,326	0,000
Vallaline	3,495	0,000	-1,059	0,003
Vanus (vrd. 20–24)				
25–29	-0,905	0,040	-0,496	0,166
30–34	-0,496	0,229	-0,395	0,246
35–39	-0,664	0,103	-0,416	0,216
40–44	-0,612	0,129	-0,333	0,319
Rahvus (vrd. Eestlane)				
Mitte-eestlane	-0,441	0,000	-0,282	0,002
Elukoht (vrd. Linn)				
Maa	0,189	0,138	0,005	0,962
Haridus (vrd. Kõrgharidus)				
Keskhariidus	0,021	0,891	0,057	0,614
Põhiharidus	-0,217	0,295	0,044	0,776
Aineline (vrd. Kindlustatud)				
Toimetulev	0,282	0,076	0,069	0,546
Vaene	0,260	0,125	0,041	0,736
Mudeli seletusvõime	0,418	0,000	0,151	0,000

Tervis

Halva tervise tõi enese jaoks olulise lapsesaamise ees seisneva takistusena välja veidi alla 30% vastajatest. Joonisel 14 on näha vastuste jaotust uuringuringi ja tausttunnuste järgi ning tabelis 9 vasakpoolsel paneelil on esitatud selle teguri regressioonimudeli tulemused. Uuringuringi osas on näha, et 2004.–2005. aastal vastanutest on halba tervislikku seisundit märkinud vähesemad oluliseks, mis on ootuspärane arvestades pärast 1990. aastate keskpäigus tehtud kiireid edusamme rahvatervises.

Samas ei ole objektiivsete hinnangute alusel ootuspärane, et naised on tevislikust seisundist tulenevaid piiranguid sündimusele olulisemaks pidanud kui mehed, kuna meeste keskmine eluiga on olnud püsivalt pea kümme aastat madalam kui naistel. Täpsemalt on tegurit oluliseks või mõnevõrra oluliseks pidanud meeste osakaal 30%, samas kui naiste puhul ulatub see peal 50%-ni. Ilmselt saab seda tulemust seletada kahe faktoriga. Esiteks hindavad

mehed oma tervislikku seisundit vähem rangete kriteeriumide järgi kui naised.¹⁰¹ Teiseks on lapsesaamine mõistagi naisorganismi suhtes märksa suuremat pingutust nõudev ning seetõttu on naised lapsesaamise kontekstis nõudlikumad kui mehed.

Joonis 14: Takistuse 'halb tervislik seisund' vastuste jaotus tunnuseti

¹⁰¹Kuigi elatud aastate osas on mehed tunduvalt kehvemal positsioonil, siis tervelt elatud aastate mõõdiku alusel, mis põhineb inimeste subjektiivsel hinnangul soolisi vahesid Eestis sisuliselt ei ole. Statistikaameti andmebaas.

Laste arvu osas on näha, et lastetud mehed ja naised on seda tegurit hinnanud märgatavalt olulisemaks, kui juba lapsi saanud inimesed. See on seletatav sellega, et kehv tervislik seisund pärsib lisaks otseselt lapsesaamisvõimele ja -soovile ka ihaldusväärset abieluturul, mis siis samuti lastetust tõstab. Sama keelt kõneleb ka perekonnaseisutunnus, mille puhul vallalised inimesed eristuvad teistest. Siiski ei jää (vaba)abielus olijad hinnangutes palju maha. Regressioonimudelil on laste arvu tunnus märgatavalt mõjusam ja annab enamiku mudeli seletusjõust, mis on 9%. Mainimistväärne on ka fakt, et meeste puhul on suhteline erisus lastetute ja lastega sookaaslaste ning vallaliste ja kooselusolijate vahel suurem kui naistel, mis viitab sellele et ka üht või enam sündinud naistel on sellest kogemusest tulenevalt ettevaatlikumad.¹⁰²

Üllatav on, et vanusel sisulist mõju tervisliku seisundi takistuseks märkimisele ei ole. Kuigi joonisel ootuspärane gradient moodustub, siis mudeldamine näitab, et vanus on statistilise olulisusega. Teistest tunnustest on näha, et eestlased on võrreldes mitte-eestlastega tegurit olulisemaks hinnanud, mis on taaskord ootamatu, arvestades seda, et eestlaste eluea pikkus ja tervislik seisund on veidi parem kui mitte-eestlaste oma. Elukoht, haridustase ja aineolukord on kõik ka joonisel ilma silmnähtava vaheta, kuigi kõigi nende puhul on teada vastavalt maainimeste, madalalt haritud ja vaesemate inimeste kehvem tervis. Seega saab kokkuvõtvalt öelda, et inimeste subjektiivne hinnang oma tervisele ning sellest tulenevalt seatud piirangud oma käitumisele on lisaks objektiivsetele kriteeriumidele mõjutatud tugevalt ka erisustest subjektiivsetes arusaamades.

Enda liigset vanust tõi olulise takistusena välja 40% vastanutest. Joonisel 15 on näha vastuste jaotus rahvastikurühmiti ja tabelis 9 paremal on esitatud mudelitulemused. Uuringuringi osas on näha, et mõlemas ringis hinnati seda tegurit samaväärselt, kuigi kahe ringi vahel keskmine vanus lapsesaamisel kasvas üle kahe aasta.¹⁰³ Väga oluline vahe on aga olemas soo alusel, mille puhul on naised pea kaksikümne protsendipunkti rohkem liigset vanust kui olulist lapsesaamise takistust välja toonud. Võib arvata, et seda põhjustab esmajoones naiste varasemalt ja kiiremini kaduma hakkav viljakus.

Laste arvu osas on näha, et ühe lapsega inimesed on tegurit pidanud olulisemaks kui lastetud ning kahe ja enama lapselised ning see muster on olemas nii meeste kui naiste puhul. Tabelis 9 esitatud mudeli tulemused näitavad aga, et pereseisu rühmaerisused on statistiliselt mitteolulised (referents lastetud). Kui referentsgrupiks määrata ühelapselised, siis on rühmaerisused ka statistilise olulisusega. Perekonnaseisu puhul on jooniselt näha, et paarisuhtes olijatest ja vallalistest on väiksem osakaal märkinud vanust oluliseks takistuseks võrreldes lahkuläinute ja lehestunudega.

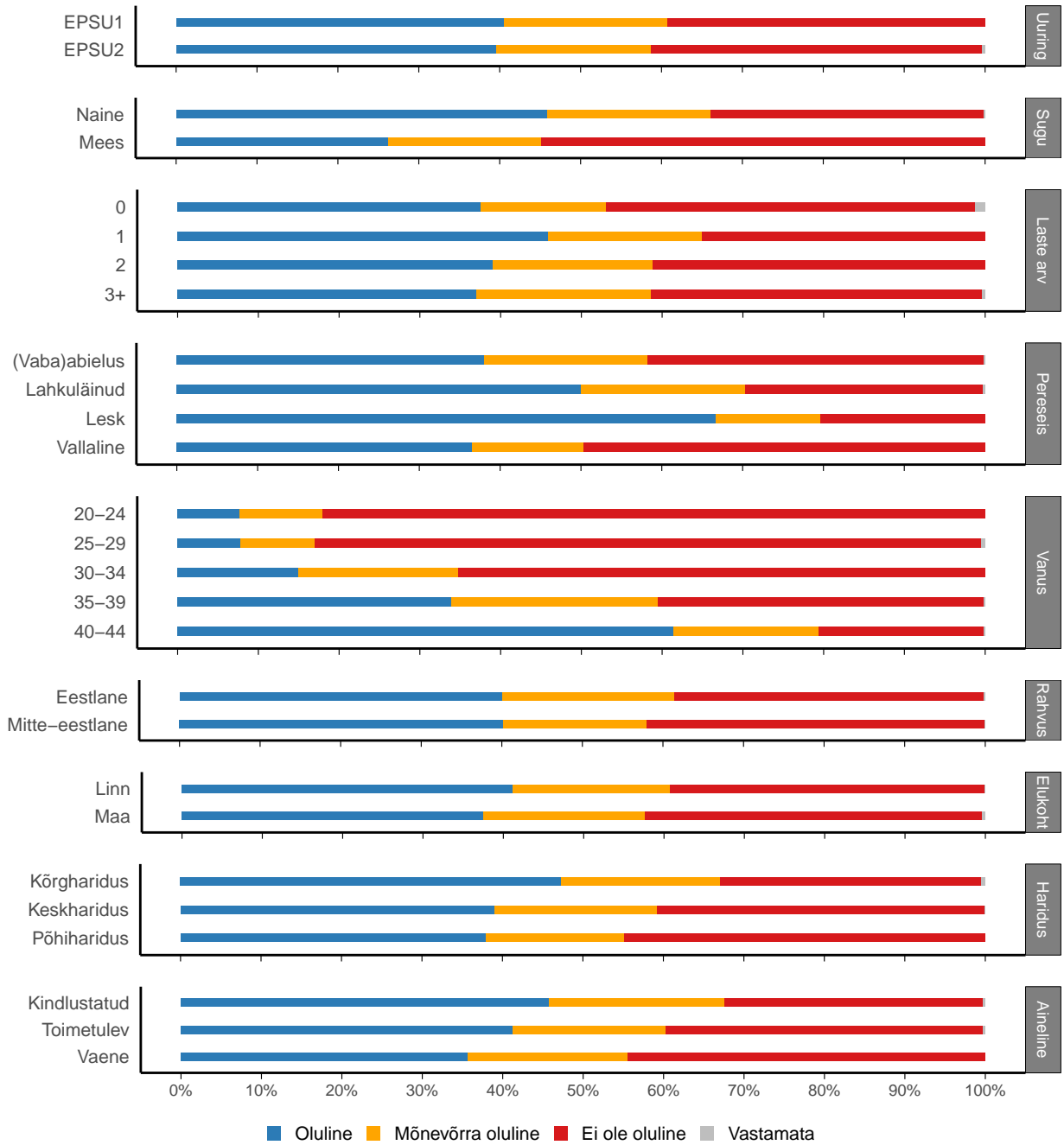
Kõige suuremad vahed on mõistagi seoses vastaja vanusega. Kui alla 30-aastaste hulgas on vanust oluliseks pidanud alla 10%, siis 40–44-aastaste seas on osakaal üle 60%.¹⁰⁴ Ning

¹⁰²Laste arvu puhul meeste oluliseks pidajate osatähtsused alates lastetutest vastavalt 48%, 22%, 15% ja 22%; naistel vastavalt 55%, 37%, 29% ja 29%. Perekonnaseisu puhul on vallaliste meeste seas see osatähtsus 49% ja (vaba)abielus olevate meeste seas 18%, samas kui naistel on need protsendid vastavalt 34% ja 32%.

¹⁰³Keskmine vanus lapsesaamisel oli 1994. aastal 25,4 ning 2004. aastal 27,7 aastat. Human Fertility Database.

¹⁰⁴Gradient on järsem naistel. Nende puhul on alla 30-aastastelt oluliseks pidajate määr 9%, 30–34 18%, 35–39 41% ja 40–44 71%. Meestel on need määrad vastavalt 5%, 7%, 18% ja 41%.

taolised suured rühmaerisused veavad suuresti ka mudeli seletusvõimet, mis on antud juhul 32%. Teistest tausttunnustest on joonisel 15 näha positiivset seost haridustaseme ja ainelise kindlustatuse ning vanuse tõttu (edasises) lapsesaamisest hoidumise vahel. Kuid vaid aineline kindlustatuse puhul on statistilise olulisusega vahed olemas ka mudelarvutuse tulemustes teiste tunnuste mõju kontrollides.

Joonis 15: Takistuse 'olen liiga vana' vastuste jaotus tunnuseti

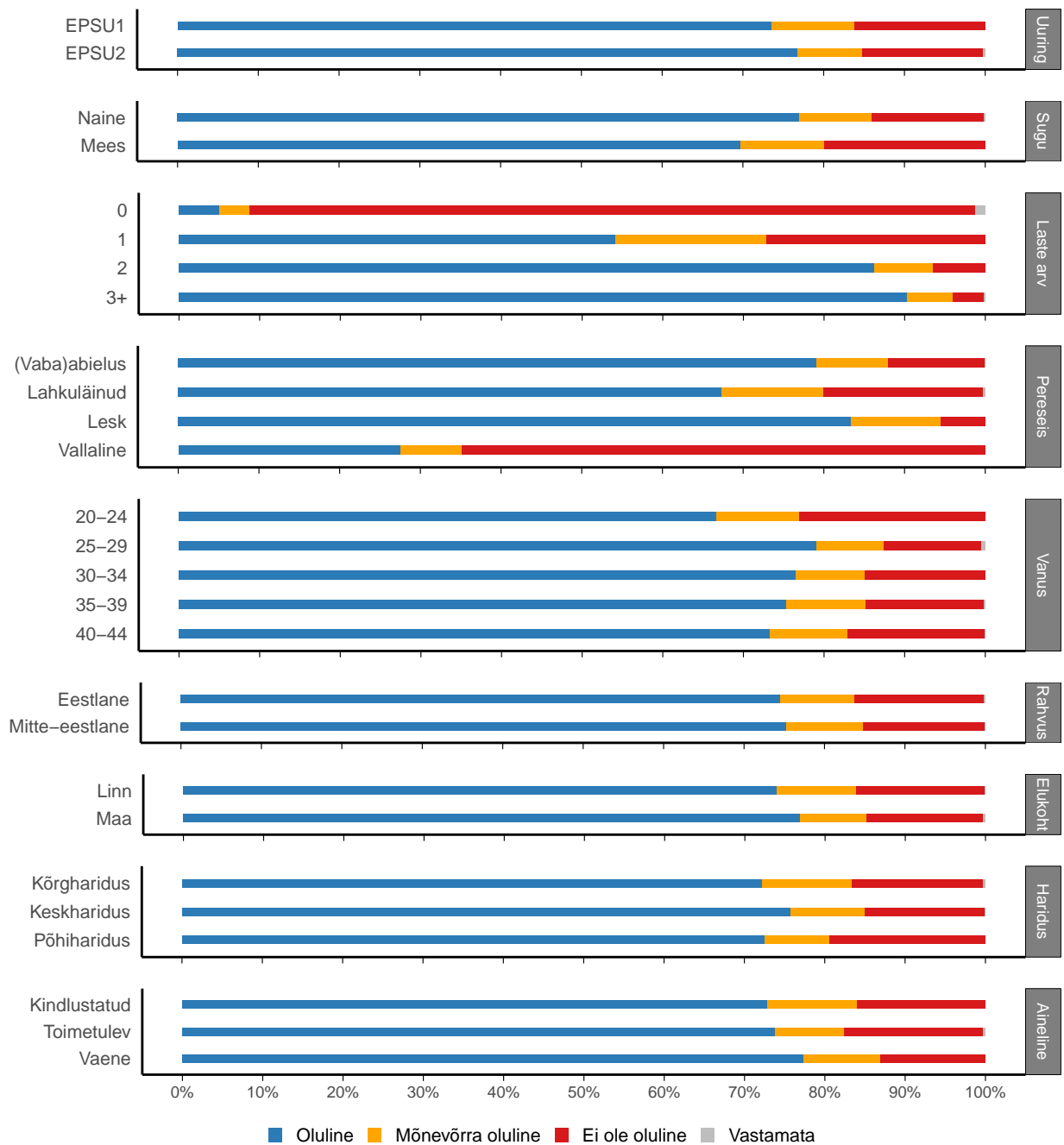
Tabel 9: Tervisest tulenevad takistused, ordinaalse regressiooni tulemused

Tunnus	Halb tervis		Liiga vana	
	Kordaja	p	Kordaja	p
Uuring (vrd. EPSU1)				
EPSU2	-0,556	0,000	-0,305	0,000
Sugu (vrd. Mees)				
Naine	0,788	0,000	1,253	0,000
Laste arv (vrd. 0)				
1	-1,284	0,000	0,115	0,586
2	-1,615	0,000	-0,246	0,245
3+	-1,721	0,000	-0,392	0,078
Pereseis (vrd. (Vaba)abielus)				
Lahkuläinud	-0,478	0,025	-0,269	0,221
Lesk	0,035	0,762	0,146	0,225
Vallaline	-0,091	0,739	0,656	0,036
Vanus (vrd. 20–24)				
25–29	-0,088	0,799	0,062	0,893
30–34	0,278	0,398	1,112	0,010
35–39	0,282	0,385	2,234	0,000
40–44	0,447	0,166	3,438	0,000
Rahvus (vrd. Eestlane)				
Mitte-eestlane	-0,346	0,000	-0,014	0,878
Elukoht (vrd. Linn)				
Maa	0,126	0,197	-0,058	0,563
Haridus (vrd. Kõrgharidus)				
Keskhariidus	0,149	0,180	0,087	0,436
Põhihariidus	0,216	0,156	0,163	0,304
Aineline (vrd. Kindlustatud)				
Toimetulev	0,145	0,206	-0,192	0,095
Vaene	0,141	0,241	-0,258	0,036
Mudeli seletusvõime	0,085	0,000	0,316	0,000

Lapsi piisavalt

Soovitud laste arvu omamist tõi olulise lapsesaamise takistusena välja kolmveerand vastanutest. Joonisel 16 on ära toodud vastuste jaotus uuringuringi ja sotsiaaldemograafiliste rühmade järgi ning tabelis 10 (vasakul) on esitatud ordinaalse regressiooni tulemused. Nii joonis kui tabel näitavad, et EPSU teises ringis vastanutest hindasid enamad piisava arvu laste omamist olulisemaks takistuseks. Soo puhul on jooniselt näha, et suurem osakaal naisi on faktorti olulisemaks märkinud, mis on arusaadav, kuna naiste olemasolevate laste arv on küsitlemsie hetkel ka suurem kui meestel.¹⁰⁵ Kuid fakt, et ka mudeli tulemustes (mis olemasolevate laste arvu kontrollib) on naised seostatud antud teguri olulisemaks pidamisega näitab, et väike sooline vahe siiski eksisteerib.

¹⁰⁵Takistuste osas vastanud naiste keskmine olemasolevate laste arv on 2,03 ning meeste oma 1,85.

Joonis 16: Takistuse 'mul on soovitud arv lapsi juba olemas' vastuste jaotus tunnuseti

Kõige suuremad vahed soovitud laste arvu takistuse osas on mõistagi olemasolevate laste arvu järgi ja olgu märgitud, et sooti on gradient pea identne.¹⁰⁶ Lastetutest inimestest on nimetatud tegurit oluliseks pidanud umbes 5% vastanutest, keda saame pidada teadlikult lastetuks jääda soovijateks.¹⁰⁷ Ühelapseliste puhul ulatub see osakaal juba üle 50% ning kahe-

¹⁰⁶Kõige suurem on vahe lastetute inimeste osas. Meestest on tegurit oluliseks pidanud 8% ja mõnevõrra oluliseks 5% vastanutest; naistest aga vastavalt 2% ja 2%.

¹⁰⁷Eurobaromeetri järgi on soovitud lastetus nii Eesti rahvastikus nullilähedane ja Euroopa kontekstis

ning kolme ja enamalapseliste puhul on tegurid oluliseks pidajaid 90% juures. Mõistagi on laste arvu tunnuse tõttu mudeli seletusvõime kõrge (36%), kuid pidades silmas, et küsitav tegur viitab otseselt olemasoleva laste arvule on enamik inimeste vastustest siiski seletamata.

Teistest tausttunnustest on joonisel näha väikeseid vahesid, kuid regressioonitulemustes ei ole neist ükski statistiliselt oluline. See näitab, et ka selliste kesksete tunnuste puhul nagu vanus, elukoht, haridustase ja majanduslik olukord ei ole vahesid selle faktori hindamise osas. Küll on aga mudelitulemustes näha, et mitte-eestlased on võrreldes eestlastega piisava arvu laste olemasolu rohkem olulisemaks pidanud ja seda ka võttes arvesse mudeldamise abil teiste tunnuste mõju. Arvestades juba eelpool mainitud mitte-eestlaste keskmiselt 0,4 lapse võrra väiksemat keskmist laste arvu, ei ole see tulemus ootamatu.¹⁰⁸

Tabel 10: Piisava laste arvu omamine ja majanduslik seis, ordinaalse regressiooni tulemused

Tunnus	Piisavalt lapsi		Majanduslik seis	
	Kordaja	p	Kordaja	p
Uuring (vrd. EPSU1)				
EPSU2	0,496	0,000	-0,168	0,030
Sugu (vrd. Mees)				
Naine	0,247	0,029	-0,096	0,243
Laste arv (vrd. 0)				
1	3,204	0,000	0,763	0,000
2	5,031	0,000	0,744	0,000
3+	5,608	0,000	1,053	0,000
Pereseis (vrd. (Vaba)abielus)				
Lahkuläinud	-0,201	0,436	0,481	0,017
Lesk	-0,259	0,070	0,438	0,000
Vallaline	0,349	0,370	0,189	0,471
Vanus (vrd. 20–24)				
25–29	0,534	0,236	0,052	0,875
30–34	0,072	0,865	-0,075	0,811
35–39	0,110	0,791	-0,155	0,619
40–44	0,000	0,999	-0,461	0,136
Rahvus (vrd. Eestlane)				
Mitte-eestlane	0,553	0,000	0,293	0,000
Elukoht (vrd. Linn)				
Maa	-0,133	0,317	0,066	0,468
Haridus (vrd. Kõrgharidus)				
Keskharidus	0,266	0,055	0,411	0,000
Põhiharidus	0,301	0,134	0,670	0,000
Aineline (vrd. Kindlustatud)				
Toimetulev	0,106	0,468	0,373	0,000
Vaene	0,092	0,561	0,704	0,000
Mudeli seletusvõime	0,359	0,000	0,079	0,000

väike nii meeste kui naiste osas. Testa, M.-R. (2013). *Family Sizes in Europe: Evidence from the 2011 Eurobarometer Survey Contents*, 71–80.

¹⁰⁸EPSU materjali järgi on põlvkonniti eestlaste ideaalne laste arv ka läbivalt 0,4 lapse võrra suurem kui mitte-eestlastel.

Majanduslik kitsikus

Halva majandusliku olukorra tõi olulise lapsesaamise takistusena välja 40% vastanutest. Joonis 17 toob vastuste jaotused selle teguri hindamisel uuringuringi ja rahvastikurühmade järgi. Uuringuringi järgi on näha, et EPSU2 raames vastanud on seda tegurit pidanud veidi vähem oluliseks kui EPSU1 raames vastanud, mis ei ole majandusliku heaolu tõusu silmas pidades üllatav. Pigem on üllatav, et vahe on nii väike, kuna makromajanduslikud edusammud olid 1994./1997. ja 2004.–2005. aasta vahel kiired. Meeste ja naiste vahelisi erisusi ei ole näha ei jooniselt ega regressioonitabelist (tabel 10 paremal).

Majandusliku takistuse oluliseks pidamise ja olemasolevate laste arvu vahel on olemas seos. Selle kohaselt on kõige enam majanduslikke takistusi oluliseks hindajaid kolme ja enamalapseliste vastajate seas, kuigi nende hulgas on suur osa, nagu nägime, oma soovitud laste arvu. Võib järeldada, et soovitud laste arvu määramise osas mängib tugevalt rolli ka leibkonna majanduslik olukord. On oluline märkida, et laste arvu muudavad veavad naised. Lastetutest naistest on seda oluliseks pidanud 24% ja mõnevõrra oluliseks 16%, samas kui lastetute meeste puhul on need protsendid vastavalt 42% ja 14%. Selle põhjuseks on see, et nii lastetute meeste hulgas on võrreldes naistega suurem osakaal madala haridustasemega ja vaesemaid inimesi.¹⁰⁹ Selline sooline erisus lastetute sotsiaalmajandusliku staatuse jaotuses on levinud laiemalt tänastes rikkastes riikides.

Perekonnaseisu osas selgub, et (vaba)abielus olijad on pidanud seda tegurit enese jaoks vähem oluliseks kui lahkuläinud. Joonisel (vaba)abielus olijad ja vallalised ei eristu, kuid teiste tunnuste mõju kontrollides on tabelis näha, et ka vallalised on majanduslikku takistust olulisemaks pidanud. Arvestades eelpool viidatud eestlaste kõrgemat keskmist laste arvu võrreldes mitte-eestlastega ning viimaste kehvemat majanduslikku seisut, on oodatav, et mitte-eestlased on rohkem majanduslikke piiranguid tähtsamaks hinnanud. Samas on aga üllatav, et maal elavad inimesed ei ole seda olulisemaks pidanud kui linlased. Siin võib arvata, et põhjus seisneb erinevatel materiaalsetel standarditel.

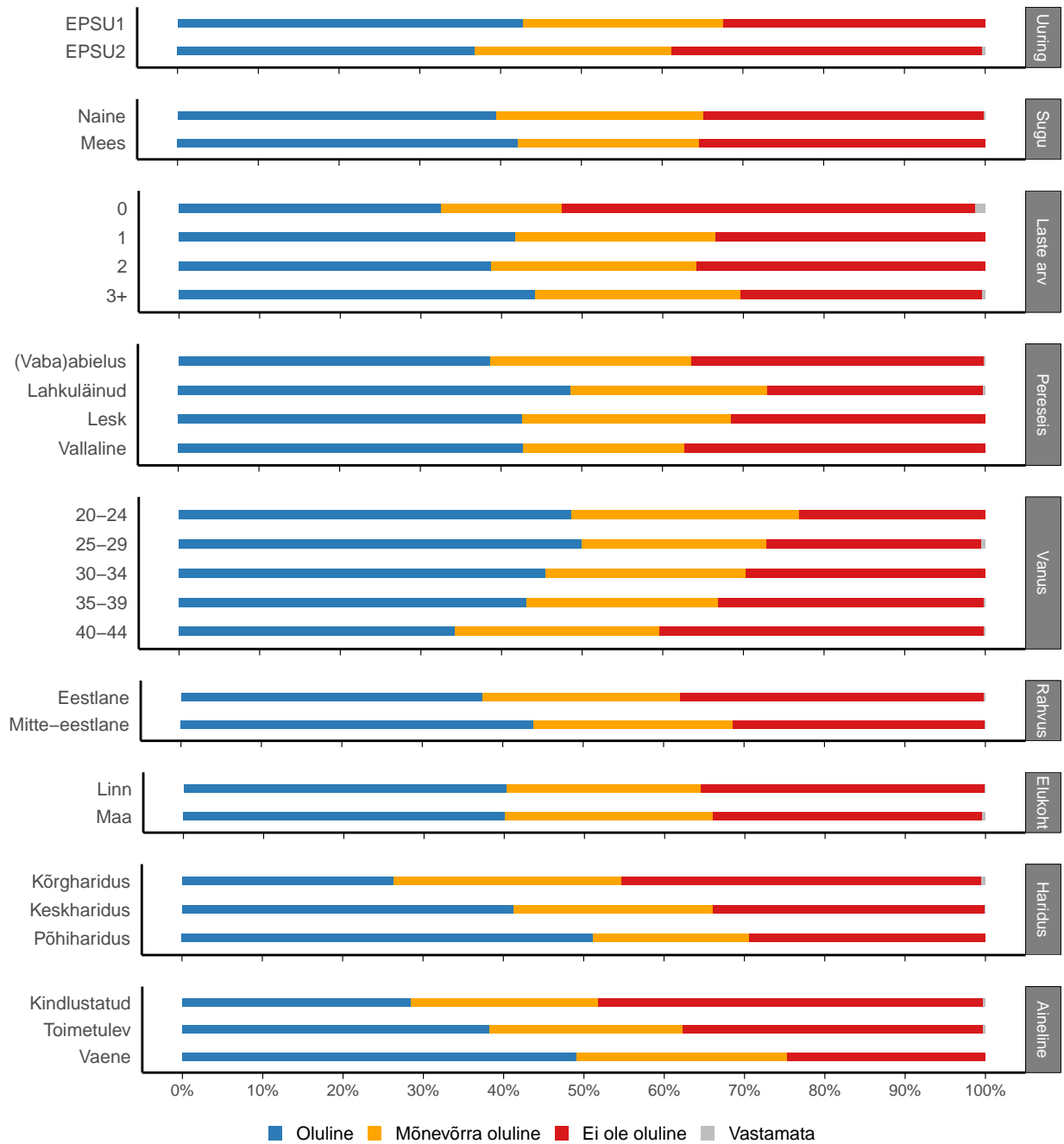
Kõige suuremad vahed selle teguri hindamise osas on mõistagi haridustaseme ja ainelise olukorra indeksi järgi. Mõlema puhul on kehvemal positsioonil olevate inimeste seas umbes kaks korda rohkem neid, kes majanduslikku piirangut oluliseks peavad võrreldes paremal positsioonil olevate inimestega.¹¹⁰ Meestel on sotsiaalmajanduslik gradient veidi järsem kui naistel.¹¹¹ Need kaks tunnust on ka mudelis kõige mõjusamad ja annavad suurima panuse mudeli seletusvõimesse, mis on 8%. Paistab silma, et nii haridustase kui ainealine olukorra indeks ei too esile nii suuri vahesid joonisel ega mudelis, mis oli olemasolevate laste arvu

¹⁰⁹Lastetutest meestest on põhiharidusega mehi 39% (naistel 8%) ja ainelise kindlustatuse indeksi alusel vaeseid 29% (naistel 21%).

¹¹⁰Tulenevalt eelpool kirjeldatud ainelise olukorra indeksi puudustest on põhjendatud tuua välja jaotus ka eraldi kummaski uuringu ringis. EPSU1 puhul, mille ainelise olukorra indeks on lihtsakoelisem, on vahed majandusliku seisut oluliseks takistuseks pidamisel väiksemad (alates kõrgemast kindlustatusest 33%, 41% ja 48%) kui EPSU2 puhul (18%, 36%, 51%).

¹¹¹Haridustaseme osas kõrgema haridusega meestest oluliseks pidajaid 23% ja mõnevõrra oluliseks pidajaid 24% (naistel 27% ja 30%), keskaridusega meeste puhul 43% ja 24% (naistel 41% ja 25%), põhiharidusega meeste puhul 51% ja 17% (naistel 52% ja 22%). Ainelise olukorra järgi on osakaalud kindlustatud meestel 24% ja 23% (naistel 30% ja 24%), toimetulevatel meestel 39% ja 23% (naistel 38% ja 25%), vaestel meestel 54% ja 22% (naistel 47% ja 28%).

tunnusel eelneva teguri puhul. See viitab, et majandusliku seisu hindamisel võrreldes laste arvust tulenevate piirangutega on tähtis subjektiivne komponent, mida ei haridustase ega ainelise olukorra indeks suuda mõõta.

Joonis 17: Takistuse 'lapse saamine pole majanduslikult jõukohane' vastuste jaotus tunnuseti

Soovitused võimalikule uuele küsitlusele

Pere Sihtkapital tõi eraldiseisva ülesandena välja ka soovituste andmist seoses võimaliku uue sündimushoiakuid puudutava uuringuga. Keskne küsimus, millele uue uuringu tegijad peaksid mõtlema on, kas teha küsimustiku ülesehitusse ja sõnastusse muudatusi või hoida küsimustik võimalikult sarnane EPSU uuringutele. Esimene variant lubaks vähendada mõne küsimuse puhul kahetimõistmisi vastajate poolt ja sellest johtuvaid probleeme vastuste tõlgendamisel ning koguda teavet uute huvipakkuvate tegurite kohta. Teine variant aga võimaldaks jälgida muutusi sündimushoiakutes seoses sotsiaalmajandusliku arengu ning uute perepoliitiliste sammudega.

Üks muudatus, mis on võimalik eesmärgistada mõlema variandi puhul on motiivide ja takistuste kohta vastavate rühmade teistsugune eraldamine. Nagu andmeid puudutavas osas mainitud, siis vastasid lapsesaamise motiivide kohta EPSU raames inimesed, kes küsitlemise hetkel enda jaoks täielikult (edasist) lapsesaamist ei välistanud (vastasid lapsesaamise osas “jah, kindlasti”, “jah, võib-olla”, “ei, tõenäoliselt mitte”). Takistuste osas vastasid aga üksnes need, kes kindlalt tulevikus lapsesaamise välistasid. Pigem on mõistlik, et ka need, kes pigem väljendavad kahtlusi lapsesaamise küsimuses vastaksid takistuste kohta. Seda eriti põhjusel, et enamasti jääb tegelik laste arv soovitu alla. Sellise muutuse tegemine võimaldaks endiselt ka võrdlust EPSU uuringuringidega, kuna võrdlusest on võimalik kõrvale jätta need, kes vastasid tulevikus lapsesaamise osas “ei, tõenäoliselt mitte”.

Kui otsustatakse uues küsitluses küsimustikku muuta, siis kõige olulisem on motiivide kohta esitatud sõnastuse kahetimõistetavuse vähendamine. Selle sõnastus EPSUs oli: “Lapsi soovime me mitmesugustel põhjustel. Palun öelge, kui oluline on Teie jaoks iga kaardil olev põhjus laste omamisel?”. Kuna küsimus küsiti inimestelt, kes tahavad või on mingil määral avatud tulevikus lapsesaamisele, siis peaks küsimus ka konkreetselt tuleviku lapsesaamisele viitama. Praegune sõnastus, eriti sõna *omama* kasutus sõna *saama* asemel lubab küsimust interpreteerida kui juba olemasolevate laste kohta käivana. See raskendab tulemuste tõlgendamist. Nii oleks soovitatav sõnastada motiivide küsimus vastavalt: “Lapsi soovime me mitmesugustel põhjustel. Palun öelge, kui oluline on Teie jaoks iga kaardil olev põhjus tulevikus (rohkem) lapsi saada?”.

Takistuste osas esitatud küsimuse juures sellist probleemi ei ole. Kuid siingi võiks teha ühe lisanduse ja sõna *tulevik* lisada, et kahetimõistmisi võimalust täielikult vältida. Nii oleks soovitatav sõnastus järgmine: “On mitmeid põhjusi, miks (rohkem) lapsi ei soovita. Palun öelge, kui oluline on Teie jaoks iga kaardil olev põhjus, et Te ei soovi tulevikus (rohkem) lapsi saada?”.

Ka konkreetsete tegurite osas on kohati võimalik anda parem sõnastus. Näiteks motiiv “lastele on vaja õdesid-vendi” võiks olla konkreetsem. Praeguses vormis on seda võimalik tõlgendada kui soovi anda üksiklapsele õde või vend, vältimaks ainsa lapse staatust. Samas on seda võimalik tõlgendada ja kui soovi, et igal lapsel võiks olla vähemalt üks õde ja vähemalt üks vend. Lisaks saab seda võtta lihtsalt kui soovi omada palju lapsi. Teisisõnu on vaja luua suurem selgus vastajate jaoks, et mida otseselt silmas peetakse. Takistuste osas võimaldab kahetimõistmist tegur “puudub elukaaslane, keda näeksin laste isana/emana”, mis viitab nii elukaaslase puudumisele kui olemasoleva elukaaslase puudulikule iseloomule. Kui on soovi neid kahte faktorit eristada, siis peaks nende kohta esitama eraldi väited (“puudub

elukaaslane”, “elukaaslane ei ole sobiv olema isa/ema”).

Olenemata sellest, kas eelistatakse võrdluse huvides teha sarnase sõnastusega küsitlus või eelistatakse sõnastust täpsustada, on mõistlik kõrvale jätta need kaks motiivi ja viis takistust, mille kohta ei küsitud mõlemas uuringuringis ja mõlema soo käest ning mida käesolevas raportis ei analüüsitud. Nagu välja toodud, siis olid kaks motiivi (“ei kujuta täisväärtuslikku elu ette lasteta”, “soovin endale järeltulijat poega”) kordava iseloomuga ning viis takistust (“laps jätaks liiga vähe aega iseendale”, “(järgmine) laps ei jätaks piisavalt aega teistele lastele”, “halvad elamistingimused”, “peres on elukaaslase laps(ed)”, “erimeelsused kasvatusküsimustes”) väga väheste jaoks olulised.

Samamoodi on küsitav, kas on väärtuslik hoida uues küsitluses sees neid tegureid, mille osas mõlemad sood mõlemal korral vastasid, aga mis märgiti oluliseks või mõnevõrra oluliseks väheste poolt. Taoliseid motiive on kaks: “soovin, et vanemad ja sugulased rahul oleksid” ning “sõbrannade/sõprade/tuttavate eeskuju”. Selliseid takistusi on viis. Nendest kahe puhul – “lapse sünd oleks takistuseks õpingutele/enesetäiendusele” ja “sõbrannade/sõprade/tuttavate eeskuju” – on täiesti mitteoluliseks pidanud 90% juures. Veidi enamate poolt on oluliseks või mõnevõrra oluliseks peetud kolme takistust: “halb läbisaamine elukaaslasega”, “ebameeldivad kogemused (elukaaslase) eelmise raseduse/sünnitusega” ja “laps segaks pühendumast tööle nii palju kui tahaksin”, mille kaasamist saab siiski soovitada

Lisaks tegurite vähendamisele on võimalik mõelda ka mingite tegurite lisamise peale. Seoses motiividega ei ole mõistlik küsida konkreetse perepoliitika meetme kohta. Kui soovida uurida konkreetsete meetmete mõju kohta, siis tuleks seda teha eraldi küsimusena. Üsna väikese ja spetsiifilise elanikkonnarühma puudutaks motiiv “soovin praeguse (uue) elukaaslasega suhet kinnitada”, kuid kärgerede levimise tõttu võiks see oluline olla.

Rohkem oleks võimalik täiendada takistuste loetelu. Näiteks võiks lisaks üldisele tervislikule seisundile küsida otse viljakusprobleemide kohta (“enda ja/või elukaaslase viljakusprobleemid ei võimalda lapsi saada”). EPSU loetelus on ära toodud eelneva raseduse/sünnituse ebameeldiv kogemus. Mõistlik oleks küsida ka lapsekasvatamise raskuste kohta, mis võib-olla nii isiklikult kui ka kõrvaltvaatajana kogetud (“(rohkemate) laste kasvatamine on liiga stressirohke/raske”). Pidades silmas majapidamistöodes ja lapsekasvatamisega seonduvat soolise võrdsuse taotlust, siis oleks paslik küsida naistelt konkreetsetelt ka selle kohta, et kas nende õlule jääv liigne koorem nende lapsesaamissoovi pärsib (“elukaaslane ei osale piisavalt majapidamistöodes ja lastekasvatamises”). Viimaks on esile kerkinud ka keskkonna temaatika, mis võib nooremates põlvkondades teatud rolli mängida (“lapsesaamine aitab kaasa kliimasoojenemisele/keskkonnaprobleemide teravnemisele”).

Kokkuvõte

Käesolev raport esitas eestimaalaste lapsesaamise motiivide ja takistuste analüüsi tulemused. Töö aluseks oli Eesti Pere- ja Sünnimusuuringu raames kogutud andmestik. Kuigi EPSU ainest on aastate vältel erinevatest vaatenurkadest põhjalikult analüüsitud, on raportis esitatud tulemused lapsesaamise motiivide ja takistuste osas uued. Erinevalt varasemast on käsitluse aluseks uuringus osalenud rohkem kui kuue tuhande 20–44-aastase naise ja mehe hinnangud sellele, mis motiveerib neid lapsi saama ning milliseid takistusi ses osas tajutakse. Kasutatud lähenemine võimaldab pakkuda terviklikumat pilti sellest, milline on erinevate laste sünniga seotud motiivide ja takistuste roll aktiivses perees olevate inimeste elukogemuse järgi – milliseid motiive ja takistusi peetakse tähtsamaks ja milliseid vähem oluliseks. Terviklikum vaade eristab käesoleva raporti aluseks olevat analüüsi rahvastikuteaduse tavapraktikast, kus keskendutakse korraga väiksema hulga tegurite mõjule. Analüüsi tulemusena saadud vastused SA Pere Sihtkapitali poolt uuringutellimuses püstitatud küsimustele on kokkuvõtlikult järgmised:

Uurimisküsimus 1. Milline on erinevate motiivide ja takistuste roll laste saamisel?

Motiivid. Laste saamisel on nüüdis-Eestis esiplaanil emotsionaalsed ja psühholoogilised motiivid. Üle 90% vastanutest pidas enda jaoks oluliseks või mõnevõrra oluliseks motiiviks võimalust mõtestada oma elu laste kaudu ning omada järglasi. Individuaalse motivatsiooni kesksust näitas ka asjaolu, et 'tähtsate teiste' (vanemad, sugulased, sõbrad, tuttavad) ootustele vastamist hinnati laste omamisel kõige vähem oluliseks. Seda motiivi mainis enda jaoks tähtsana vähem kui 10% vastanutest. Tänapäevasele ühiskonnale iseloomulikult ei omanud märkimisväärset tähtsust ka laste tööst saadav abi perekonnale, seda motiivi pidas oluliseks viiendik vastanutest.

Ülejäänud motiivide olulisus jäi mainitud äärmuste vahele. 60% vastanutest pidas tähtsaks, et lastel oleks ka õdesid-vendi. Kolmandiku jaoks oli oluline see, et peres kasvaks mõlemast soost lapsi. Need kaks motiivi on sündimuse seisukohalt tähelepanuväärsed, sest toetavad vähemalt kahe lapse olemasolu peres. Pooled vastanutest pidasid tähtsaks motiiviks laste pakutavat kindlustunnet vanaduspõlves. See näitab, et vaatamata universaalse pensionisüsteemi olemasolule nähakse lapsi vanematele majandusliku ja/või sotsiaalse toe pakkujatena vanaduses.

Tähelepanuväärseks võib pidada ka tulemust, mille kohaselt mõtestatakse laste saamist isikliku kõrval ka laiemast ühiskonna vaatenurgast. Nii pidasid veidi enam kui pool vastanutest laste saamisel oluliseks motiiviks, et selle kaudu panustatakse rahva kestlikkusse. Motiividest joonistus välja ka lapsesaamise tihe seos paarisuhtega: pooled vastanutest on pidanud lapsesaamisel oluliseks motiiviks partneri soovi, 40% mainis laste tähtsust abikaasasuhete tugevdamise vahendina.

Takistused. Kõige sagedamini mainitud asjaoluks, miks (rohkem) lapsi ei taheta, osutus soovitud arvu laste olemasolu. Seda nimetas olulise või mõnevõrra olulise põhjusena 85% vastanutest, kes endale kindlasti (rohkem) lapsi ei soovinud. Saadud tulemus juhib tähelepanu soovitud laste arvu rollile rahvastikupoliitika meetmete sageli tagasihoidliku tõhususe selektamisel: suur osa rahvastikust ei pruugi sündimuse tõstmisele suunatud poliitikameetmete

reageerida põhjusel, et neil on oma soovidele vastav arv lapsi juba olemas. Sünnimuse suurendamiseks peaks fookus selle rahvastikuosa puhul olema suunatud lapsesusnormi mõjutamisele, millist eesmärki rahvastikupoliitika raames aga tavaliselt ei seata.

Suhteliselt väike oli nende vastanute osa, kes pidas takistuseks laste ja töö ühildamise keerukust. Lapsi mainis tööle pühendamise olulise takistusena vähem kui 10% vastanutest; kui arvestada ka neid, kes hindasid lapsi mõõdukaks takistuseks, ulatus vastav suhtarv pisut üle viiendiku. Tulemus peegeldab ilmselt nii naiste kõrge tööhõive üldist aktsepteeritust Eestis kui ka töö ja pereelu ühitamist toetavate meetmete head väljaarendatust. Samas võrreldes teoreetilise ja empiirilise kirjandusega ning ka riiklike poliitika eesmärkidega, mis seda teemat väga rõhutavad, on see tulemus üllatav.

Töö- ja pereelu ühildamisest sagedamini toodi esile paarisuhtest lähtuvaid probleeme. Ligi viiendik vastanutest mainis olulise takistusena sobiva partneri puudumist ja 12% halba läbisaamist. Lisaks mainis 30% vastanutest tähtsa takistusena abikaasa/elukaaslase soovimatust (rohkem) lapsi saada. Kokku esines erinevaid paarisuhtega seotud takistusi ligikaudu pooltel vastajatest, kes (rohkem) lapsi saada ei soovinud.

Piiratud majanduslikke võimalusi pidas oluliseks takistuseks 40% vastanutest. Kui lisada neile vastajad, kes hindasid kehvi majanduslikke olusid mõnevõrra takistavaks teguriks, puudutas see takistus 65% vastanutest, kes (rohkem) lapsi ei soovinud.

Arvestades, et analüüsikogum hõlmas võrdlemisi noori inimesi (20–44-aastased), oli üllatav tervisest tingitud takistuste tähtsustamine. Enda halba tervist pidas oluliseks takistuseks koguni 30% neist vastanutest, kes lapsesaamist enam tõenäoliseks ei pidanud. Terviseprobleeme mõnevõrra takistavaks hinnanutega suurenes see osa 40%ni. Küllalt suur osa vastanutest nimetas lapsesaamise takistusena ka enda (liiga kõrget) vanust. Kuna vananemine on paratamatu protsess, mis puudutab kõiki inimesi, siis pole otstarbekas vanust siiski omaette takistusena käsitleda. Pigem peegeldab vanus muude tegurite toimet, mille tõttu on laste saamiseks sobiv aeg mööda läinud.

Uurimisküsimus 2. Kuidas on lapsesaamise motiivid ja takistused ajas muutunud?

Motiivid. Lapsesaamise motiivide puhul on EPSU uuringuringiti võrdluses tooniandvaks selle pea üldine vähenemine. Märkatav tähtsuse vähenemine on aset leidnud nende motiivide puhul, mis väljendavad lastest loodetavat abi tööpanuse või vanaduspõlves pakutava kindlustunde näol. Täheldatud muutus moodustab osa pikemaajalisest suundumusest, mille käigus pragmaatiliste kaalutluste tähtsus väheneb ja vanemate jaoks tõuseb kesksele laste psühholoogilis-emotsionaalne väärtus. Sellega võib seletada ka laste harvemat käsitlemist paarisuhte tugevdamise vahendina.

Oluliselt kahanes õdede-vendade olemasolu motiivile omistatud tähtsus. Vähenemistendentsi, kuigi muutuse määr jääb statistilise olulise piirist allapoole, võib täheldada ka mõlemast soost laste omamise tähtsustamises. Nende motiivide olulisuse kahanemine on demograafilise kestlikkuse seisukohalt küsimusi tekitav, sest need peegeldavad motivatsiooni omada rohkem kui ühte last.

Samuti on mõtlemapanev kahe kõige levinuma motiivi (soov omada järglasi ja elu mõtestamine laste kaudu) olulisuse kahanemine, sest need kajastavad laste psühholoogilis-emotsionaalset

väärtust vanematele. Kuigi enamiku vastajate jaoks on kõnealused motiivid jätkuvalt olulised, on nende motiivide tähtsuse kahanemine uuringuringi võrdluses selgesti nähtav. Arvestades individualismi üldist suurenemist ühiskonnas tuleb üllatavaks pidada rahva kestmajäämise motiivi olulisuse tõusu. Veelgi tähelepanuväärseks muudab selle tulemuse tõsisasi, et tegemist on ainukese motiiviga, millele vastajad on teises uuringuringis suuremat tähtsust omistanud kui esimeses.

Takistused. Motiividega võrreldes on lapsesaamise takistuste tähtsustamises toimunud muutused suuna poolest rohkem tasakaalus, hõlmates nii takistuste olulisuse vähenemist kui suurenemist. EPSU uuringuringide võrdluses vähenes kehvade majanduslike võimaluste ning halva terviseseisundi olulisus lapsesaamise takistusena. Sellist muutust võib pidada ühiskonna heaolu paranemise ootuspäraseks tagajärjeks. Olulisuse vähenemist võis täheldada ka töö ja pereelu konflikti ning halbade abikaasasuhete osas, ehkki mõlema puhul jääb muutuse määr mudelarvutuses teiste tunnuste mõju kontrollimisel statistilise olulise piirist allapoole. Samuti on vähemaks jäänud kõrge vanuse lapsesaamise takistusena mainimist, mis peegeldab laste sünni nihkumist hilisemasse vanusesse ja sellega kaasnevat vanusnormide teisenemist.

Uuringuringide võrdluses muutus sagedasemaks lapsesaamisest loobumine põhjusel, et soovitud arv lapsi on juba olemas. Seda võib tõlgendada positiivse muutusena, sest näitab kaudselt, et väliste takistuste roll laste arvu puudutavate soovide teostumisel on vähenenud. Niisuguse tõlgenduse vaikiv eeldus on muidugi see, et soovitud laste arv ise ei ole märgatavalt kahanenud.

Samuti suurenes nende vastanute hulk, kes osutasid lapsesaamise takistusena elukaaslase puudumisele (EPSU uuringuringide võrdluses peab see üldjoontes paika). Selle muutuse põhjuseks on abielus või vabaabielus olijate suhtarvu vähenemine (20–44-aastaste hulgas peaaegu viie protsendipunkti võrra). Sagenes ka õpingutest või enesetäiendamise põhjustatud takistuse mainimine, mis on tingitud haridustee pikenedamisest. Muude teguritega võrreldes mainitakse õpinguid ja enesetäiendamist lapsesaamise takistusena siiski suhteliselt harva.

Uurimisküsimus 3. Kuidas varieeruvad lapsesaamist mõjutavad motiivid ja takistused elukaarepõhiselt (võrreldes lastetuid, ühe-, kahe- ning kolme- ja enamalapselisi)?

Motiivid. Laste tööst perekonnale tõusva abi motiiv tähtsustus koos laste arvu suurenemisega. Sellist tulemust võib pidada ootuspäraseks, sest mitme lapsega peredes langeb laste osaks paratamatult rohkem kodutöid, näiteks nooremate õdede-vendade eest hoolitsemist. Seevastu vanaduspõlve kindlustunde motiivi tähtsus laste arvust ei sõltunud. See annab põhjust arvata, et vanaduskindlustuse motiiv tänapäeva Eestis keskmisest suurema laste arvuni jõudmisel oluliselt kaasa ei räägi.

Kahe levinuma motiivi puhul (soov omada järglasi ja elu mõtestamine laste kaudu) oli seos laste arvuga samuti olemas, kuid selle muster varieerus. Soov omada järglasi avaldus kõige tugevamini lastetutel, samas erinevused ühe-, kahe- ning kolme- ja enamalapseliste vahel sisuliselt puudusid. Elu mõtestamine laste kaudu oli aga vähem oluline lastetute jaoks, erinevused ühe-, kahe- ning kolme- ja enamalapseliste olid ka selle motiivi puhul väikesed. Need tulemused kinnitavad tõsisasja, et lastega seotud psühholoogilis-emotsionaalseid vajadusi võib edukalt rahuldada ka vähelapseline pere.

Mõlemast soost laste omamise motiiv osutus kõige tugevamaks ühe lapsega isikutel. Kahe- ning kolme- ja enamalapselistel kõnealuse motiivi tähtsus ootuspäraselt vähenes, sest koos laste arvu kasvuga suureneb nii poegi kui tütreid omavate vanemate arv. Abikaasasuhete tugevdamise motiiv oli kõige olulisem esimese lapse ja vähem oluline teise lapse saamisel. Abikaasasuhete motiiv tähtsustus aga uuesti kõrgema järjekorra sündidel, mis on kooskõlas arusaamaga, et korduskooselude moodustumine stimuleerib kolmandate ja järgnevate laste sündi.

Käsitletud motiividest ainus, mille tähtsustamine seostus keskmisest suurema perega, oli rahva kestlikkuse panustamine. Selle motiivi teistest oluliseks pidamisega paistsid silma eeskätt kolme- ja enamalapselised.

Takistused. Abikaasa/elukaaslase puudumist hindasid ootuspäraselt teistest olulisemaks lastetud, suhteliselt tähtsaks pidasid seda takistust ka ühe lapsega vastanud. Kehvasti toimiva paarisuhte mõju hindasid olulisemaks üht last omavad vastajad, kelle puhul takistas see teise lapse sündi. Oluline on tähele panna, et paarisuhte puudumise või kehvade kvaliteedi olulisuse koondumine perekasvu varasematele etappidele võimendab nende takistuste negatiivset toimet laste koguarvule: kui esimese või teise lapse saamine on pärsitud, siis jäävad sündimata ka kolmandad ja järgnevad lapsed.

Veelgi tugevamat kontsentratsiooni elukaare varasemasse etappi näitasid halvast tervisest põhjustatud takistused. Tervise lapsesaamise olulise takistusena tõid välja eelkõige lastetud, ühe või mitme lapsega vastajad olid terviseprobleeme enda jaoks märksa harvemini oluliseks hinnanud. Kuigi lastetusmäär pole Eestis Euroopa kontekstis kõrge, juhib saadud tulemus siiski tähelepanu vajadusele terviseprobleeme kui lapsesaamise takistust senisest rohkem teadvustada.

Majanduslike võimaluste piiratust hindasid kõige vähem oluliseks lastetud, kõige olulisema tähtsuse omistasid neile aga kolme või enama lapsega vastajad. Siiski ei saa majanduslike takistusi pidada ainult suurte pere eriprobleemiks, sest kehvadele majanduslikele võimalustele on märkimisväärset tähtsust omistanud ka ühe ja kahe lapsega vastajad. Nende puhul see mõjutab vastavalt teise ja kolmanda lapse sündi.

Töö ja pereelu ühildamisega seotud takistuste muster osutus paarisuhte ja terviseprobleemide puhul täheldatule vastupidiseks. Lastetud hindasid tööst johtuvaid takistusi palju vähem oluliseks kui need, kellel oli peres juba vähemalt üks laps. Teistest suurema kaalu omistasid töö ja pereelu ühitamisega seotud takistustele kahe lapsega vastajad.

Uurimisküsimus 4. Millised erinevused esinevad lapsesaamise motiivides ja tegurites rahvastikurühmade lõikes?

Motiivid. Mehed pidasid naistega võrreldes olulisemaks laste tööst perekonnale tulenevat praktilist abi ja käitlesid lapsi sagedamini paarisuhte tugevdamise vahendina. Mehed omistasid suuremat tähtsust ka järglaste omamisele ja elu mõtestamisele laste kaudu. Naised seevastu hindasid sagedamini oluliseks, et lastel oleks õdesid ja vendi. Samuti tähtsustasid naised enam elukaaslase sooviga arvestamist ning rahva kestlikkuse panustamist. Soorinevuse mustrit üldistades võib öelda, et naiste motiivides sisaldus mõnevõrra vähem pragmaatilisust ja individualismi kui meestel.

Analüüs tõi esile terve rea olulisi erinevusi rahvusrühmade vahel, kuid nende muster sõltus konkreetsest motiivist. Eestlased tähtsustasid enam soovi omada järglasi, õdede-vendade olemasolu lastel, rahva kestmajäämisse panustamist ja elukaaslase soovidega arvestamist. Teistest rahvustest eestimaalased pidasid olulisemaks laste tööst saadavat abi ja laste poolt pakutavat kindlustunnet vanaduspõlves. Mitte-eestlased nägid lastes ka sagedamini abikaasasuhete tugevdamise vahendit ja enda elu mõtestamise alust. Seega näib mitte-eestlasi iseloomustavat mõnevõrra suurem pragmaatiliste motiivide tähtsus.

Hariduserinevust iseloomustas lapsesaamise motiivide väiksem tähtsustamine kõrgharitute poolt võrreldes kesk- ja/või põhiharidusega vastajatega. Tähelepanuväärne on tõsisasi, et see puudutas peaaegu kõiki lapsesaamise motiive. Erandiks oli vaid abikaasa soovidega arvestamine, mille puhul erinevus haridusrühmade vahel puudus. Saadud tulemus osutab võimalusele, et haridustaseme tõusuga võib rahvastiku üldine motiveeritus lapsi saada väheneda.

Ehkki vähem reljeefne, on hariduse puhul täheldatule sarnane ka linna- ja maaelanike motiivide muster. Nii omistasid maaelanikud pragmaatilistele motiividele (laste tööst saadav abi, loodetav kindlustunne vanaduspõlves, abikaasasuhete tugevdamine) suuremat tähtsust kui linlased. Samuti pidasid maaelanikud linlastega võrreldes olulisemaks järglaste olemasolu ja rahva kestmajäämisse panustamist. Ülejäänud motiivide puhul olulist erinevust maa- ja linnaelanike vahel ei ilmnenu. Lapsesaamise motiivide väiksem tähtsustamine on kooskõlas linlaste madalama sündimusega.

Ainelise kindlustatusega seotud erinevused lapsesaamise motiivides olid võrreldes muude sotsiaal-demograafiliste tunnustega väga väikesed. Vanuse tõusu ja abikaasa/elukaaslase puudumisega kaasnes mitme motiivi (soov omada järglasi, lastel õdede-vendade olemasolu, mõlemast soost laste omamine) olulisuse märgatav vähenemine.

Takistused. Naised hindasid mitmeid lapsesaamise takistusi meestega võrreldes olulisemaks. See kehtib tervise ja vanusega seotud takistuste, elukaaslasega halva läbisaamise ning õpingute ja lapsesaamise ühitamisraskuste suhtes. Ka sobiva elukaaslase puudumist on naised pidanud tähtsamaks, ehkki selle motiivi puhul on erinevus statistiliselt piiripealne. Majanduslikule kitsikusele ning töö ja pereelu ühitamisraskustele antud hinnangutes mehed ja naised märkimisväärselt ei erinenud. Vaid ühte takistust – elukaaslase soovimatust last saada – on mehed hinnanud tähtsamaks takistuseks kui naised.

Eestlased hindasid enamikku lapsesaamise takistusi (tervis, elukaaslase puudumine, halvad suhted elukaaslasega, raskused pereelu ühitamisel töö või õpingutega) olulisemaks kui teistest rahvustest eestimaalased. Eranditeks olid vaid halb majanduslik olukord ja soovitud arvu laste olemasolu, mida pidasid tähtsamaks mitte-eestlased. See tulemus on kooskõlas arusaamaga, et mitte-eestlaste madalama sündimuse ei ole mitte niivõrd nende mõnevõrra kehvem aeline toimetulek, vaid laste arvu puudutavate normide erinevus (eestlastega võrreldes väiksem soov saada teist ja kolmandat last).

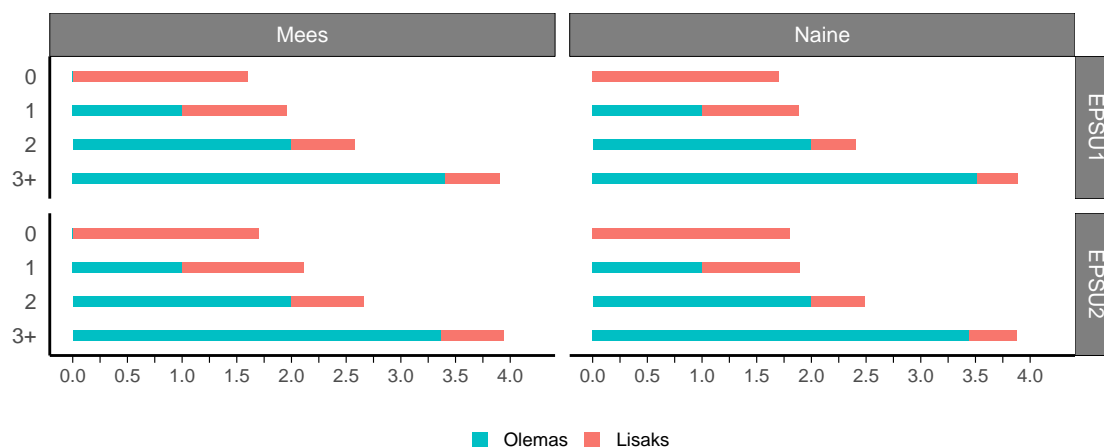
Hariduserinevust puudutavad tulemused on kooskõlas mikro-majandusliku sündimuskäsitlusega, mille kohaselt töö ja laste kokkusobitamise raskused on olulisemaks probleemiks kõrgharitutele. Sama kehtib ka õpingute ja lapsesaamise ühitamise kohta. Seevastu põhiharitud hindasid ülejäänud haridusrühmadest olulisemaks majanduslikust kitsikustest, partneri puudumisest ja halvast tervisest tingitud takistusi (tervise puhul jääb erinevuse määr

olulisuse piirist allapoole). Põhi- ja keskharitud mainisid (edasisest) lapsesaamisest loobumise põhjusena sagedamini ka soovitud arvu laste olemasolu. See annab alust väita, et neil õnnestub oma laste arvu puudutavad soovid kõrgharitudest sagedamini teoks teha.

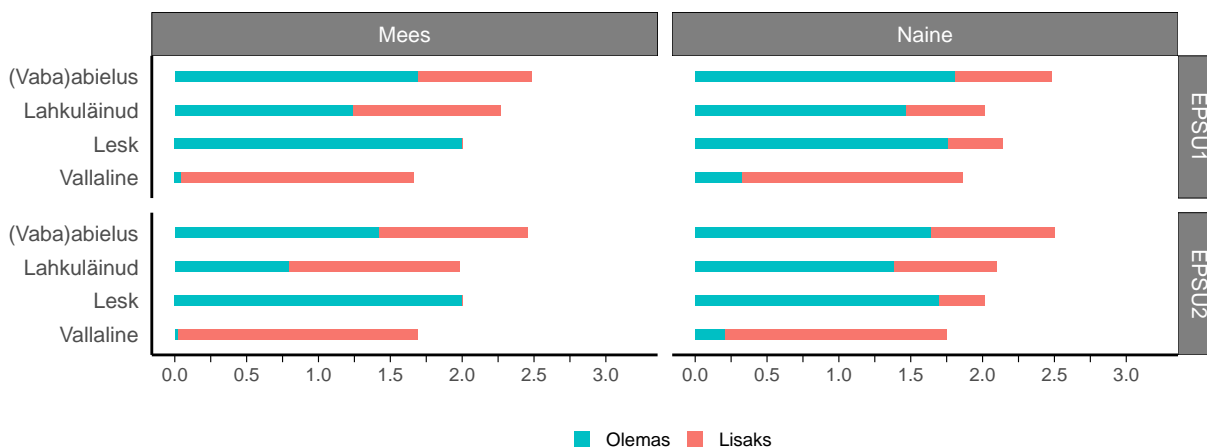
Linna- ja maaelanikud osutasid oma hinnangutes lapsesaamiste takistustele väga sarnaseks. Ainus märgatavam erinevus seisnes elukaaslase puudumise tähtsustamises (maaelanikud hindasid seda probleemi tähtsamaks), kuid ka selle takistuse puhul jäi statistilise olulisuse piirist allapoole. Vanusrühmiti selgus tulemustest töö ja õpingutega seotud takistuste suurem tähtsustamine alla 30-aastaste vastajate hulgas. See peegeldab nähtavasti väikelaste olemasolu nooremate vastajate peredes, mis muudab nende jaoks töö ja õpingute pereeluga sobitamise vanemate eärühmadega võrreldes keerukamaks.

Viimaks olgu seoses rühmaerisustega öeldud, et tegelikult olid need uuringuringi ja peamiste sotsiaaldemograafiliste rühmade vahel enamasti väikesed. Suuremad olid erisused, kui konkreetne tegur ja tunnus olid omavahel otseselt seotud (näiteks soovitud laste omamise takistus ning olemasolevate laste arv). Märkimisväärsed vahed olid meeste ja naiste vastustes, mis puudutasid elukaaslase ja terviseiga seotuid takistusi. Samuti olid mitme teguri osas esilekerkivaid erisusi seoses uuringuringiga, mis väljendasid selgelt sotsiaalmajandusliku heaolu kasvu mõju. Kuid üldiselt olid konkreetsete motiivide ja tegurite mudelite seletusvõimed võrdlemisi madalad, mis näitab, et sündimushoiakuid peamised sotsiaaldemograafilised tunnused väga ei mõjuta. Olulisemad võivad olla nende tunnuste kombinatsioonid ning muud, spetsiifilisemad tunnused, mis kindlate tegurite osas tähtsad on.

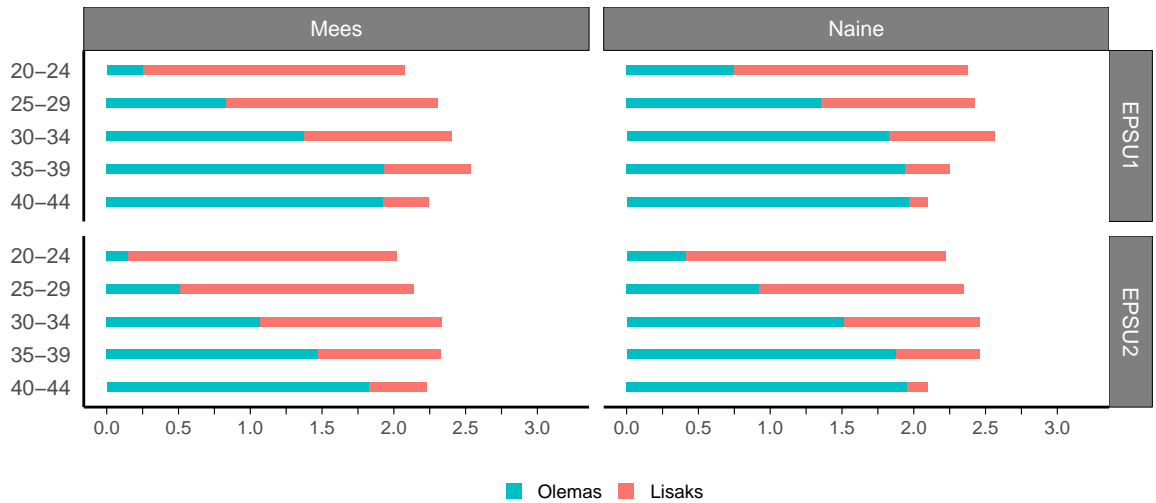
Lisa 1. Olemasolevate ja lisaks soovitud laste arv vastaja soo, uuringuringi ja tausttunnuste järgi

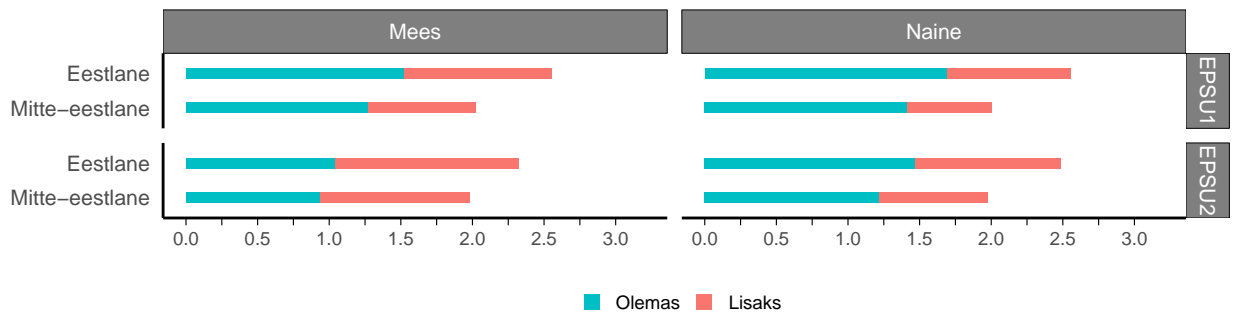
Joonis 18: Olemasolev ja lisaks soovitud laste arv vastaja soo, uuringuringi ja olemasoleva laste arvu järgi

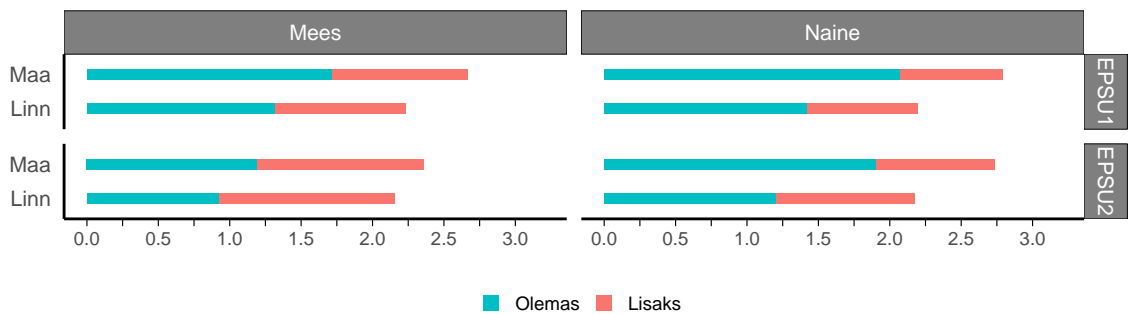
Joonis 19: Olemasolev ja lisaks soovitud laste arv vastaja soo, uuringuringi ja perekonnaseisu järgi

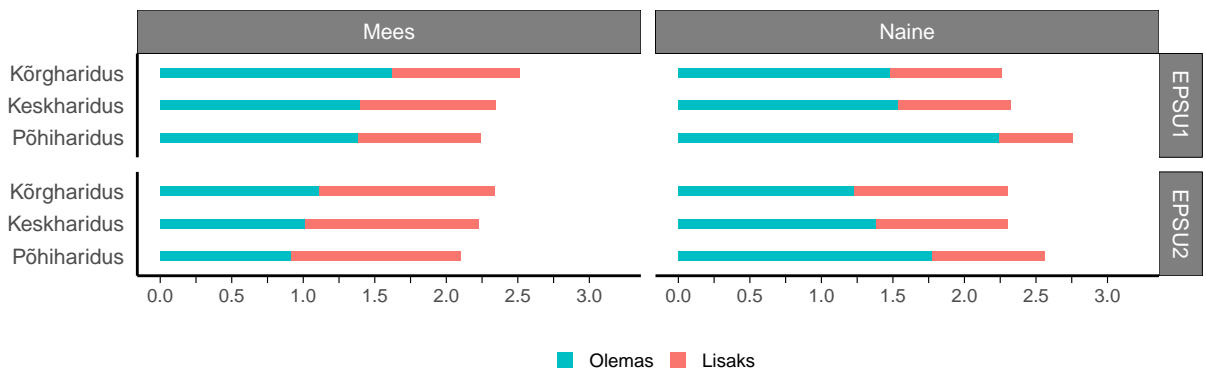
Joonis 20: Olemasolev ja lisaks soovitud laste arv vastaja soo, uuringuringi ja vanuse järgi

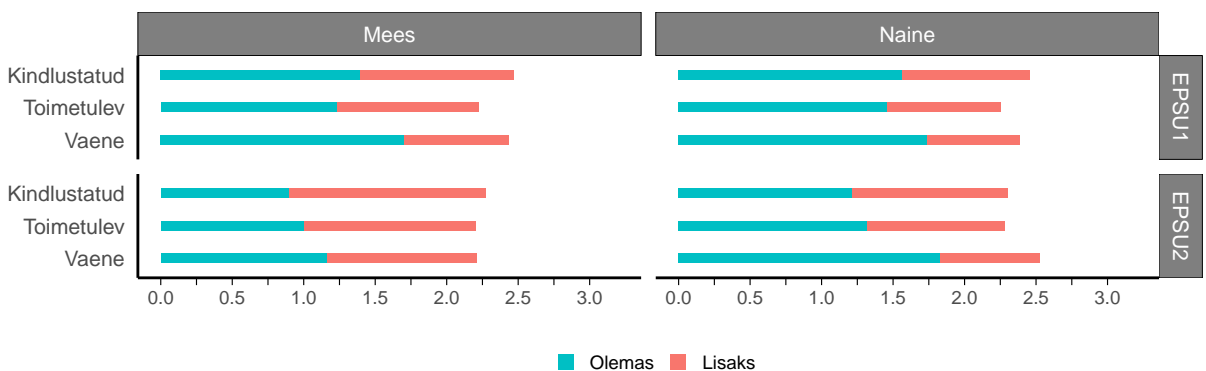
Joonis 21: Olemasolev ja lisaks soovitud laste arv vastaja soo, uuringuringi ja rahvuse järgi

Joonis 22: Olemasolev ja lisaks soovitud laste arv vastaja soo, uuringuringi ja elukoha järgi

Joonis 23: Olemasolev ja lisaks soovitud laste arv vastaja soo, uuringuringi ja hariduse järgi

Joonis 24: Olemasolev ja lisaks soovitud laste arv vastaja soo, uuringuringi ja aineiline kindlustatuse järgi

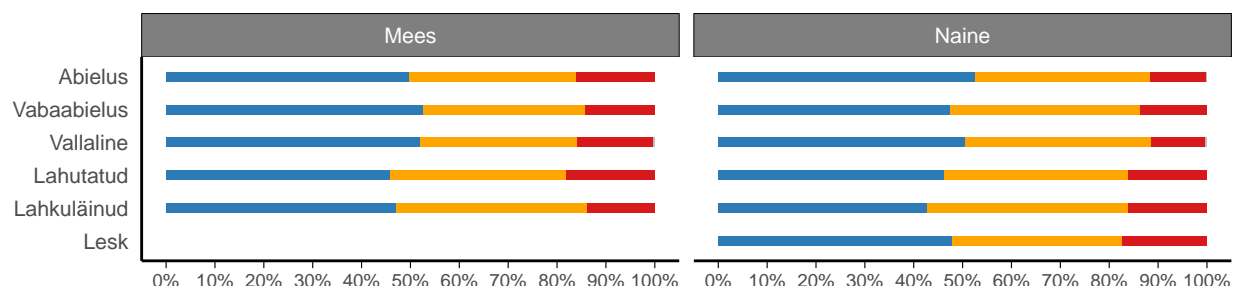
Lisa 2. Meeste ja naiste jaotus lapsesaamise motiivide ja takistuste kohta vastajateks

Tabel 11: Motiividele ja takistustele vastanud meeste ja naiste jaotus

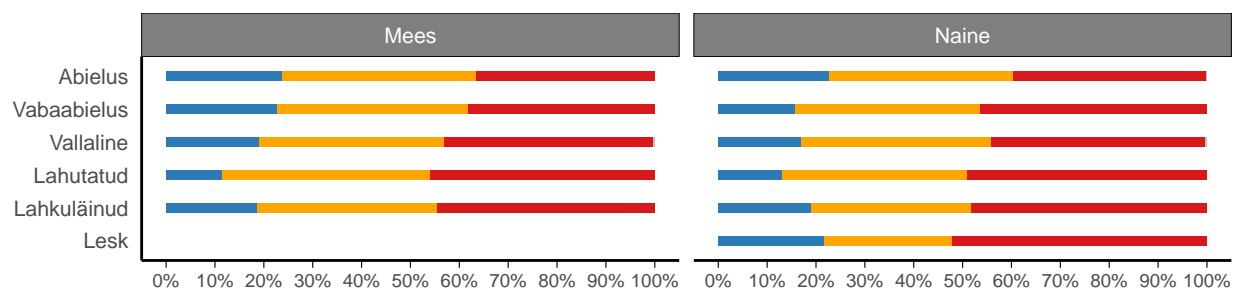
Tunnus	Mehed				Naised			
	Motiivid		Takistused		Motiivid		Takistused	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Uuring								
EPSU1	735	61,3	465	38,8	1231	51,9	1141	48,1
EPSU2	970	73,7	346	26,3	1296	62,1	792	37,9
Laste arv								
0	771	90,7	79	9,3	820	90,7	84	9,3
1	479	71,2	194	28,8	926	67,2	451	32,8
2	341	47,6	376	52,4	595	38,3	960	61,7
3+	114	41,3	162	58,7	186	29,8	438	70,2
Pereseis								
(Vaba)abielus	1090	61,2	690	38,8	1737	54,0	1479	46,0
Vallaline	447	89,9	50	10,1	530	84,5	97	15,5
Lahkuläinud	168	70,9	69	29,1	237	43,7	305	56,3
Lesk	NA	NA	2	100,0	23	30,7	52	69,3
Vanus								
20–24	316	98,4	5	1,6	718	95,5	34	4,5
25–29	516	92,3	43	7,7	759	82,3	163	17,7
30–34	440	78,0	124	22,0	634	64,0	357	36,0
35–39	289	52,5	262	47,5	315	35,4	574	64,6
40–44	144	27,6	377	72,4	101	11,1	805	88,9
Rahvus								
Eestlane	1225	73,8	435	26,2	1797	61,9	1106	38,1
Mitte-eestlane	480	56,1	376	43,9	730	46,9	827	53,1
Elukoht								
Linn	1186	67,0	584	33,0	1907	57,8	1394	42,2
Maa	519	69,6	227	30,4	620	53,5	539	46,5
Haridus								
Kõrgharidus	248	71,9	97	28,1	499	60,6	325	39,4
Keskharidus	1172	67,6	563	32,4	1837	56,6	1408	43,4
Põhiharidus	285	65,4	151	34,6	191	48,8	200	51,2
Aineline								
Kindlustatud	406	76,3	126	23,7	526	61,7	327	38,3
Toimetulev	978	70,8	404	29,2	1410	59,3	967	40,7
Vaene	321	53,3	281	46,7	591	48,0	639	52,0

Lisa 3. Üksikute tegurite kohta antud vastuste jaotus täpsema perekonnaseisu tunnuse järgi

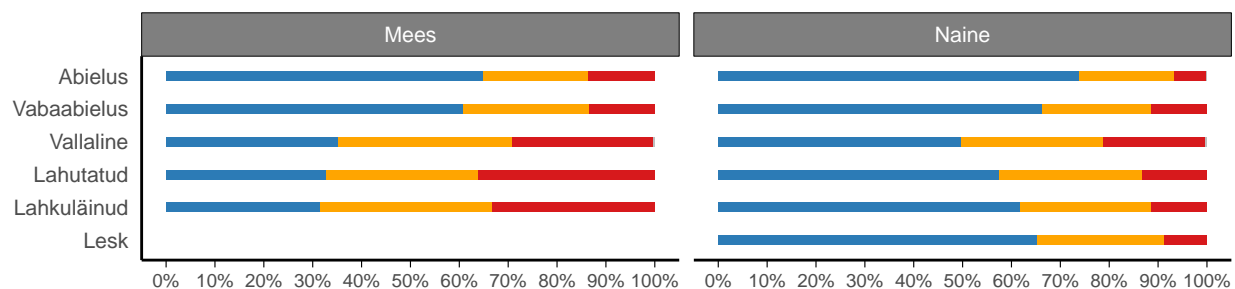
Lapsesaamise motiivid

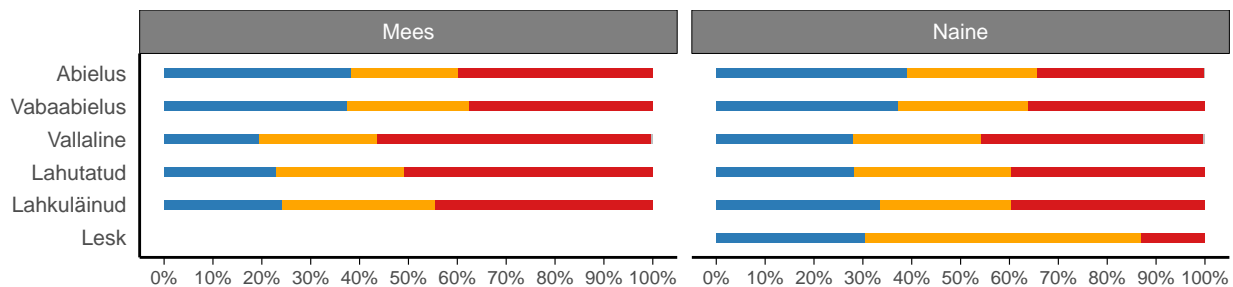
Joonis 25: Motiivi 'lapsed annavad kindlustunde vanaduspäevadeks' vastuste jaotus täpsema perekonnaseisu järgi

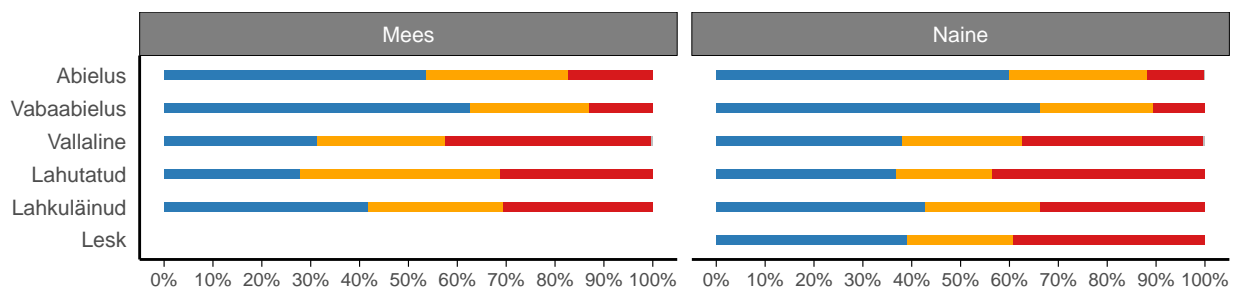
Joonis 26: Motiivi 'lapsed aitavad tööga perekonda' vastuste jaotus täpsema perekonnaseisu järgi

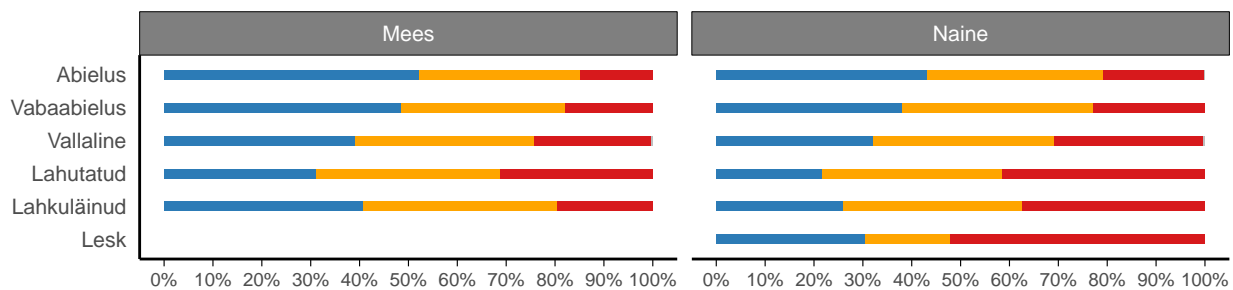
Joonis 27: Motiivi 'lastele on vaja õdesid-vendi' vastuste jaotus täpsema perekonnaseisu järgi

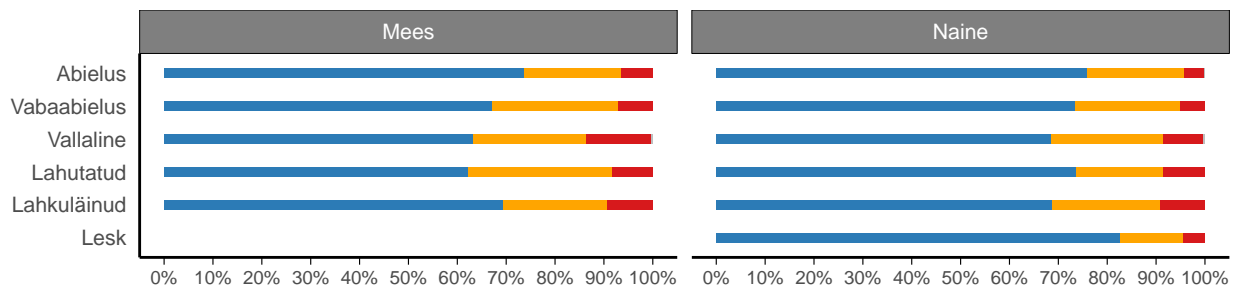
Joonis 28: Motiivi 'soovin ka teisest soost last' vastuste jaotus täpsema perekonnaseisu järgi

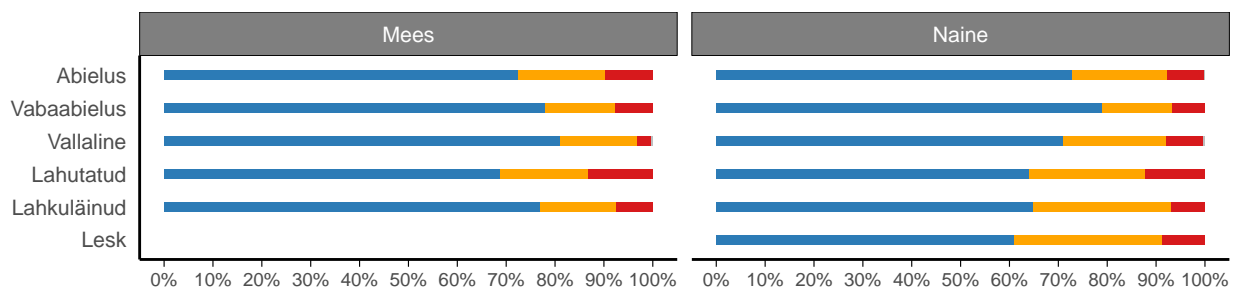
Joonis 29: Motiivi 'elukaaslane soovib last' vastuste jaotus täpsema perekonnaseisu järgi

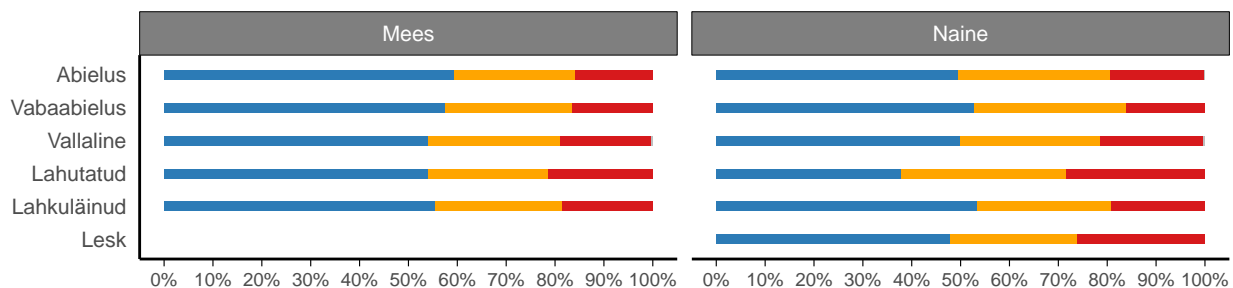
Joonis 30: Motiivi 'lapsed aitavad tugevdada abikaasasuhteid' vastuste jaotus täpsema perekonnaseisu järgi

Joonis 31: Motiivi 'laste kaudu tunnen elu mõtestatuna' vastuste jaotus täpsema perekonnaseisu järgi

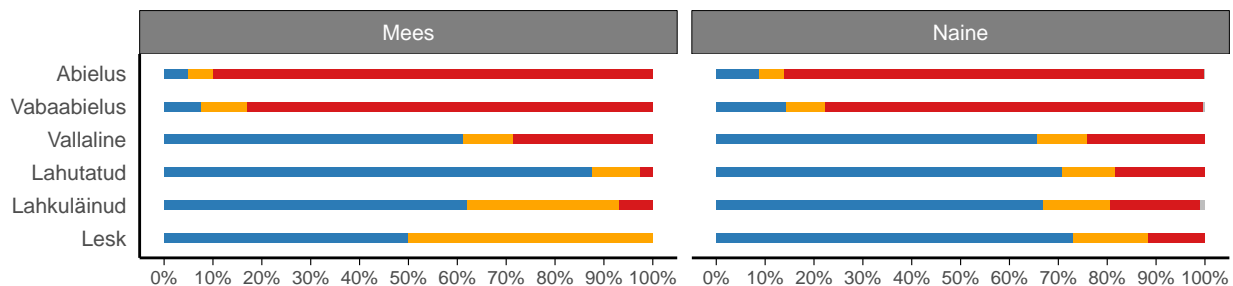

Joonis 32: Motiivi 'soovin endale järglasi' vastuste jaotus täpsema perekonnaseisu järgi

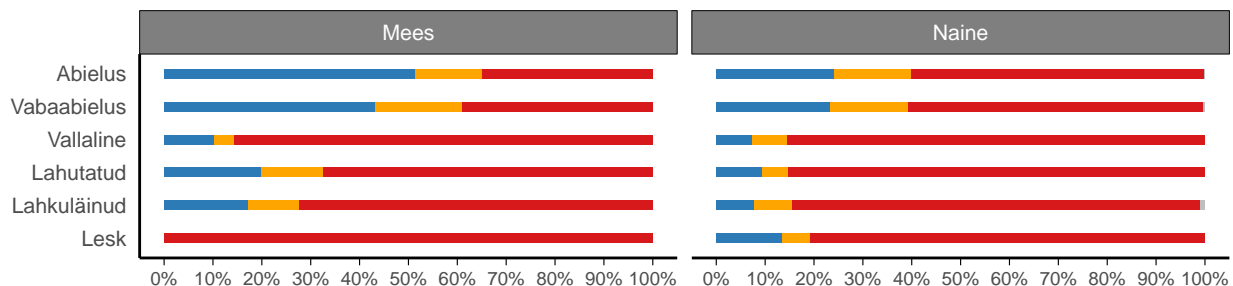

Joonis 33: Motiivi 'lapsed tagavad rahva kestmajäämise' vastuste jaotus täpsema perekonnaseisu järgi

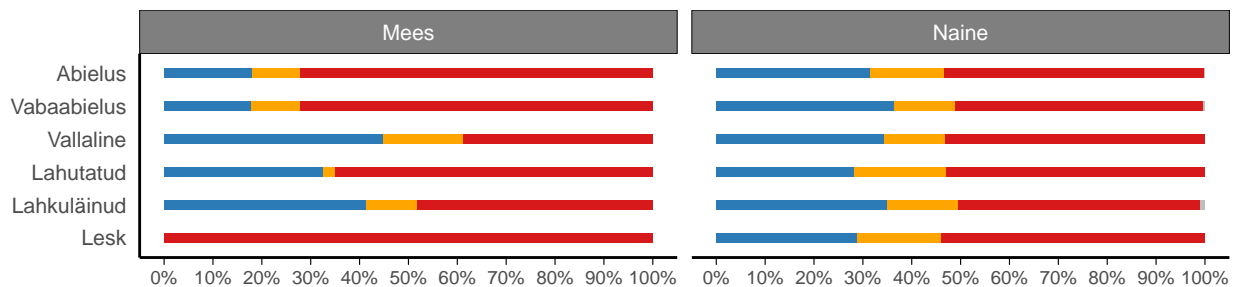
Lapsesaamise takistused

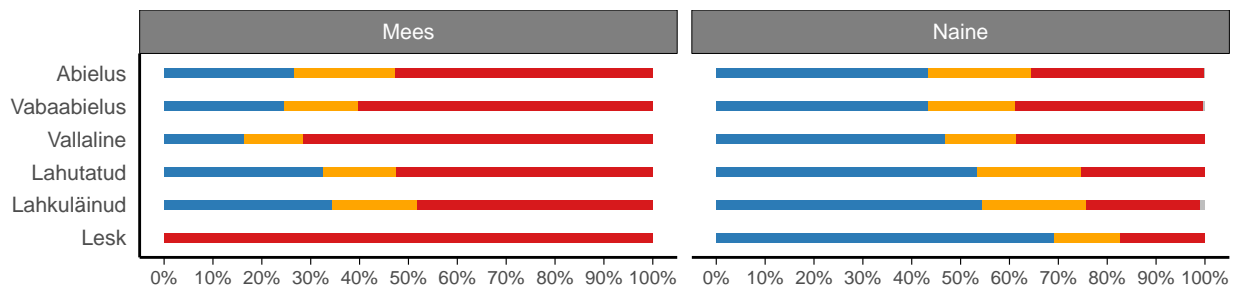
Joonis 34: Takistuse 'puudub elukaaslane, keda näeksin lapse isana/emana' vastuste jaotus täpsema perekonnaseisu järgi

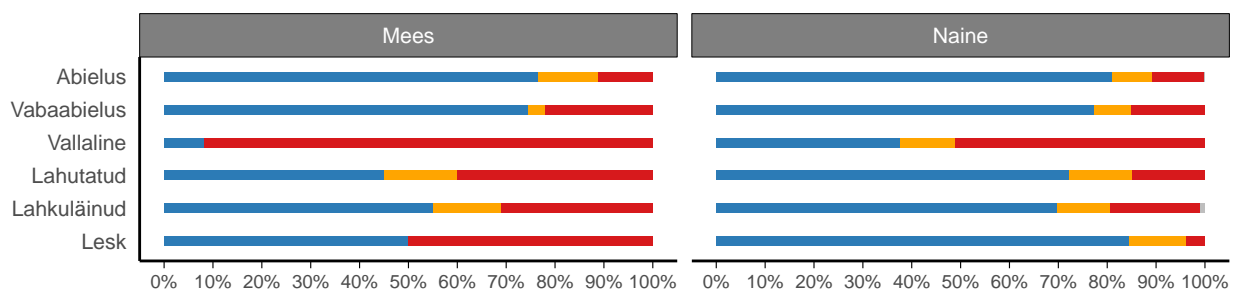
Joonis 35: Takistuse 'elukaaslane ei soovi' vastuste jaotus täpsema perekonnaseisu järgi

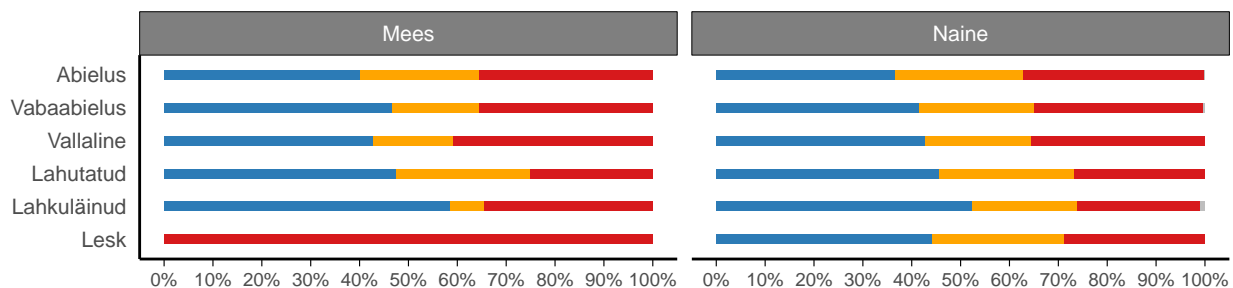
Joonis 36: Takistuse 'halb tervislik seisund' vastuste jaotus täpsema perekonnaseisu järgi

Joonis 37: Takistuse 'olen liiga vana' vastuste jaotus täpsema perekonnaseisu järgi

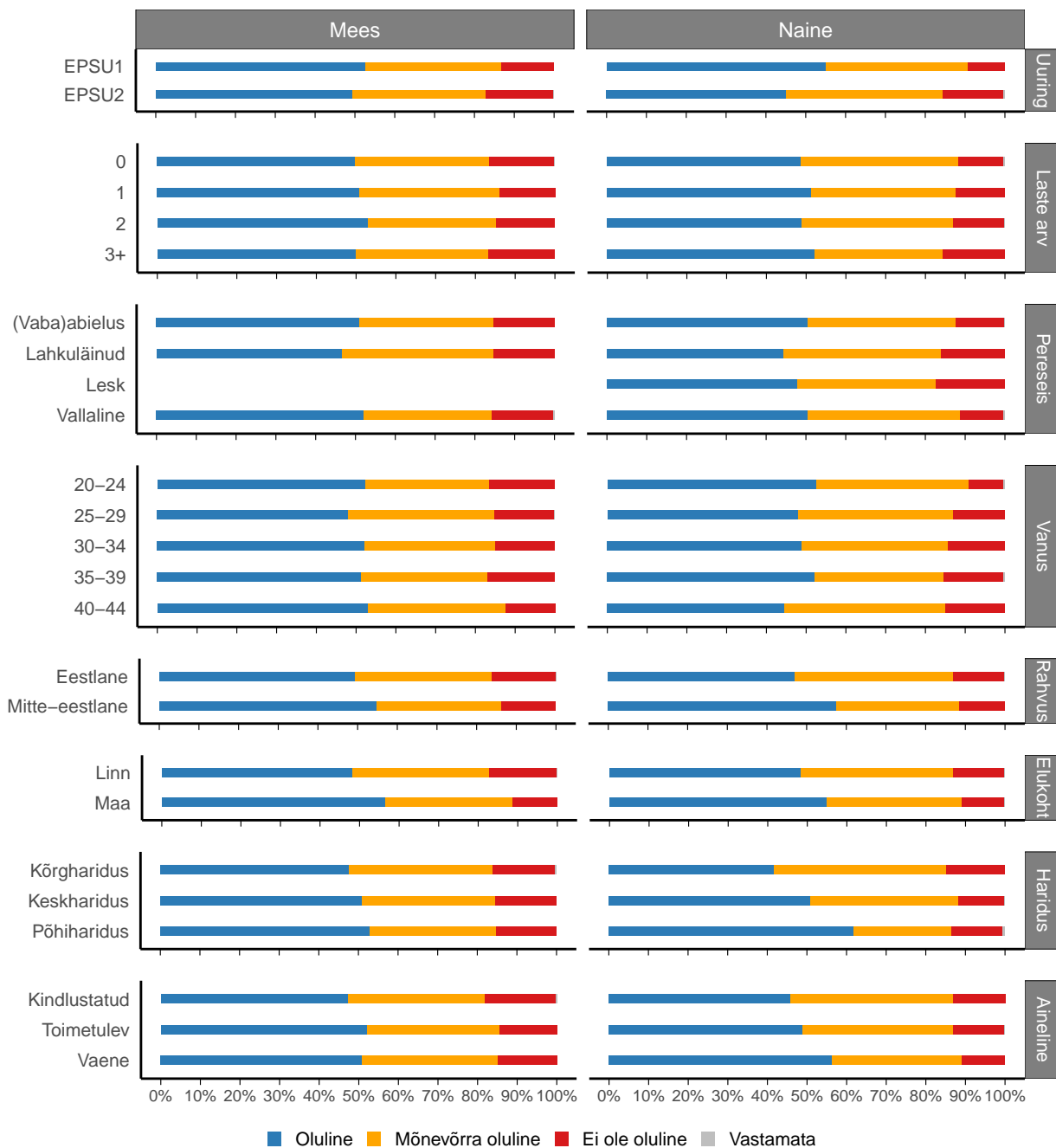
Joonis 38: Takistuse 'mul on soovitud arv lapsi juba olemas' vastuste jaotus täpsema perekonnaseisu järgi

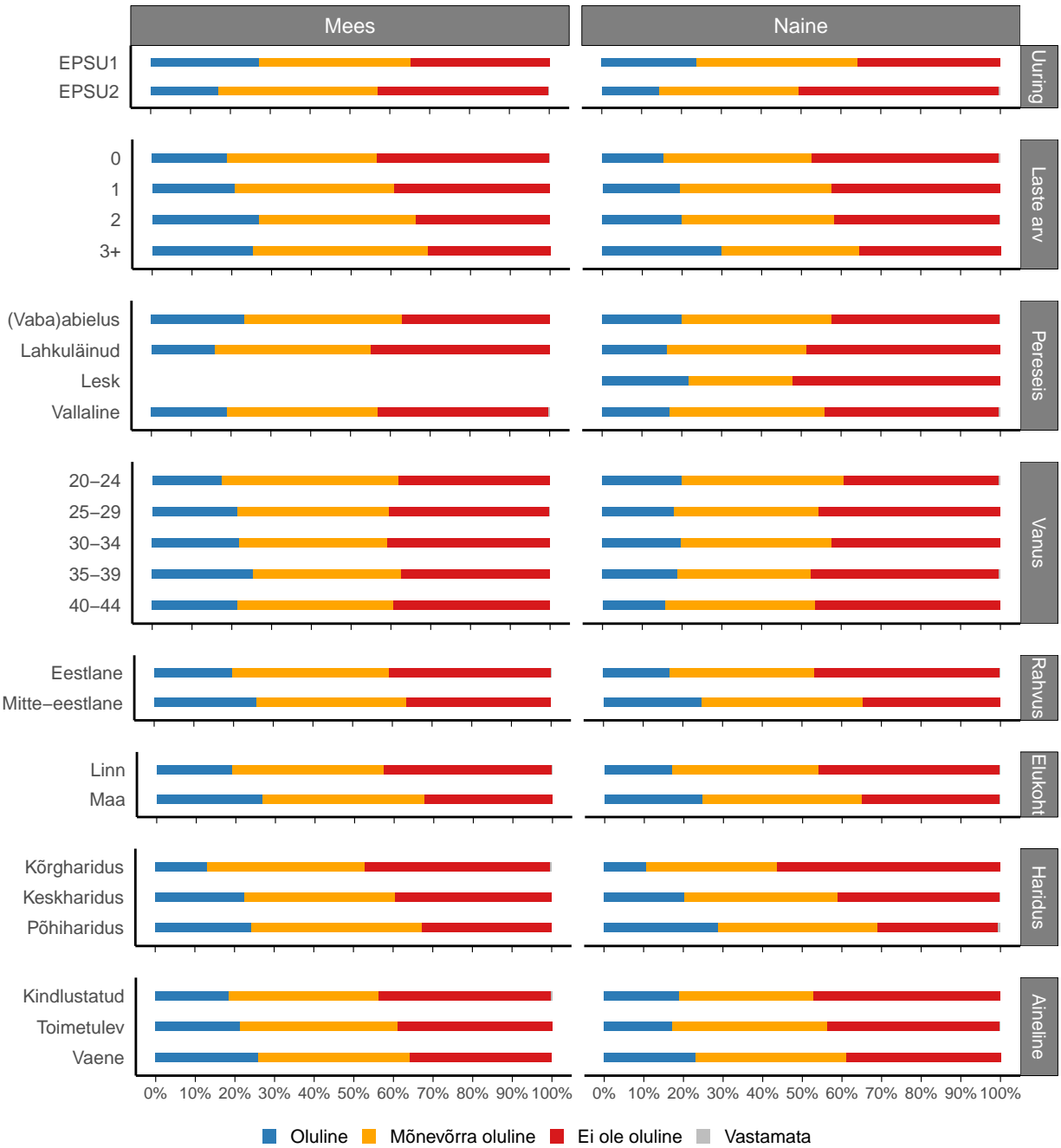
Joonis 39: Takistuse 'lapse saamine pole majanduslikult jõukohane' vastuste jaotus täpsema perekonnaseisu järgi

Lisa 4. Üksikute tegurite kohta antud vastuste jaotus eristades mehi ja naisi uuringuringi ning tausttunnuste osas

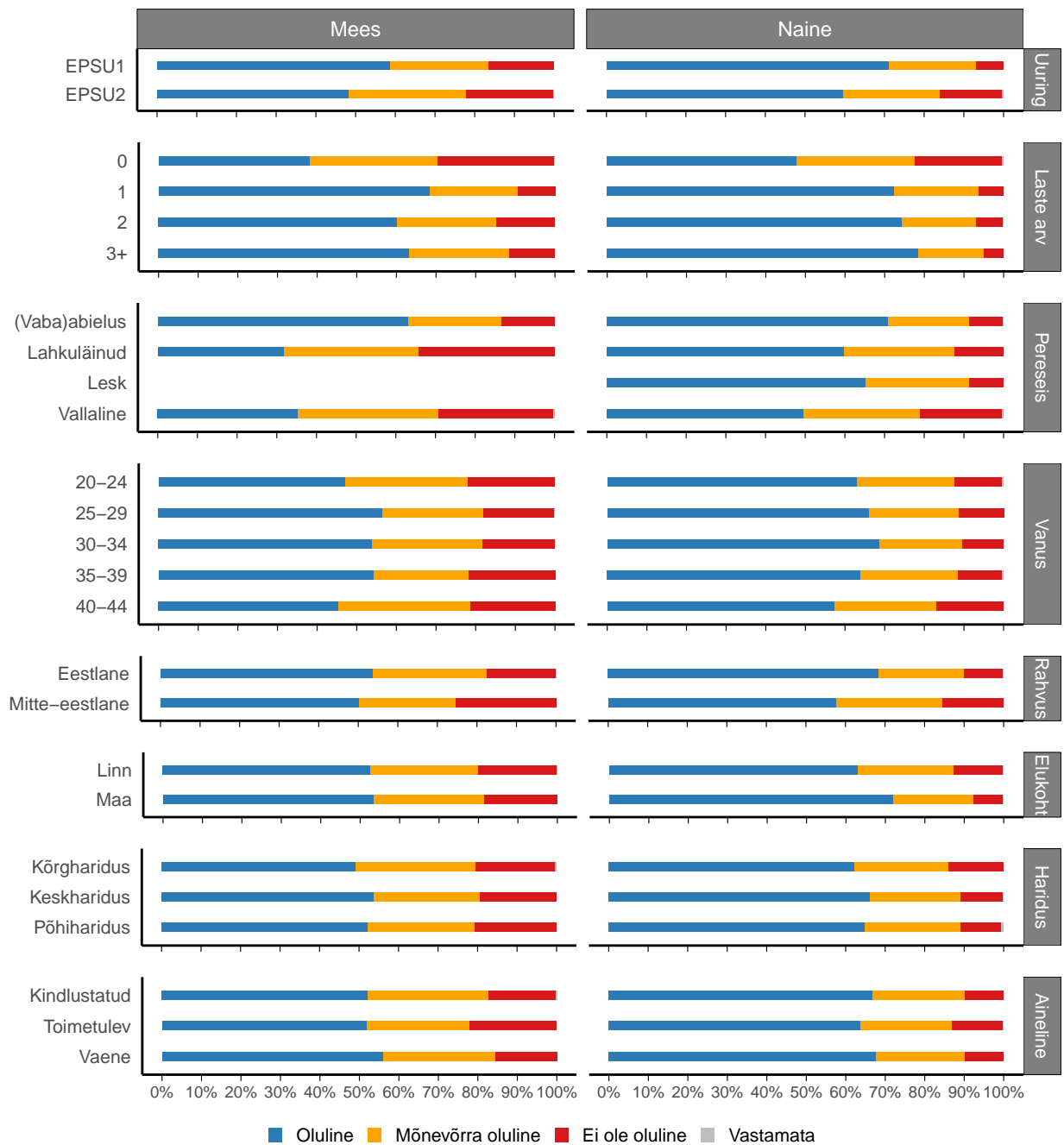
Lapsesaamise motiivid

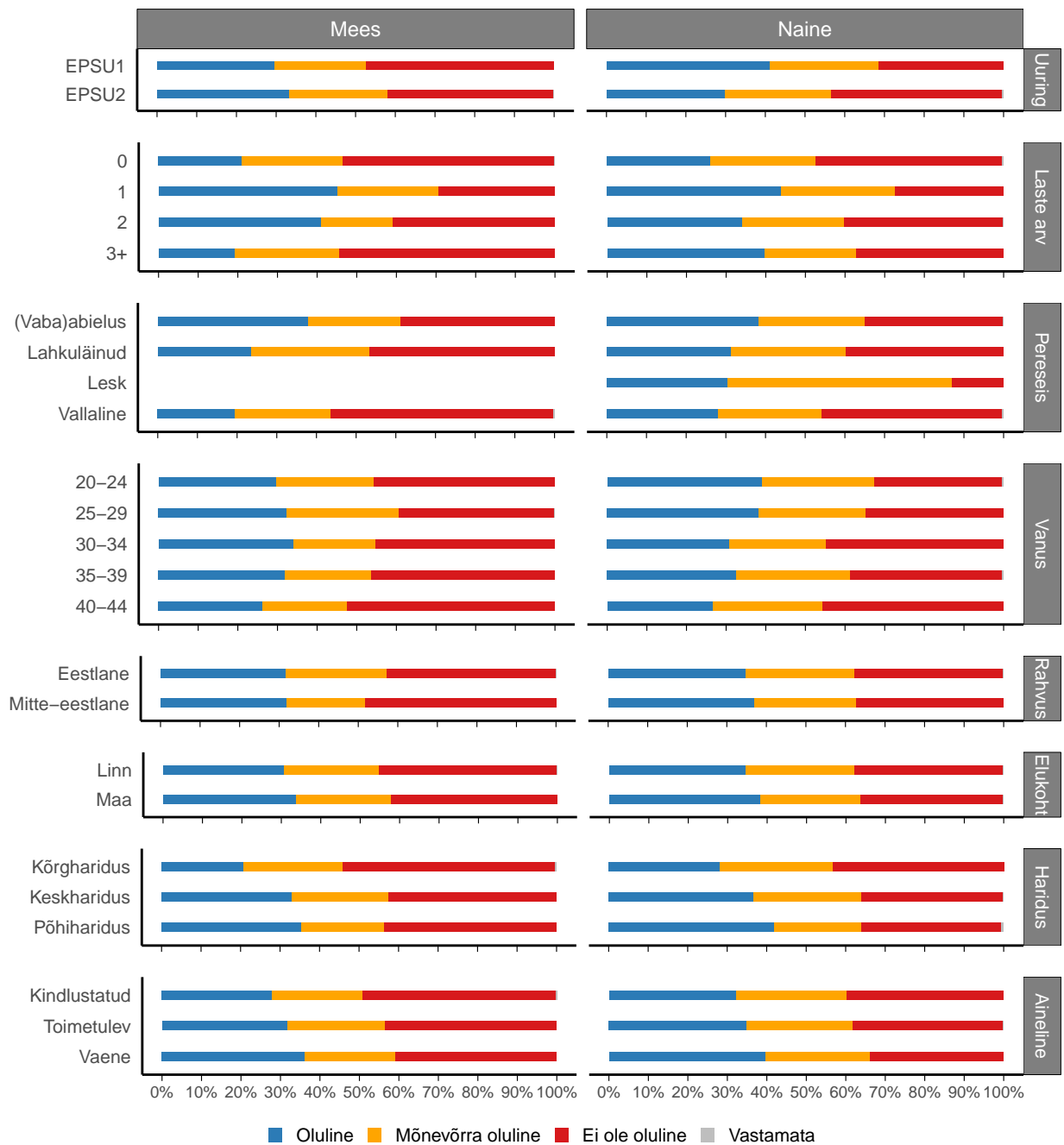
Joonis 40: Motiivi 'lapsed annavad kindlustunde vanaduspäevadeks' vastuste jaotus eristades mehi ja naisi

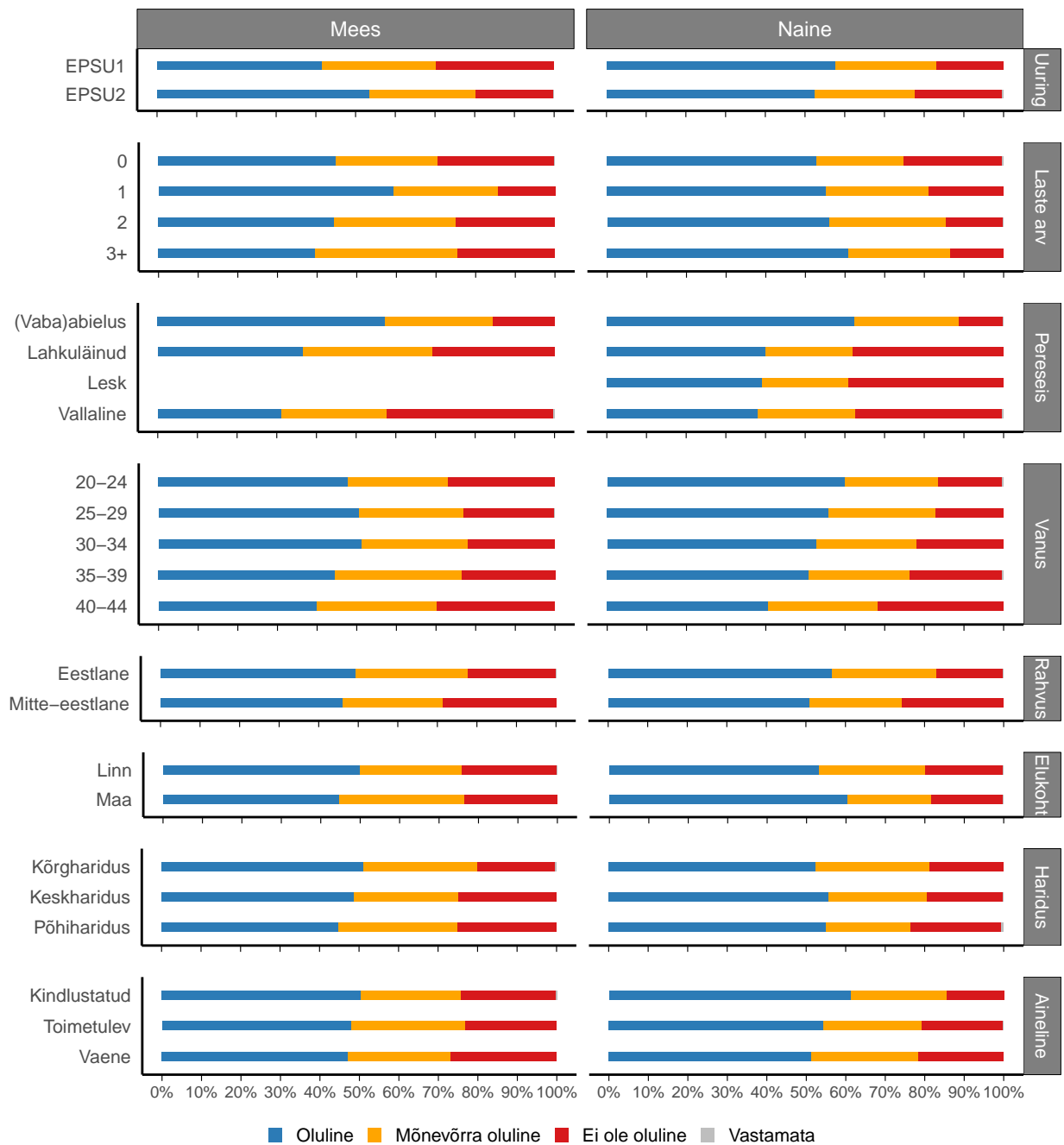
Joonis 41: Motiivi 'lapsed aitavad tööga perekonda' vastuste jaotus eristades mehi ja naisi

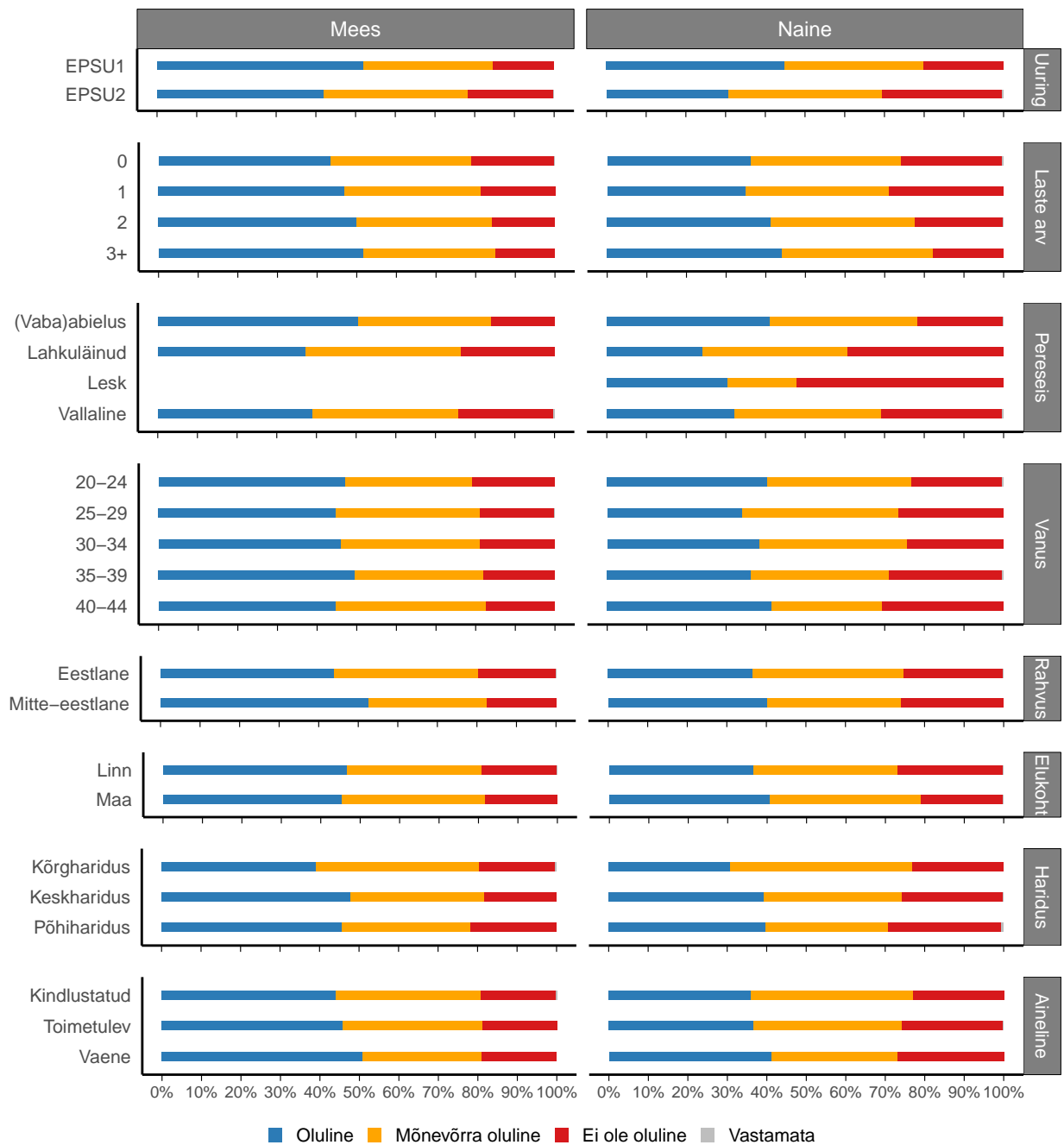
Joonis 42: Motiivi 'lastele on vaja õdesid-vendi' vastuste jaotus eristades mehi ja naisi

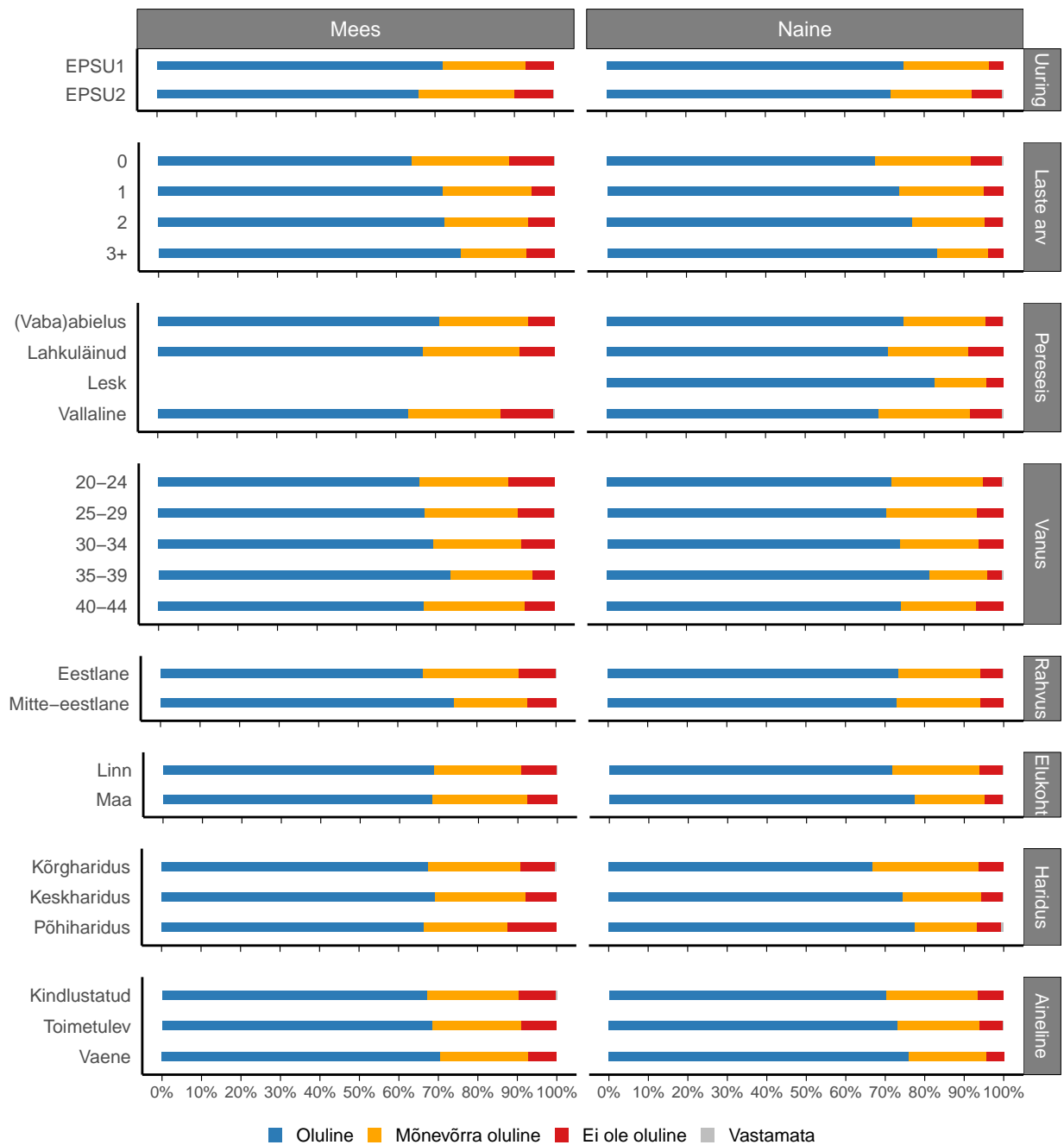
Joonis 43: Motiivi 'soovin ka teisest soost last' vastuste jaotus eristades mehi ja naisi

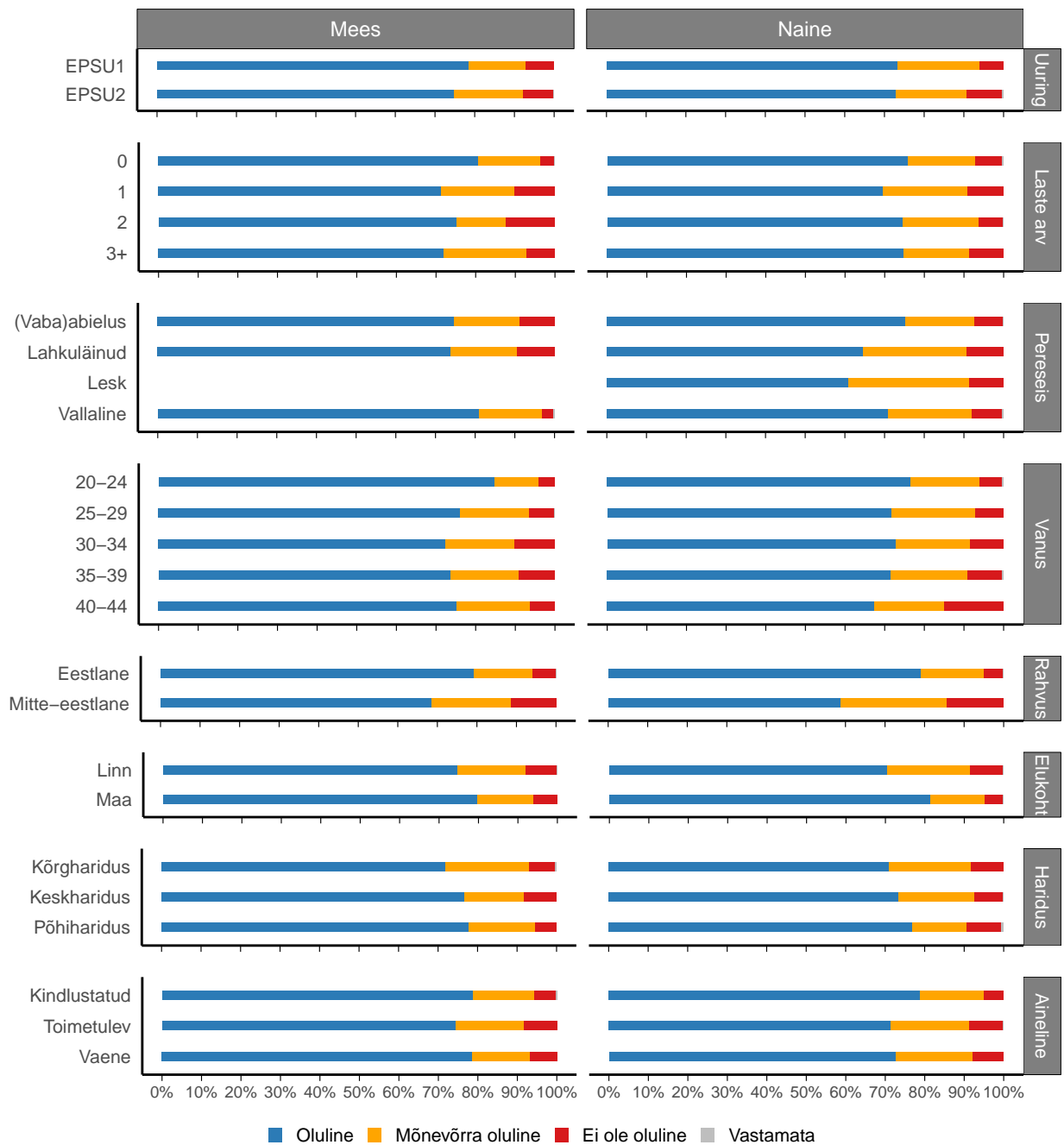
Joonis 44: Motiivi 'elukaaslane soovib last' vastuste jaotus eristades mehi ja naisi

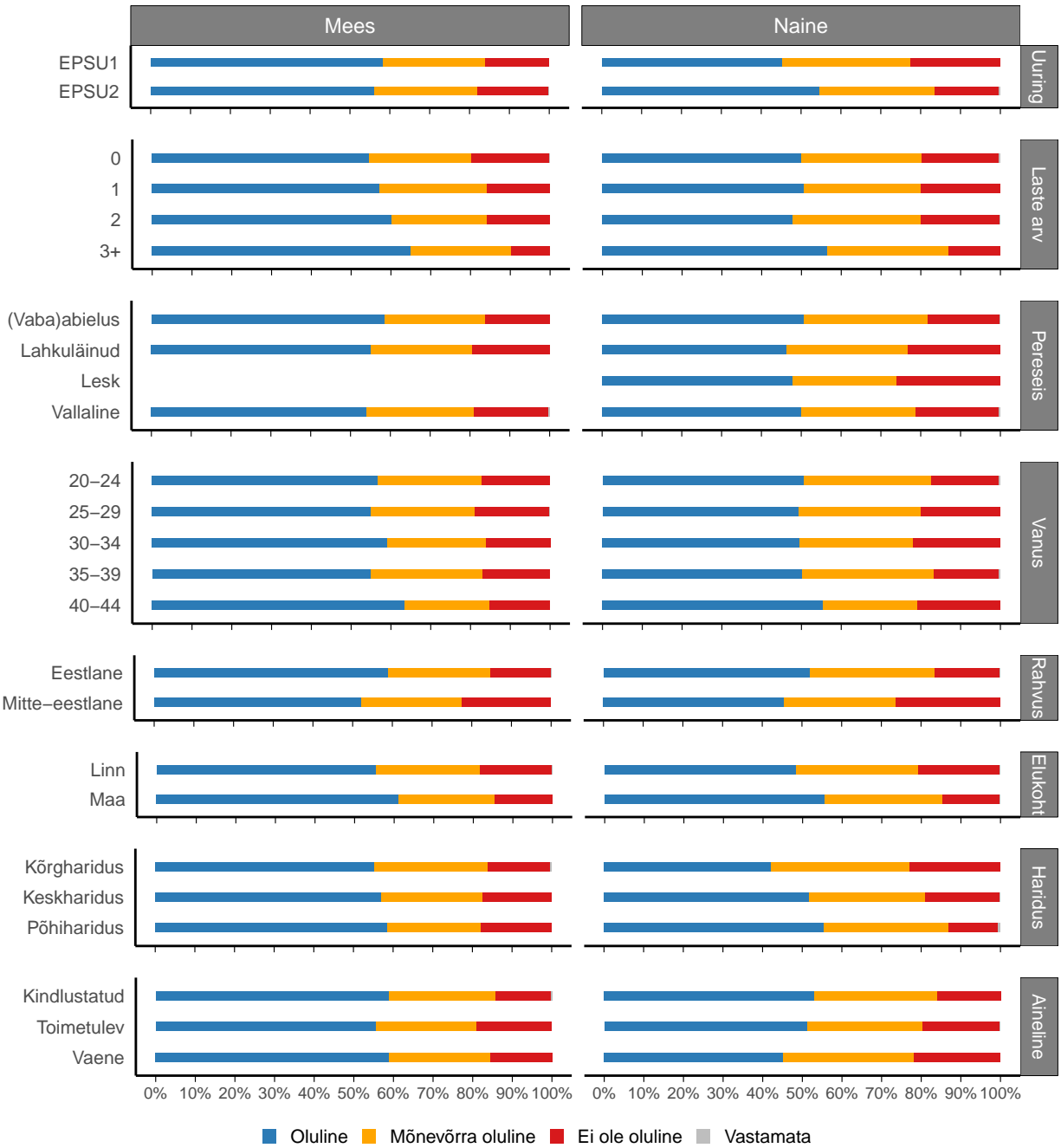
Joonis 45: Motiivi 'lapsed aitavad tugevdada abielusuhteid' vastuste jaotus eristades mehi ja naisi

Joonis 46: Motiivi 'laste kaudu tunnen elu mõtestatuna' vastuste jaotus eristades mehi ja naisi

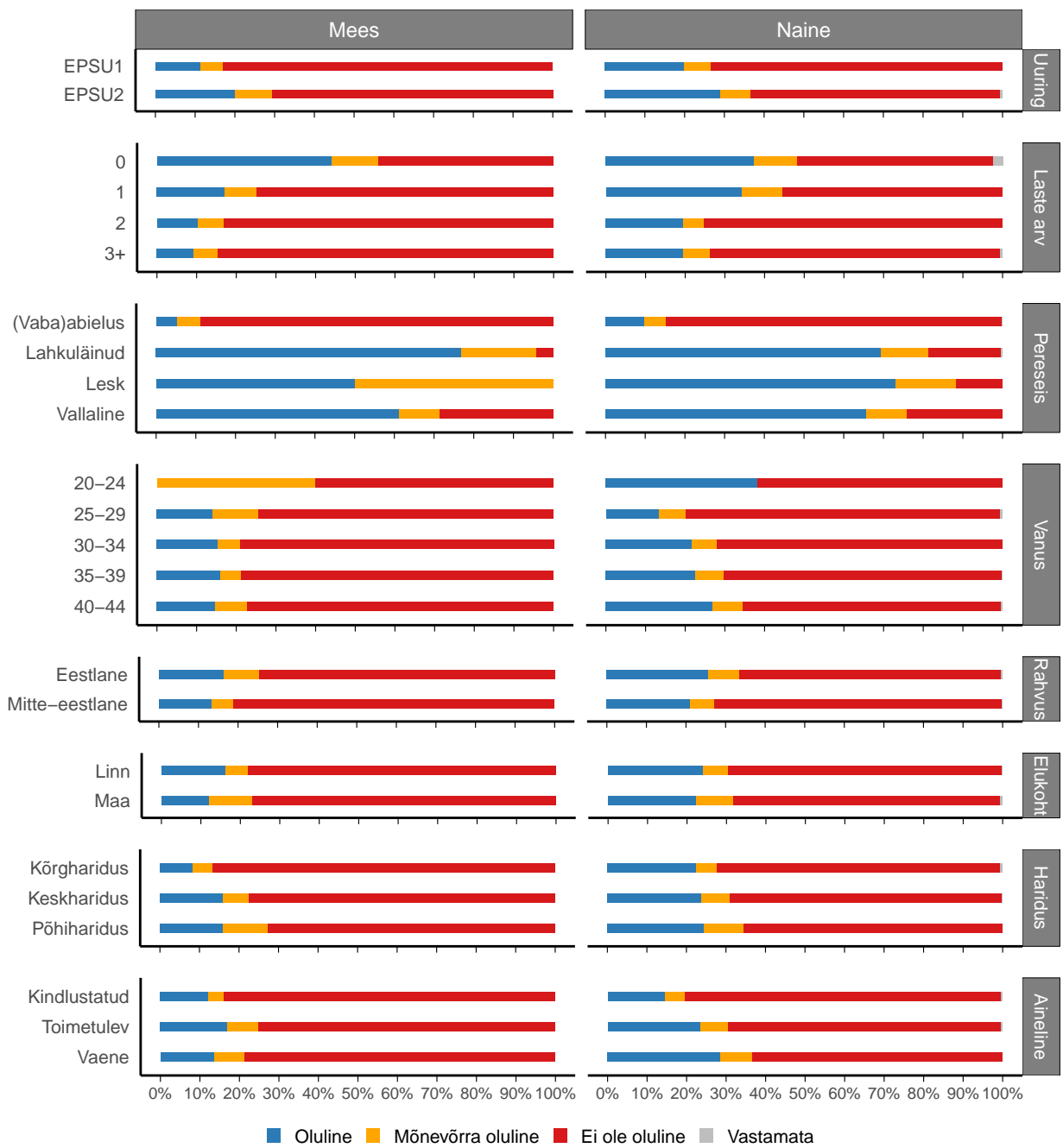

Joonis 47: Motiivi 'soovin endale järglasi' vastuste jaotus eristades mehi ja naisi

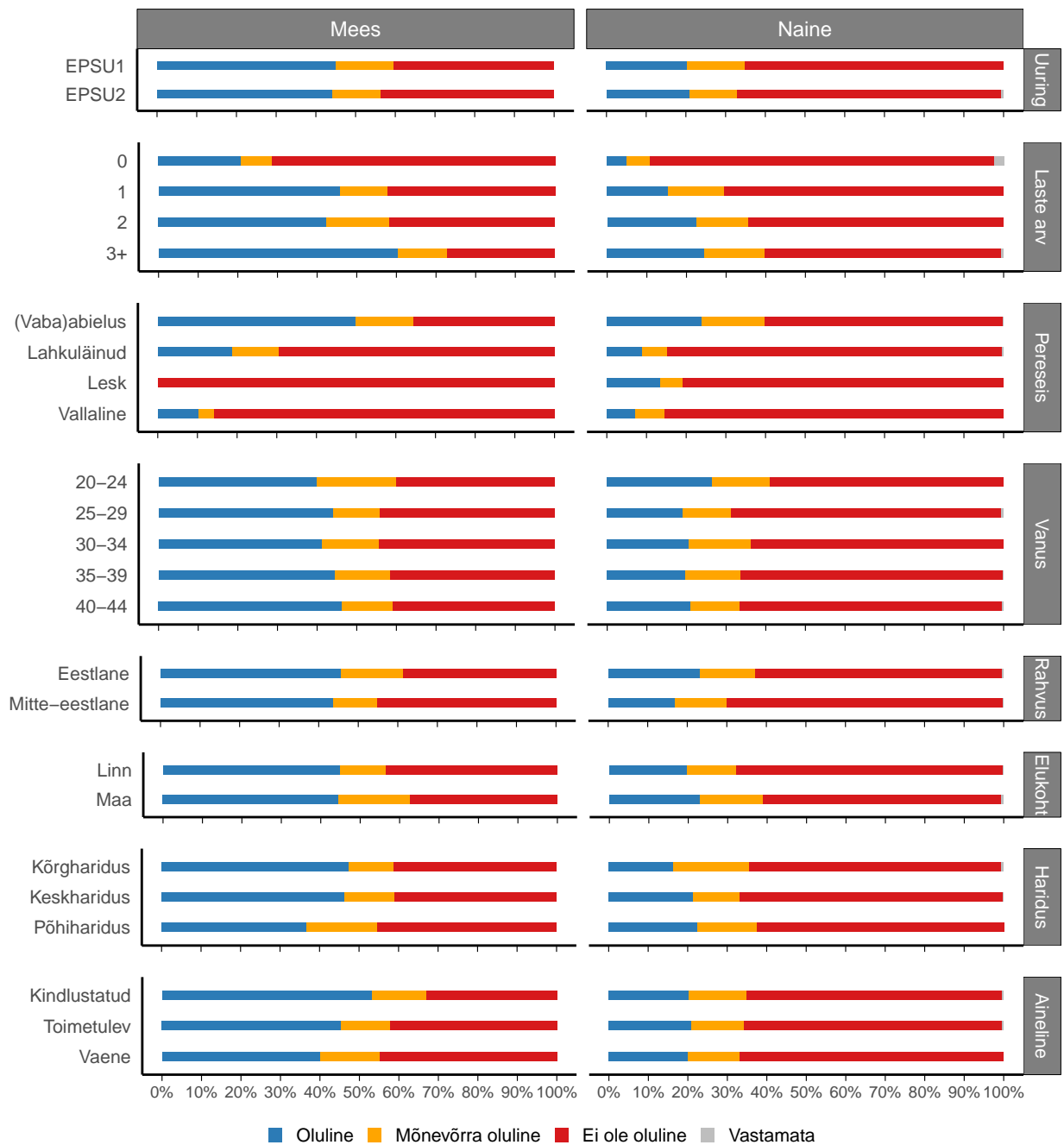

Joonis 48: Motiivi 'lapsed tagavad rahva kestmajäämise' vastuste jaotus eristades mehi ja naisi

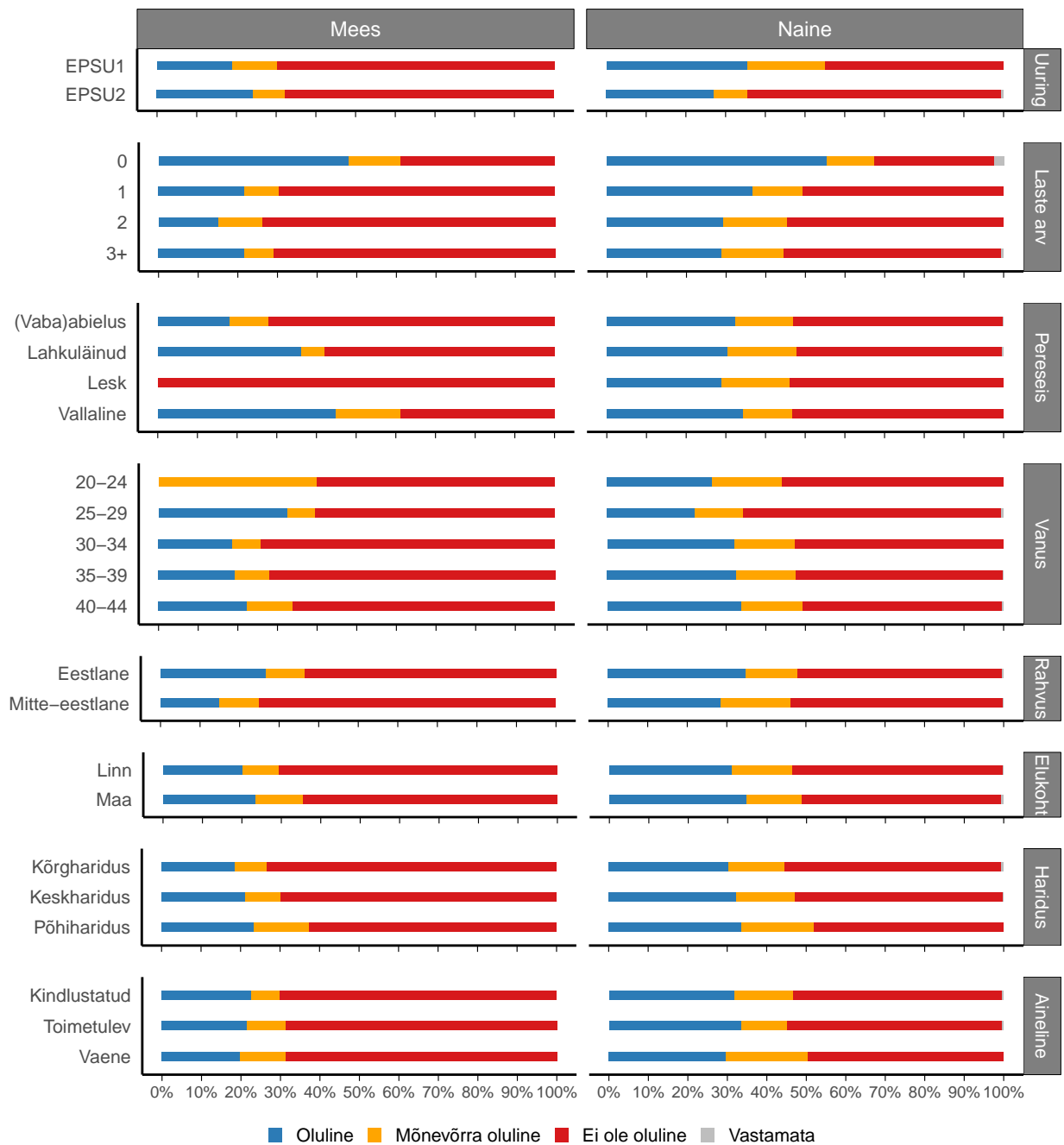
Lapsesaamise takistused

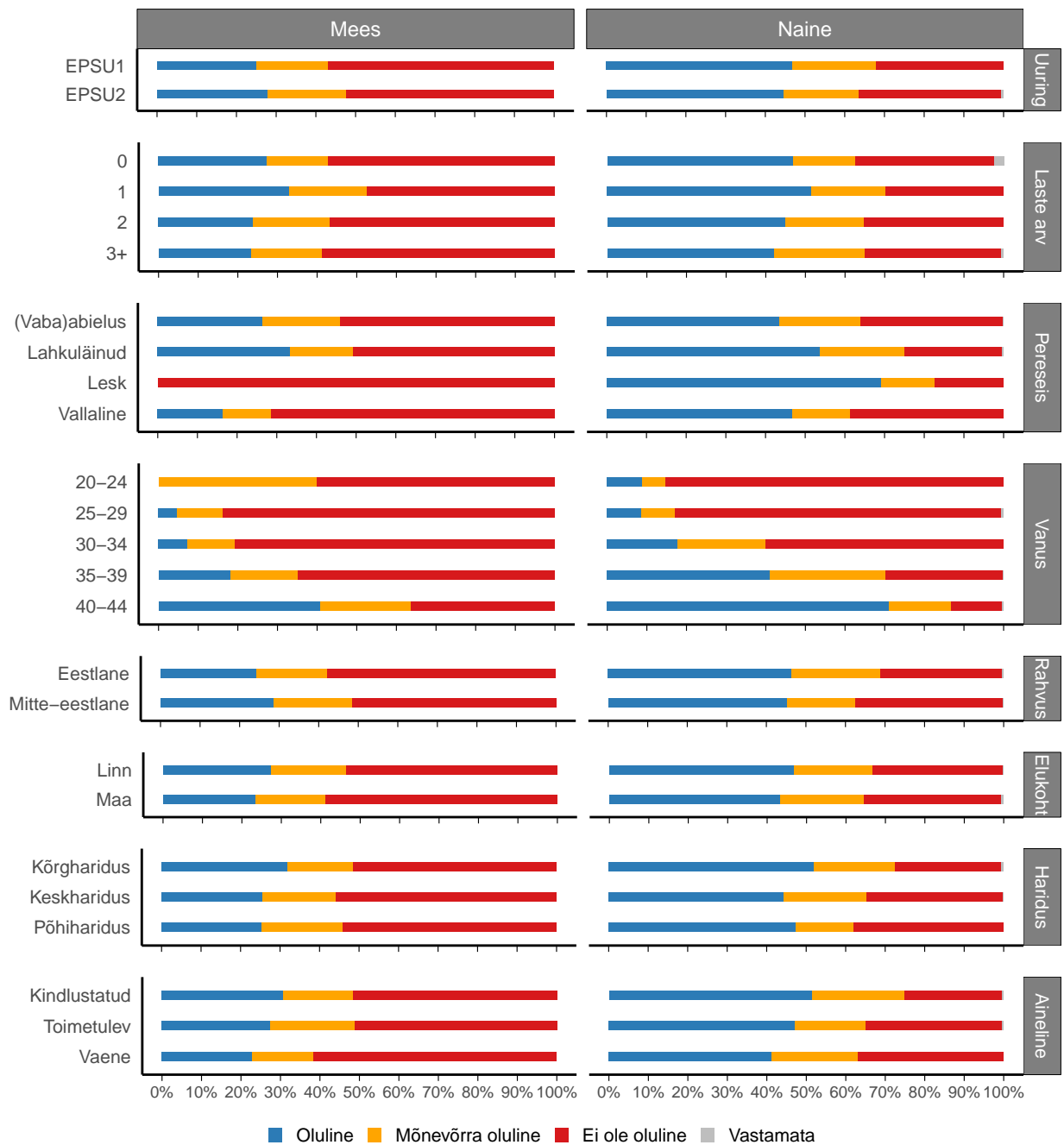
Joonis 49: Takistuse 'puudub elukaaslane, keda näeksin lapse isana/emana' vastuste jaotus eristades mehi ja naisi

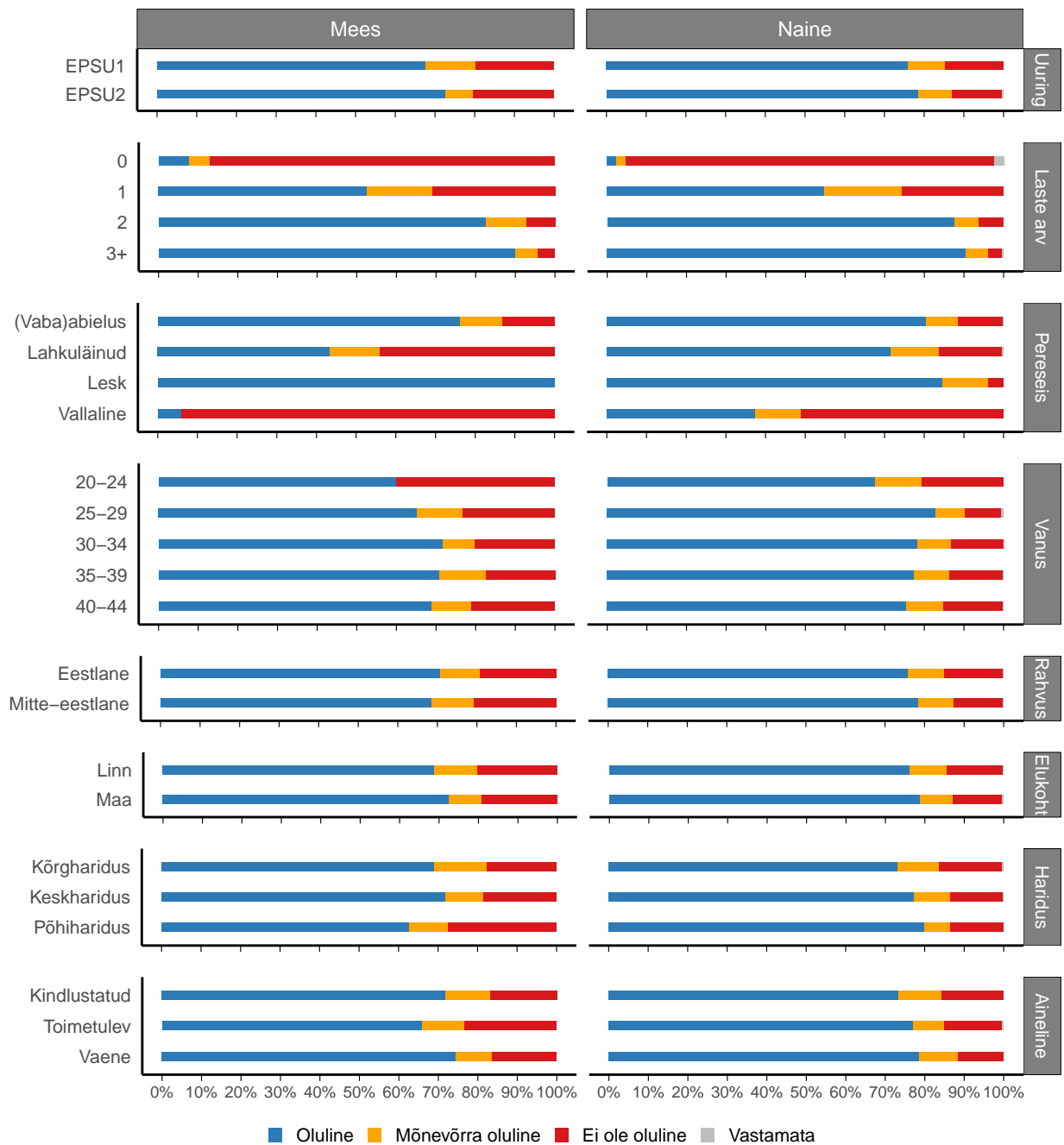
Joonis 50: Takistuse 'elukaaslane ei soovi' vastuste jaotus eristades mehi ja naisi

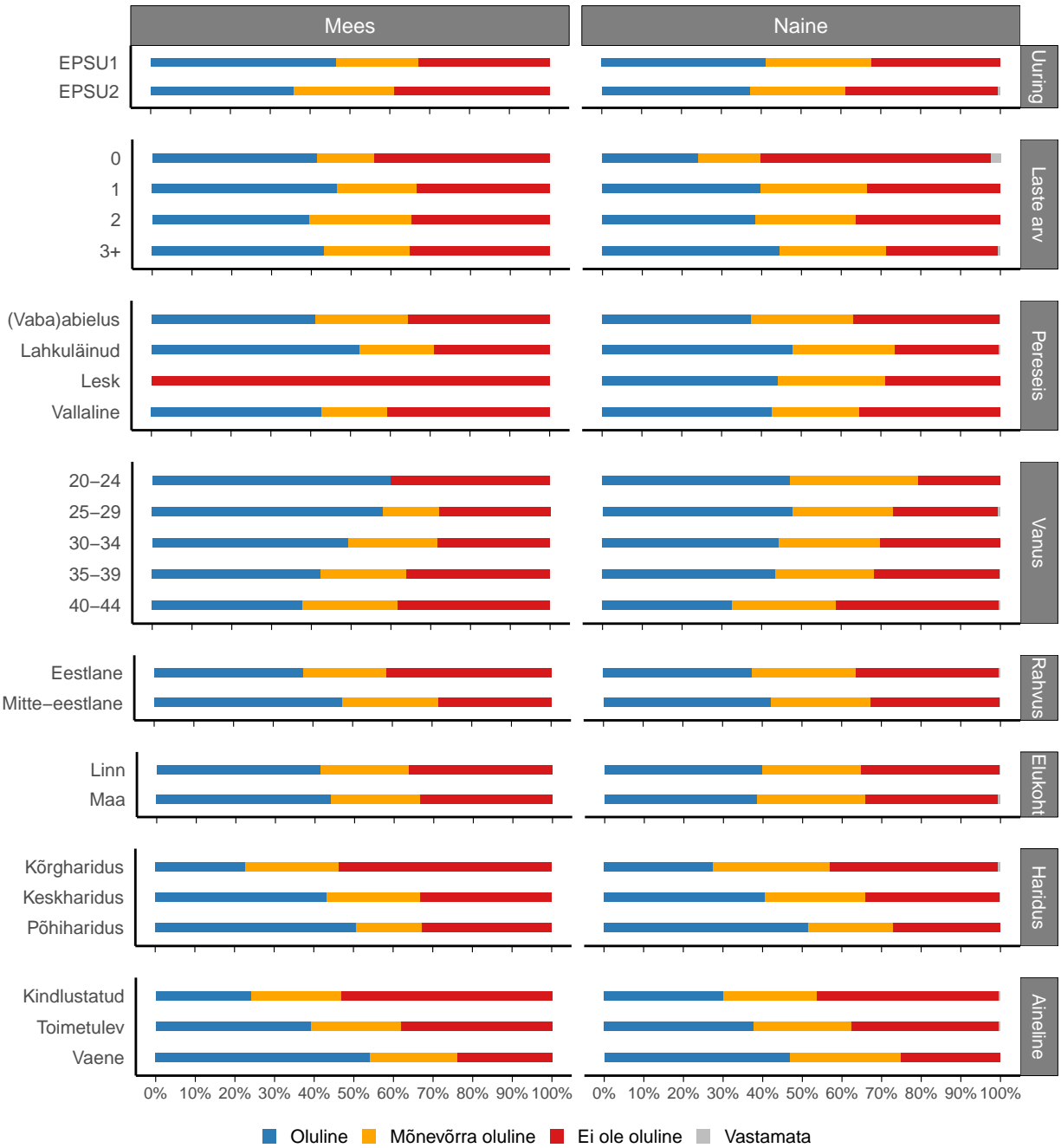
Joonis 51: Takistuse 'halb tervislik seisund' vastuste jaotus eristades mehi ja naisi

Joonis 52: Takistuse 'olen liiga vana' vastuste jaotus eristades mehi ja naisi

Joonis 53: Takistuse 'mul on soovitud arv lapsi juba olemas' vastuste jaotus eristades mehi ja naisi

Joonis 54: Takistuse 'lapse saamine pole majanduslikult jõukohane' vastuste jaotus eristades mehi ja naisi